

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

MAGISTERSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2013–2015

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Dagmar Linková

Volný čas a formování osobnosti mladé generace

Praha 2015

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Vladimír Dubský, CSc.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER COMBINED STUDIES

2013-2015

DIPLOMA THESIS

Dagmar Linková

Free time and a formation of personality of the youth

Prague 2015

The Diploma Thesis Work Supervisor:

PhDr. Vladimír Dubský, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Poděkování

Chtěla bych poděkovat PhDr. Vladimíru Dubskému, CSc. za jeho odborné vedení a rady, které mi poskytoval při zpracování této diplomové práce.

Anotace

„Volný čas a formování osobnosti mladé generace“ je název diplomové práce, která se zabývá vlivem volnočasových aktivit na utváření osobnosti mládeže, jejich chování a jednání. Cílem práce je zjistit, jakým způsobem tráví mladí lidé svůj volný čas a v souvislosti s tím, jaký preferují hodnotový systém a životní styl.

Klíčová slova

Dědičnost, dítě, formování osobnosti, mládež, socializace, volnočasové aktivity, volný čas, výchova.

Annotation

The thesis is called „Free time and a formation of personality of the youth“. Focuses on the influence of leisure activities on formation of personality of young people, behaviour and manners. The aim of the thesis is to find out how young people spend their free time in connection with the system of values and life style preferred by them.

Key words

Child, education, formation of personality, free time, heredity, leisure activities, socialization, youth.

OBSAH

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST	
1 CHARAKTERISTIKA VOLNÉHO ČASU	11
1.1 Vymezení volného času	11
1.2 Vznik a rozvoj volného času	12
1.3 Funkce volného času	16
1.4 Druhy volnočasových aktivit	17
1.5 Volnočasové aktivity mladé generace.....	19
2 FORMOVÁNÍ OSOBNOSTI.....	23
2.1 Činitelé ovlivňující vývoj člověka	23
2.2 Dědičnost	24
2.3 Prostředí	26
2.4 Výchova.....	28
2.5 Výchova mimo vyučování.....	29
2.6 Charakteristika socializace.....	31
2.7 Životní styl a systém hodnot.....	33
3 CHARAKTERISTIKA DĚTÍ A MLÁDEŽE	36
3.1 Vymezení pojmu dítě	36
3.2 Dětství - sociální vývoj	37
3.3 Vymezení pojmu mládež.....	40
3.4 Období puberty a dospívání	41
4 VLIV VOLNÉHO ČASU NA FORMOVÁNÍ OSOBNOSTI DĚTÍ A MLÁDEŽE...46	
4.1 Vliv volnočasových aktivit na formování osobnosti mladé generace.....	46
4.2 Rodina jako prvotní prostředí volnočasového života.....	49
4.3 Přehled institucí zajišťujících výchovu ve volném čase.....	52
4.4 Volnočasové aktivity jako prostředek prevence rizikového chování.....	56
4.5 Vrstevnická skupina jako výchovný činitel.....	58
4.6 Média a jejich vliv na chování mladé generace.....	60
PRAKTICKÁ ČÁST	
5 ÚVOD.....	64
5.1 Vymezení výzkumného cíle.....	65
5.2 Otázky a hypotézy.....	65

5.3 Charakteristika zkoumaného souboru.....	66
5.4 Metody průzkumu.....	67
5.5 Harmonogram průzkumu.....	67
5.6 Analýza dat a interpretace výsledků.....	68
ZÁVĚR.....	97
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	100
SEZNAM ZKRATEK.....	103
SEZNAM GRAFŮ a TABULEK.....	104
SEZNAM PŘÍLOH.....	105

ÚVOD

Volný čas se stal nezbytnou součástí života každého člověka. Jeho množství a způsob využívání souvisí s dosaženou úrovní rozvoje společnosti, příslušnou kulturou, ale také s individuálními zvláštnostmi jedince. Právě proto si pod pojmem „volný čas“ může každý člověk vybavit něco zcela úplně jiného. Ve většině případů se bude jednat o činnosti vykonávané na základě svobodného rozhodnutí, které v nás vyvolávají příjemné a libé pocity spojené s uvolněním, spokojeností a vnitřní harmonií. Někteří však mohou volný čas chápat také jako nutné zlo. Například lidé, kteří spatřují hlavní smysl svého života pouze ve své profesi, neustále pracují, neumějí a ani nechtějí odpočívat. Jiné osoby mohou mít čas volna spojený s pocitem nudy, osamocněním, prázdnotou a marností.

Volný čas nabývá na stále větší důležitosti zejména v současné uspěchané době. Lidé tráví velkou část dne v zaměstnání, děti a mládež ve školních lavicích. Volný čas se stává vhodným kompenzačním prostředkem, který alespoň zčásti vyrovnává hektické životní tempo, únavu a téměř všudypřítomný stres. Je proto prospěšné umět využívat čas volna plnohodnotně a efektivně a směřovat k této dovednosti také děti a mládež.

Této problematice věnuji svou pozornost, protože se myslím, že je a stále bude velice aktuální, jelikož úzce souvisí jak se současným stavem společnosti, tak i s její budoucí podobou. Je důležité a nezbytné sledovat vývoj mladé generace, neustále se zajímat o životní styl mladých lidí, vědět jaké hodnoty staví na přední příčky pomyslného žebříčku hodnot, jaké upřednostňují zájmy a záliby a naopak o které záležitosti neprojevují patřičný zájem a proč. Osobnost mladého člověka a jeho životní styl významnou měrou ovlivňuje prostředí, v kterém vyrůstá, v raném dětství je podstatný především vliv rodiny a nejbližších lidí, v pozdějším věku pak působení širší společnosti. Mladí lidé, kteří mají všeobecný rozhled, zájem a touhu poznávat a učit se nové věci, vzájemně si pomáhat, spolupracovat, umí soucítit s člověkem v nouzi, jsou zárukou lidského jednání, vzájemné úcty a zdárného rozvoje společnosti. Naopak oprávněné obavy vzbuzuje mládež, která se nenaučila využívat volný čas ke svému prospěchu a všestrannému rozvoji. Bez blíže určeného cíle bloudí ulicemi, snaží se zbavit pocitu nudy, v horším případě nachází zálibu v užívání návykových látek, nebo

páchání trestné činnosti. Znepokojující je rostoucí kriminalita mládeže, kdy trestné činy páchají stále mladší jedinci s nepochopitelnou brutalitou. Tyto často tragické a zarážející případy souvisejí především s osobností jedince, který se nežádoucího chování dopustil, ale do určité míry také se stavem celé společnosti. Volný čas a možnosti jeho kvalitního využívání mohou významně pomoci i v těchto případech jako prostředek prevence protiprávního chování.

Hlavním cílem diplomové práce je zjistit, jakým způsobem tráví mladí lidé ve věku 15 – 20 let svůj volný čas a jak tyto volnočasové aktivity napomáhají utvářet osobnost mladého jedince, jeho systém hodnot a životní styl.

Pro získání dat byla zvolena metoda kvantitativního výzkumu. Jako výzkumný nástroj byl použit nestandardizovaný, anonymní dotazník, ve kterém byly použity otázky uzavřené, polouzavřené a otevřené. Na dotazníkové šetření navazuje sekundární analýza teoretických poznatků odborné literatury.

Diplomová práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. Teoretická část se skládá ze čtyř kapitol. První kapitola „Charakteristika volného času“ vymezuje pojem volného času, sleduje jeho funkce a historický vývoj. Další kapitola s názvem „Formování osobnosti“ se zaměřuje na činitele ovlivňující vývoj člověka. V třetí kapitole je vymezena charakteristika dětí a mládeže, podrobněji popsány vývojové a sociální aspekty období dětství, puberty a dospívání. Poslední, čtvrtá kapitola pojednává o vlivu volného času na formování osobnosti dětí a mládeže. Praktická část diplomové práce byla vypracována na základě kvantitativního výzkumu.

TEORETICKÁ ČÁST

1. CHARAKTERISTIKA VOLNÉHO ČASU

1.1 Vymezení volného času

Volný čas je důležitou a nezbytnou součástí života každého člověka. Způsob využívání volného času je u každého jedince zcela odlišný. Jiné druhy volnočasových aktivit volí děti, mládež, dospělí lidé, či starší generace. Rozmanitost a různorodost činností je ovlivněna především věkem, pohlavím, schopnostmi, dosaženým vzděláním, společenským postavením a řadou dalších skutečností.

Problematikou volného času se zabývá mnoho vědních oborů, zejména pak sociologie a pedagogika.

Z pohledu sociologie je volný čas časem, v němž člověk nevykovává činnosti pod tlakem závazků plynoucích z dělby práce nebo z nutnosti zachování svého biofyzilogického či rodinného systému. Je to čas, který zbývá po splnění pracovních a nepracovních povinností; subjektivní svobodná volba činností v čase volna; přítomnost příjemných prožitků a očekávání. (Maříková, Petrusek, Vodáková, 1996).

Sak ve své knize „Proměny české mládeže“ popisuje volný čas následovně: „čas, v němž jedinec svobodně na základě svých zájmů, nálad a pocitů volí svou činnost. Je to ta část mimopracovního, mimoškolního času, která zbude po zabezpečení individuálních a rodinných, existenčních a biologických potřeb.“ (Sak, 2000, s. 132).

V Pedagogickém slovníku je volný čas definován jako: „čas, s kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Volný čas je doba, která zůstane z 24 hodin běžného dne po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby (včetně spánku). Na výchovu a vzdělávání ve volném čase je zaměřena pedagogika volného času → výchova pro volný čas.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 341).

„Pod pojem volný čas se běžně zahrnují odpočinek, rekreace, zábava, zájmové činnosti, dobrovolné vzdělávání, dobrovolná společensky prospěšná činnost i časové ztráty s těmito činnostmi spojené. Z hlediska dětí a mládeže nepatří do volného času vyučování a činnosti s ním související, sebeobsluha, základní péče o zevnějšek a osobní věci, povinnosti spojené s provozem rodiny, domácnosti, výchovného zařízení i další

uložené vzdělávání a další časové ztráty. Součástí volného času nejsou ani činnosti zabezpečující biologickou existenci člověka (jídlo, spánek, hygiena, zdravotní péče).“ (Pávková, Hájek, Hofbauer, Hrdličková, Pavlíková, 1999, s. 15).

Z výše uvedených poznatků vyplývá, že volný čas je doba, kdy člověk vykonává činnosti dobrovolně a na základě svobodného rozhodnutí. Zpravidla se věnuje relaxaci, odpočinku, zábavě, zájmové činnosti, dobrovolnému vzdělávání a mnoha dalším aktivitám. Protože jsou tyto aktivity vykonávány na základě svobodné volby, s radostí a potěšením naplňují jedince pocitem spokojenosti, uvolnění, štěstí a harmonie. Člověk načerpá nové síly, cítí se odpočínutý a s větším elánem plní pracovní a jiné povinnosti.

1.2 Vznik a rozvoj volného času

Společně s vývojem společnosti se mění výchova a volný čas mladé generace. Ve starověku a středověku byly děti považovány za tzv. malé dospělé, často vykonávaly fyzicky náročnou celodenní práci. Pomáhaly rodičům zajistit chod domácnosti a hospodářství, nebo jich bylo využíváno jako levné pracovní síly. Rozvrh dne se samozřejmě odvíjel od společenského a sociálního postavení, zda lidé žili ve městě či na vesnici.

„Domácí práce nemohou vadit školní docházce, neboť dopřejeme-li dětem denně 7-8 hodin spánku, 2 na jídlo a také 10 k práci, zbývají pro školu stále ještě 4 hodiny.“ (Hofbauer, 2004, s. 26). Takto obhajoval v roce 1790 známý kantor J. J. Ryba čas dítěte pro školní docházku, o volném čase vůbec neuvažoval.

Průmyslová revoluce, technologický a ekonomický rozvoj vedl k zániku rodinných hospodářství, postupně docházelo k oddělování bydliště a pracoviště. Z hospodářů a řemeslníků se stali dělníci a zaměstnanci.

K rozvoji volného času přispělo zkrácení pracovní doby u dospělých a jejího odstraňování u dětí a mladistvých v průmyslu, zemědělství, řemeslech a službách. **V první polovině 19. století** činil rozsah pracovní doby 12 -14 hodin. Od této doby docházelo k jejímu postupnému snižování. V České republice bylo na konci 20. století volných od práce 112 dní (31% jejich celkového ročního počtu) a průměrná pracovní doba činila 8,5 hodiny v pracovních dnech. (Hofbauer, 2004).

Vytváření příznivějších podmínek pro život rodin a výchovu dětí vedlo ke skutečnosti, že se volný čas stal nedílnou součástí života dětí a mládeže (dva dny volna o víkendu; letní a další školní prázdniny).

Nejprve se začala utvářet zařízení pro dospělé. Postupně se však pozornost soustředila také na děti a mládež. V Anglii vznikaly kluby a sportovní zařízení na školách, na konci 19. století kolonie ve Francii, Německu, Rusku, kluby a tábory dětských sdružení (YMCA, YWCA, skautské hnutí) a další. **Po druhé světové válce** se utvářely nové typy zařízení a současně pokračoval rozvoj institucí, které rozšiřovaly svůj obsah činností. Náplň činností byla samozřejmě do určité míry ovlivněna politikou státu a celospolečenskými podmínkami. Nesocialistická část Evropy se ubírala cestou demokratické společnosti, rozvíjely se soustavy hřišť a herních prostor, tělovýchovná, sportovní a turistická zařízení, střediska volného času dětí a mládeže, domů mládeže a kultury, letních táborů. Využívala se muzea, galerie, zoologické zahrady, vznikala planetária, parky zábavy a dobrodružství. **V sedmdesátých a osmdesátých** letech došlo v některých zemích k podcenění významu volného času, což se projevilo v růstu životních problémů západoevropské mládeže. Tyto negativní jevy se objevily taktéž v naší společnosti pouze o několik let později. (Pávková, Hájek, Hofbauer, Hrdličková, Pavlíková, 1999).

S pedagogikou volného času je spojena řada významných osobností a historických událostí.

- **Ernst Thompson Seton** (1860-1946) vytvořil první ucelený a propracovaný systém mimoškolské výchovy v moderní době. Tento rekreační program hbitě reagoval na společenské podmínky (proces industrializace a urbanizace). Měl promyšlené cíle, obsah, prostředky a byl naplánovaný na celý rok podle věku účastníků. Seton je považován za průkopníka využití hry jako programového výchovného prostředku a autora koncepce malých skupin. Tato koncepce byla převzata nejen skautingem, ale i všemi ostatními organizacemi. Kromě jiného je také prvním autorem rozsáhlé sbírky her, které jsou vydány ve Svitku březové kůry. Setonovy myšlenky vyjadřující lásku k přírodě se staly součástí anglického skautingu, který se k nám dostal před první světovou válkou díky Antonínu Benjaminu Svojsíkovi.
- Angličan **Robert Baden Powel** (1857-1941) založil skauting, nejrozšířenější výchovné hnutí pro děti a mládež v období před první světovou válkou.

- **Antonín Benjamin Svojsík** (1876-1938) uvedl skauting do Čech po roce 1910. Spolu s řadou významných českých představitelů (například K. Kramář, K. V. Rais, Z. Wirth, F. Drtina, F. Čáda, F. V. Krejčí a další) napsal knihu *Základy junáctví*, která byla poprvé vydána v roce 1912, o něco později v roce 1920 a opět v roce 1991. Jedná se opět o ucelenou koncepci mimoškolské výchovy, jejíž základní myšlenky jsou velmi důležité i pro současnost. Kniha pojednává o životě v přírodě, schopnosti orientovat se v terénu, signalizovat, stopovat, pozorovat změny. Věnuje se také táboření, pěstování a rozvíjení fyzické zdatnosti, dovednosti poskytovat první pomoc, vykonávat pohybové aktivity. V roce 1941 došlo k zákazu činnosti Junáka i Sokola. Skautské organizace obnovily své působení v roce 1945, ovšem po únoru 1948 byla činnost opět zakázána.

- Po druhé světové válce zůstala řada zemí střední a výchovní Evropy pod vlivem Sovětského svazu. Pro vznikající organizace byla charakteristická jejich jednotnost a masovost (nikdo nesměl stát stranou a všichni museli dávat najevo svůj souhlas a nadšení s nastoleným režimem). V Československu vzniklo do srpna 1968 osmnáct dětských a mládežnických organizací – Svaz pracujících mládeže, Unie středoškoláků a učňů, Juvena, Junák, Pionýr, Česká tábornická unie, Svaz vysokoškolského studentstva Čech a Moravy, Svaz polské mládeže, Svaz pražských učňů v ČSR, Svaz pražských středoškoláků, Zvaz pracujících mládeže, Streta, Zvaz stredoškolskej a učňovskej mládeže Junák, Zvaz vysokoškolských študentov, Pionierska organizácia v SSR a Svaz vojenskej mládeže s celostátní působností.

- V roce 1968 byl násilím přerušena dosavadní vývoj na našem území. Násilné vniknutí vojsk pěti tehdejších socialistických států bylo chápáno jako významné omezení státní suverenity. Do září 1970 ukončily svou činnost jednotlivé organizace dětí a mládeže. Činnost byla povolena jediné organizaci (SSM) a jediné dětské – Pionýrské organizaci. K dalším významným změnám došlo v listopadu 1989. (Přadka, 2002).

Charakteristickým rysem současné doby je růst počtu obyvatel žijících ve městech. Na počátku 19. století žila v městech pouze 3% světové populace, v druhé polovině 20. století to bylo již 45%. „Život ve městech různé velikosti a sociálního profilu má společné rysy. Dětem a mladým lidem umožňuje neformální individuální i společné zájmové nebo veřejně prospěšné činnosti. Při volnočasových aktivitách organizovaných institucemi a sdruženími se lze setkávat s mnoha vrstevníky i příslušníky starších generací, vytvářet četné kontakty a být zároveň chráněn před zdravotními,

bezpečnostními, sociálními a výchovnými riziky. Město je však současně prostředím, v němž převažuje anonymita a odtaziťost sociálních vztahů, někdy také nezávaznost a neodpovědnost vzhledem k sobě i svému okolí a projevují se sociálně patologické jevy (zdravotní a ekologické problémy, násilí, negativní závislosti, růst počtu lidí pod hranicí chudoby, rozšiřování počtu bezdomovců apod.). (Hofbauer, 2004, s. 30).

Mezi rozsahem a způsobem trávení volného času dětí před sto lety a současné mladé generace došlo k značným rozdílům, které souvisí s vývojem lidské společnosti. V minulosti čas plynul více pozvolna. Děti se scházely na návších a loukách a v závislosti na ročním období volily způsob her. Pobíhaly v přírodě na čerstvém vzduchu, každodenně byly v kontaktu se svými vrstevníky, s nimiž si povídaly, sdělovaly si svá tajemství a přání. Dětská fantazie se rozvíjela především díky vyprávění pohádek a příběhů. Tato činnost byla v oblibě zejména na konci dne, kdy se po vykonané práci sešla celá rodina, děti se uložily na pec a starší sourozenec, rodiče či prarodiče rozprávěli o tom, že dobro zvítězí nad zlem a slabším se má pomáhat... Dnes jsou děti zahlceny technologickými vymoženostmi, téměř v každé místnosti snad vyjma sociálního zařízení je umístěna televize, děti mají své osobní počítače, mobilní telefony, dále mohou využívat videopřehrávače, přehrávače CD a řadu dalších. Značnou část svého volného času tráví právě s těmito přístroji a využívají je i ke kontaktu se svými vrstevníky. Spatřit skupinku hrajících si dětí je dnes spíše vzácností než běžnou věcí. Ze života dnešní mladé generace se vytrácí radost z pohybu a pobytu v přírodě. Převažují aktivity spojené se sledováním televizních pořadů a hraní her na počítačích. V mnoha případech se jedná o nevhodné programy a hry, dítě se snadno nechá vtáhnout do děje plného násilí a agrese, rychle přestává rozlišovat skutečnost a virtuální realitu a podle toho se také odvíjí jeho chování v běžném životě.

Současná doba se vyznačuje značnou uspěchaností, občas je ale důležité zpomalit a zamyslet se nad skutečnými hodnotami života. Dětem je třeba ukázat cestu a vést je ke kvalitnímu využívání volného času, mít zájem a přehled o jejich činnostech.

1.3 Funkce volného času

Při představě volného času si většina lidí vybaví příjemné činnosti, které vykonává s potěšením, radostí a především na základě svobodného rozhodnutí. Jestliže člověk dokáže smysluplně využívat svůj volný čas, dostavuje se pocit štěstí, radosti a uspokojení. Jedinec rychle zregeneruje své síly, načerpá novou energii a uvolní napětí v celém těle. S volným časem mohou být spojeny ale i negativní pocity. Někteří jsou příliš zaměstnaní a na odpočinek a regeneraci jim čas nezbyvá, jiní se nenaucili volný čas správně využívat, proto pocítují nudu a nespokojenost s tím, jak tráví své volno. V těchto případech může dojít ke vzniku sociálně patologických jevů a porušování zákona. V poslední době jsou stále častější případy, kdy dochází mezi dětmi a mládeží k šikaně, krádežím, ničení majetku, záškoláctví, vandalismu. Vyrůstá taktéž agresivní chování a užívání drog.

Nad funkcí volného času se v knize „Děti, mládež a volný čas“ zamýšlí Břetislav Hofbauer. Uvádí názory několika sociologů a pedagogů v průběhu postupného vývoje společnosti. Jako hlavní funkce volného času se uvádí: odpočinek (regenerace pracovní síly), zábava (regenerace duševních sil), rozvoj osobnosti (spoluúčast na vytváření kultury).

- **Michel Damay** již před druhou světovou válkou vymezil biologickou, sociální a pedagogickou dimenzi volného času.
- Podle poválečného názoru **Joffre Dumazediera** zahrnuje volný čas očekávání a naděje, osvobození od požadavků pracovního procesu a dalších zátěží života; zábavu a rozptýlení; rozvoj intelektuální, umělecký a fyzický, tvořivost a vzdělávání.
- **Roger Sue**, francouzský sociolog uvádí následující funkce: psychologickou (uvolnění, zábavu, rozvoj); sociální (socializaci v různých sociálních prostředích včetně rodiny a sdružování; symbolickou příslušnost k některé sociální skupině); terapeutickou (zahrnuje hledisko zdravotní, smyslový rozvoj, prevenci chorob, zdravý životní styl); ekonomickou (pozitivní vliv na uplatnění člověka v profesní činnosti).
- Německý pedagog **Horst W. Opaschowski** za základní funkce a možnosti volného času považuje:
 - rekreaci (zotavení a uvolnění);
 - kompenzaci (odstraňování zklamání a frustrací);
 - výchovu a další vzdělávání (učení o svobodě a ve svobodě, sociální učení);

- kontemplaci (hledání smyslu života a jeho duchovní výstavba);
- komunikaci (sociální kontakty a partnerství);
- participaci (podílení se, účast na vývoji společnosti);
- integraci (stabilizaci života rodiny a vrůstání do společenských organismů);
- enkulturaci (kulturní rozvoj sebe samých, tvořivé vyjádření prostřednictvím umění, sportu, technických a dalších činností). (Hofbauer, 2004).

V Národním programu pro rozvoj vzdělávání (tzv. Bílé knize) je věnována pozornost zájmovému vzdělávání a využívání volného času. „Zájmové vzdělávání je souhrn výchovně vzdělávacích, poznávacích, rekreačních a dalších systematických ale i jednorázových činností a aktivit, směřujících k účelnému a efektivnímu naplnění volného času a umožňujících získat vědomosti a dovednosti mimo organizovanou školní výuku. Plní funkci výchovnou, vzdělávací, kulturní, zdravotní (regenerační a relaxační), sociální a preventivní. Vede účastníky k seberealizaci a sebepoznávání, objevování vlastních schopností a jejich rozvíjení.“ (MŠMT, 2001, s. 54).

Na základě výše uvedených poznatků lze konstatovat, že hlavním smyslem volnočasových aktivit je pozitivní formování osobnosti mladého člověka, jeho vzdělávání, zdokonalování, rozvíjení zájmů, zálib, talentu, navazování a prohlubování sociálních vztahů, ale také odpočinek a relaxace. Nelze však opominout další významnou funkci a to sociálně preventivní. Každá společnost by měla vytvářet a zajišťovat vhodné podmínky pro volnočasové aktivity, podporovat pozitivní výchovné působení, nenásilnou formou motivovat a učit mladou generaci využívat volný čas ve svůj prospěch a k užitku všech ostatních.

1. 4 Druhy volnočasových aktivit

Spektrum volnočasových aktivit je velmi členité. Pro každou věkovou skupinu je charakteristická jiná struktura aktivit, což souvisí s vývojem a zrání osobnosti člověka a zejména pak s jeho sociálním vývojem.

Volný čas lze trávit neorganizovanou formou, nebo organizovaně ve specializovaných zařízeních, která jsou pro tyto účely zřízena. Jedná se zejména o **střediska pro volný čas dětí a mládeže, domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností**. Dále je to činnost **školních družin, školních klubů, zájmových kroužků ve školách, domovech mládeže a střediscích výchovné péče o děti a mládež**.

Význam zájmového vzdělávání se neustále zvyšuje a v souvislosti s tím se rozšiřuje také funkce školy do oblasti využívání volného času mladé generace. Základní školy se zpravidla nacházejí v bezprostřední blízkosti bydliště žáka, jsou tedy každému snadno dostupné. Mnozí rodiče pečlivě vybírají školy pro své děti a mezi hlavní kritérium se řadí právě bohatá nabídka a pestrost zájmového vzdělávání.

Hudební, taneční, jazykové, výtvarné a literárně-dramatické vlohy mohou zájemci rozvíjet v **základní umělecké škole a jazykové škole**.

Volný čas pro zájemce organizují taktéž různá **občanská sdružení, tělovýchovné a sportovní organizace, sportovní kluby, organizace církví a náboženských společností, nadace a další instituce**.

Činnosti vykonávané ve volném čase jsou velmi rozmanité a lze je třídit podle několika hledisek.

- Činnosti **oddechové, zábavné** či **zájmové** (například kulturní, technické, sportovní apod.). Zejména zájmová činnost, je-li dětmi a mladistvými vykonávána dlouhodobě a vytrvale, vyžaduje silnou motivaci. Jedinci umožňuje uspokojení důležitých lidských potřeb a může významně ovlivnit výběr budoucí profese.

- Realizování činností **fyzických** a na druhé straně **duševních** by mělo být v rovnováze. Zvláště v současné době trpí mnoho dětí a mladých jedinců nedostatkem pohybové aktivity, což má za následek rostoucí nadváhu, obezitu a řadu jiných onemocnění. Dostatek pohybu ovlivňuje jak fyzický tak psychický stav člověka, zvyšuje odolnost proti stresu a životní zátěži, pomáhá čelit úzkosti a depresi, navozuje psychickou pohodu a pozitivní sebehodnocení.

- Aktivitu lze dále členit na 1. **aktivní – sedavé**

 - 2. **individuální – společenské**

 - 3. **v rodině – mimo rodinu**

 - 4. **v místnosti – venku**

 - 5. **s orientací k lidem – k věcem**. (Čáp, Mareš, 2001).

Náplň a obsah činností v jednotlivých zařízeních pro děti a mládež se liší, dělíme je podle zájmového zaměření a také podle věku účastníků.

- **Společenskovědní** zájmová činnost seznamuje mladou generaci s aktuálním děním ve společnosti, ale i s historií země. Děje se tak na základě dodržování lidových tradic

a zvyků, oslav státních svátků a výročí, sledováním politických a společenských událostí doma i ve světě, poznáváním historických a památných objektů aj.

- Zájmové činnosti **pracovně-technické** obohacují jedince o vědomosti a technické poznatky a napomáhají zdokonalovat manuální dovednosti. Tyto aktivity se týkají zejména modelářské práce, výpočetní techniky, práce se stavebnicemi, montážní a demontážní činnosti, přípravy pokrmů a dalších.
- Zájmové činnosti **přírodovědné** vedou k prohlubování vědomostí o přírodě a její ochraně. Jedná se zejména o pozorování živé a neživé přírody, pěstitelské práce, chovatelství a specializovanou zájmovou činnost.
- Zájmové činnosti **estetickovýchovné** rozvíjejí výtvarný, hudební, literární, dramatický a hudebně-pohybový projev dětí a mládeže.
- Zájmové činnosti **tělovýchovného, sportovního a turistického** zaměření podněcují jedince k pohybové aktivitě, která zvyšuje tělesnou zdatnost a psychickou odolnost. Aktivity v této oblasti se zaměřují na kondiční cvičení, gymnastiku a tanec, atletiku, akrobacii, sportovní hry, pohybové hry, sezonní sporty, turistiku a další. (Pávková, Hájek, Hofbauer, Hrdličková, Pavlíková, 1999).

Aktivní způsob trávení volného času zahrnuje výčet výše uvedených činností. Mezi pasivní způsob trávení volného času patří činnosti nevyžadující zvláštní fyzickou zátěž jako je například odpočinek, nicnedělání, sledování televize, poslech hudby, ale také bezcílné potulování po ulici.

1.5 Volnočasové aktivity mladé generace

„V žádném dalším životním období není jedinec schopen zajímat se o tak široké spektrum zájmových aktivit jako v dětství a mládí. Ve srovnání s dospělostí se dětství a mládí vyznačuje větší zájmovou pluralitou. Další vývoj jde spíše cestou redukce zájmového spektra a prohlubování určitého zájmu. Základní zájmová orientace ve smyslu obsahovém, ale i ve smyslu aktivní životní pozice, se tvoří v mládí. Životní způsob a volný čas jedince v dospělosti je modifikací danou vývojem a rolami spojenými s určitou životní fází. Sféra volného času dětí a mládeže a obsahové naplnění jejich volného času má proto význam pro celoživotní orientaci člověka.“ (Sak, s. 133, 2000).

Činnosti, které mladý člověk vykonává v době volna, vycházejí z jeho potřeb a zájmů. V žádném případě se nejedná o izolované projevy lidské aktivity, ale články v řetězci příčin a důsledků. „Proměny české mládeže“ a „Mládež na křižovatce“ jsou názvy knih, ve kterých Petr Sak a Karolína Saková předkládají výsledky vědecké práce, podložené mnoha sociologickými výzkumy mládeže.

Z uvedených skutečností vyplývá, že každodenní frekvence náleží sledování televize, častěji než týdně poslouchají rozhlas, vedou rozhovor s přáteli, poslouchají magnetofon, gramofon, přehrávač CD, čtou noviny a časopisy. Domácí práce, četba knih, schůzky s partnerem, odpočinek a nicnedělání je možné zařadit mezi týdenní aktivity. Mezi měsíční aktivity patří milenecké a sexuální aktivity, procházky, návštěvy restaurací a kaváren, studium, práce s počítačem, sledování videa a aktivní sportování. Mladí lidé během dne a týdne tráví svůj čas pasivním způsobem a ani aktivity s měsíční frekvencí nejsou příliš náročné. Umístění studia a přípravy na školu v uvedené tabulce vypovídá o laxním přístupu mládeže k přípravě na budoucí povolání a zvyšování si kvalifikace. Pouze malá skupina jedinců provozuje s nižší frekvencí nejnáročnější aktivity, které přesahují rámec konzumní kultury a egoisticky a požitkářsky chápaného stylu života. Jedná se například o návštěvy koncertů vážné hudby, veřejně prospěšné a politické aktivity, či duchovní a náboženské aktivity. Dospívající lidé ve věku 15 -18 let se vzhledem k celku mladé generace více věnují poslechu CD přehrávačů, magnetofonů a gramofonů, využívají hrací automaty, zabývají se chovem zvířat a přípravou na školu. Na druhé straně nejmladší mládež věnuje méně pozornosti poslechu rozhlasu, četbě novin, domácím pracím, údržbě domu a bytu a také sexuálním aktivitám, což souvisí s nižším věkem. (Sak, 2000).

Mladí lidé se ve volném čase věnují mnoha různým aktivitám, mezi kterými existuje vzájemný vztah. Například sledování televize je nejvíce spojeno s návštěvou diskoték; návštěva divadla souvisí s návštěvou výstav a návštěva výstav s výtvarnou činností; sexuální aktivity jsou spojeny s návštěvou restaurací a naopak čím více se jedinec věnuje studiu, tím méně se zaměřuje na sex. Petr Sak člení volnočasové aktivity podle orientace jedince či skupiny.

• První místo ve volnočasových aktivitách zastupuje **introvertně konzumní orientace**. Jedná se o nejméně náročné činnosti – poslech přehrávače CD, odpočinek, nicnedělání,

poslech rozhlasu, sledování televize, psaní dopisů, deníku, četba novin časopisů. Tyto činnosti jsou nejvíce oblíbené mezi mládeží ve věku 15 -16 let.

- Druhá příčka náleží **extrovertní orientaci**, vycházející ze sociabilních potřeb mládeže – milenecké aktivity bez sexuálního styku, návštěva kaváren, restaurací, sexuální aktivity, večírky, mejdany, schůzka s partnerem, návštěva diskoték, taneční zábava. Nejvíce tuto orientaci zastupují mladí lidé ve věku 19 - 22 let.

- **Sportovní orientace** se řadí na třetí místo. Návštěva sportovních utkání, domácí práce, hry – hrací automaty, počítačové hry, aktivní sportování je nejrozšířenější ve věkové skupině 17 – 18 let. Sportovně nejaktivnějšími jsou tedy učni a středoškoláci.

- **Manuální orientace** je typická pro vesnickou mládež, obývajících vesnická sídla do 2000 obyvatel. Kutilství, výstavba a údržba domu, bytu, chalupy, práce na zahradě, opravy a úpravy kola, motocyklu, auta, chov zvířat, vedlejší výdělečná činnost jsou aktivity plynoucí z bydlení na vesnici, kde je výrazně menší nabídka organizovaných aktivit. S rostoucí velikostí lokality klesá zastoupení manuální volnočasové orientace.

- **Kulturní orientaci** zastupují studenti středních a vysokých škol a inteligence. Jde především o jedince s hlubokým zájmem o kulturu a vyhraněným životním stylem. O něco vyšší zájem mají o následující činnosti dívky a ženy – návštěva divadla, návštěva výstavy, návštěva koncertu vážné hudby, mimoškolní vzdělávání, četba knih, výtvarná činnost. (Sak, 2000).

Struktura vykonávaných aktivit ve volném čase se mění v závislosti na věku jedince a souvisí s dosaženou úrovní sociálního, mentálního a psychického zrání. V průběhu života se mění podmínky pro realizaci zájmů v aktivitách. Mladý člověk přechází z jednoho sociálního prostředí do druhého, vstupuje na střední školu, posléze chodí do zaměstnání, k proměnám dochází též v ekonomické situaci. Postupně se tvoří podmínky pro nové činnosti a možnost pokračovat v dosavadních aktivitách zaniká. Některé aktivity se v závislosti na věku výrazně nemění, jiné rostou, nebo naopak klesají.

- **Aktivity s věkem rostoucí** – četba novin a časopisů; poslech rozhlasu; veřejně prospěšná a politická činnost; vedlejší výdělečná činnost; výstavba a údržba domu, či bytu; ruční práce. Jedná se zejména o mimopracovní aktivity v rámci mimopracovního času.

- **Aktivity s věkem klesající** – hudební a dramatická činnost; výtvarné aktivity; turistika; studium; hry, automaty; chov zvířat; sběratelství; povídání si s přáteli; psaní

deníku. Čas věnovaný přípravě do školy a studiu dramaticky klesá. Ve věku 11 -12 let se denně učí 75% dětí, středoškoláků ve věku 17 – 18 let se každodenními studiu věnuje pouze 41% a ve skupině 23 – 26 let jen 8%. Tento postoj k získávání nových poznatků je varující. Zejména v dnešní společnosti je nezbytné neustále si osvojovat nové vědomosti a znalosti, popřípadě absolvovat rekvalifikační kurzy.

- **Aktivity s věkem rostoucí do určitého věku a pak klesající** (uvedený věk určuje skupinu, v níž je vrchol aktivity) – návštěva kina (17 -18 let); poslech magnetofonu, gramofonu, přehrávače CD (15 – 16 let); návštěva koncertů populární hudby (17 – 18 let); návštěva diskotéky (17 – 18 let); návštěva restaurace, kavárny (19 – 22 let); schůzka s partnerem (19 – 22 let); večírky, mejdany (17 -18 let); odpočinek, nicnedělání (15 -16 let); sledování videa (15 – 26 let). V této skupině je nejaktivnějším obdobím, co se týká množství a náplně volného času, období kolem 17 let.

- **Aktivity s věkem klesající do určitého věku a pak rostoucí** (uvedena je věková skupina, v které je aktivita nejnižší) – četba knih (17 -18 let); domácí práce (17 – 18 let). (Sak, 2000).

Další výzkumná šetření poukazují na souvislosti mezi změnami ve společnosti po roce 1989 a vývojem aktivit. Mládež ve věku 15 -18 let se méně aktivně věnuje sportu, turistice, pobytu v přírodě. Taktéž klesá zájem o poslech rozhlasu, četbu knih, novin, sběratelství, kutilství. Obdobná situace je i v oblasti kulturního vyžití. Ze života mladých lidí se vytrácí návštěvy divadel, koncertů vážné hudby, výstav, muzeí a galerií. Naopak se zvyšuje činnost s osobními počítači, sledování televize, poslech hudby z elektronických médií, CD, videokazet. Nárůst byl zaznamenán také u aktivity nazvané „povídání si s přáteli a známými“, u návštěv restaurací, kaváren, vináren, diskoték. (Sak, 2000).

Tabulky č. 1 a 2 (viz. příloha – A, B) znázorňují obsah a strukturu volného času mladé generace ve věku 15 – 30 a 15 – 18 let v roce 1996. (Sak, Saková, 2004).

Nejvíce zarážející je fakt, že mládež věnuje stále méně času vzdělávání, což se může v průběhu několika let negativně projevit v ekonomice společnosti. Rozvoj vzdělanosti populace úzce souvisí s růstem bohatství státu a ovlivňuje kultivaci společnosti jako celku. Vzdělávání má mít primární postavení v každé společnosti.

2 FORMOVÁNÍ OSOBNOSTI

2.1 Činitelé ovlivňující vývoj člověka

Sociologie chápe osobnost jako element sociálního systému, respektive společnosti ve vztahu k pojmům role, prestiž, pozice a jiné. Společenská osobnost je: „soubor trvalých vlastností jedince působících na jeho jednání, soubor vyrůstající z biologických a psychologických vlastností a vyvěrající z vlivů kultury a ze struktury společnosti, ve které byl jedinec vychován a jejíhož života se účastní.“ (Maříková, Petrusek, Vodáková, 1996, s. 732).

„Osobnost je obecně člověk z psychologického hlediska, s jeho biologickými, sociálními a psychologickými aspekty, s jeho obecnými zákony učení a vývoje, obecnými vztahy mezi schopnostmi a zájmy, temperamentem a charakterem a tak dále. Osobnost ale je zároveň určitý člověk, individuum odlišné od ostatních ve vlastnostech, zkušenostech, životním běhu a tak dále.“ (Čáp, Mareš, 2001, s. 111).

Člověk v průběhu svého života prochází řadou tělesných změn – roste a vyvíjí se. Růst je charakteristický kvantitativním přibýváním znaků v dětství a raném mládí, výsledkem je konečná velikost organismu a jeho orgánů. Vývoj probíhá současně s růstem, dochází ke kvalitativním změnám organismu. Nové funkce se objevují a zdokonalují, dochází však i ke ztrátě funkce již nepotřebné. Vývoj na rozdíl od růstu neustává, pokračuje až do konce života jedince. (Machová, 2010).

Nejen tělesná, ale také duševní složka člověka se mění, dochází k rozvoji rozumových schopností, charakteristických rysů osobnosti a sociálních vlastností. Osobností se člověk nestává ihned po narození, ale postupně vlivem sociálního učení. Jak dlouho tedy vlastně roste osobnost? Podle řady odborníků má růst či zrání osobnosti probíhat po celý život. Pod pojmy osobní růst, nebo zrání osobnosti si lze představit například moudrost, nesobeckost, vyspělou hodnotovou orientaci, kulturnost, schopnost snášet zklamání a bolest. Americký humanistický psycholog A. Maslow se zabýval myšlenkou osobního růstu, který je charakteristický pro každého jedince a je třeba ho respektovat a podporovat. Hierarchie potřeb je znázorněna prostřednictvím pyramidy (viz. příloha - CH). (Říčan, 2004).

Vývoj osobnosti probíhá na základě posloupnosti psychologicko-sociálních stupňů, kdy na člověka působí vnější a vnitřní vlivy. K vnějším vlivům patří **výchova**, přírodní, sociální a kulturní **prostředí**, mezi vlivy vnitřní pak **dědičnost**.

2.2 Dědičnost

Dědičnost znamená přenos vlastností z jedné generace na druhou. Nositeli dědičnosti jsou geny, které jsou součástí pohlavních buněk. Genetická informace se přenáší z rodičů na děti při početí, kdy dochází ke splnutí pohlavní buňky muže a ženy. Genetický základ individua tvoří vrozené vlastnosti (vlohy). (Nakonečný, 1995).

Vrozené předpoklady – vlohy či dispozice se podílejí na utváření psychiky člověka, ale i tělesné konstituce. Předurčují stavbu a funkci nervové soustavy a anatomické znaky (stavba těla, barva vlasů, očí apod.).

Již Hippokrates (nar. 460 př. n. l.) a Galénos (129 – 199 n. l.) sledovali podstatné souvislosti psychických rysů a stanovili typy temperamentu.

Temperament je duševní vlastnost do určité míry určena vrozenými předpoklady, ale také výchovou, prostředím a věkem. Určuje způsob jednání a chování člověka a vyjadřuje stav citové vzrušivosti. Označuje dynamickou stránku osobnosti. Rozlišujeme čtyři základní druhy temperamentu.

- Sangvinický typ se vyskytuje u dětí, je charakteristický značnou silou citových prožitků i schopností je tlumit. Snadno se orientuje a přizpůsobuje okolí. Dospělý člověk dovede včas a přiměřeně reagovat; snadno zvládne své úkoly; překonává překážky; neunaví se prací, která ho nebaví; rychle se soustředí; je aktivní, snadno se přátelí a je v přátelství vytrvalý.
- Cholerický typ označuje člověka, který je prudký, výbušný, těžce se ovládá. Nesnáší omezování své činnosti, je vznětlivý a někdy těžko ovladatelný. Jeho řeč je uchvátaná a překotná, pohyby neklidné.
- Flegmatický typ se vyskytuje u dospělých středního věku, jejichž řeč i pracovní činnosti bývají pomalé a váhavé. Jedinec je schopen vyvinout značnou aktivitu a pracovat houževnatě a pravidelně. Je samostatný, vyrovnaný, klidný až lhostejný.
- Melancholický typ je plachý, samotářský, hodně citlivý. Snadno se vyruší vnějšími vlivy, unaví a vyčerpá. V práci bývá pečlivý. Vyžaduje laskavé a přátelské zacházení. (Vacínová, Trpišovská, Farková, 2008).

Předpoklady pro rozvoj intelektu a emocionálnosti jsou do určité míry také vrozené. Záleží samozřejmě ale i na vlivu prostředí a výchovy, která na jedince v průběhu života působí.

Nakonečný ve své knize uvádí výsledky výzkumů prováděné v americké Minnesotě. Faktor dědičnosti se více či méně výrazně podílí na celé řadě rysů osobnosti:

<u>rysy</u>	<u>podíl dědičnosti</u>
• Sociální potence (úspěšný vůdce, který je rád středem pozornosti)	61 %
• Tradicionalismus (ctí pravidla a autoritu, má vysoké morální standardy a disciplínu)	60 %
• Reakce na stres (cítí se zranitelný a senzitivní, snadno se trápí a podléhá zmatkům)	55 %
• Absorpce (má živou představivost získanou z bohatých zkušeností, nedostatek smyslu pro realitu)	55 %
• Alienace (odcizení) (pocit'uje nedůvěru, má pocit, že je využíván a že svět není pro něj)	56 %
• Dobré pocity („well-being“) (má dispozice k veselí, pocit'uje důvěru a optimismus)	54 %
• Vyhýbání se poškození (vyhýbá se riziku a nebezpečí, preferuje bezpečnost, i když je nudná)	51 %
• Agrese (je fyzicky agresivní, mstivý, násilnický)	49 %
• Výkonnost (pracuje tvrdě, snaží se být dokonalý, nadřazuje práci a výkon nad ostatní věci)	46 %
• Kontrola (je opatrný, pilný, racionální, pečlivě plánuje)	42 %

(Nakonečný, 1995, s. 24).

Charakter člověka není vrozený a neměnný, tvoří se a formuje v jednání a činnosti. Je tvořen soustavou vlastností, které jsou pro jedince příznačné a stálé. Souvisí

s pojetím a způsobem života, chováním, vztahem k ostatním lidem ve společnosti. Vysvětluje, proč člověk jedná v obdobných situacích ustáleným způsobem.

Podíl dědičnosti a prostředí při formování osobnosti jedince není vždy vyrovnaný. V některých případech má větší význam dědičnost, v jiných vnější prostředí.

2.3 Prostředí

„Životní prostředí člověka lze tedy vymezit jako tu část světa (prostor, který člověka obklopuje), s níž je člověk ve vzájemném působení, tj. na člověka působí svými podněty, ovlivňuje jeho vývoj a on na tyto podněty reaguje, přizpůsobuje se a také aktivně svou prací mění.“ (Kraus, Poláčková, Lorenzová, Spousta, Stašová, Žumárová, 2001, s. 99).

Strukturu životního prostředí je možné charakterizovat jako propojení určitých sfér vztahů:

- Vztah „lidé – příroda“ – jedná se o interakci s neživou přírodou (abiosféra) a živou přírodou (biosféra).
- Vztah „lidé – výsledky lidské aktivity (kultura)“ – je založeno na uspokojování i kultivaci lidských materiálních a duchovních potřeb.
- Vztah „lidé – lidé“ – zahrnuje interpersonální vazby v širším i užším sociálním prostředí.

Konkrétní prostředí významně ovlivňuje jednání a podílí se výrazně na rozvoji osobnosti. (Kraus, 2008).

Prostředí lze členit podle různých kritérií. V souvislosti s formováním osobnosti je nejdůležitější přírodní, společenské a kulturní prostředí.

Nezbytným předpokladem existence člověka a společnosti je příroda. **Přírodní prostředí** je tvořeno živou a neživou přírodou. Na utváření člověka působí jak geologické, geografické a hydrologické podmínky, tak fauna a flóra. Během civilizačního procesu působí také člověk na přírodu, kterou přeměňuje a vytváří prostředí do značné míry umělé. Životní prostředí se tak postupně vyvinulo z prostředí přírodního. V současné době se výrazně projevují důsledky ovládnutí přírody člověkem (těžba, průmysl, doprava, růst měst). Lidé stojí před ekologickými problémy (znečištěné ovzduší, půda, voda, vyčerpání zdrojů, energetické problémy), které zásadně ovlivňují zdraví populace.

Daleko více spjati s přírodou jsou lidé žijící v drsných a nehostinných podmínkách, kteří si mnohem více váží produktů přírody a snaží se nenarušovat biologickou rovnováhu mezi přírodním prostředím a člověkem. Často musí vynaložit značné úsilí při shánění obživy a snahy přežít. V důsledku tvrdých zeměpisných podmínek se u těchto osob vytváří vysoké morálně volní vlastnosti.

Kulturní prostředí, do něhož se člověk rodí a v němž žije, je zcela odlišné od prostředí přírodního. Primární vliv kultury zprostředkovává dítěti rodina, zde se učí kulturním návykům slušnému chování, sebeobsluze, tělesné hygieně a společenským zvyklostem. (Nakonečný, 1995).

„Hned od narození do sebe člověk, obrazně řečeno „nasává“ vše, co má kolem sebe, co se kolem něj děje, co vnímá. Bývá to velmi často silnější než jiné vlivy přicházející později (např. ve škole).“ (Kraus, Poláčková, Lorenzová, Spousta, Stašová, Žumárová, 2001, s. 104).

Vlastnosti člověka v průběhu života dále ovlivňuje školní prostředí, zaměstnání, přátelské a kamarádské skupiny, nejrůznější zájmové organizace a instituce.

Změny, které během vývoje nastávají ve společnosti, ovlivňují prožívání i chování člověka. Na konci dvacátého století byl uveden výčet závažných společenských problémů ovlivňujících rodinu a následně vývoj dětí i dospělých:

- život lidí je ohrožen jadernými zbraněmi a dalšími zbraněmi hromadného ničení;
- neustále se zhoršující stav životního prostředí nepříznivě působí na somatický i psychický stav a vývoj jedince;
- v rozvojových zemích dochází k populační explozi a hladovění, prohlubují se rozdíly a konflikty mezi bohatými a chudými státy v ekonomice, přístup lidí ke vzdělání je značně rozdílný;
- stoupá agrese mezi státy, národy, skupinami různého druhu, projevuje se terorismus a nenávisť k menšinové společnosti a cizincům, vzrůstá násilné chování mezi vrstevníky i v rodinách;
- stupňuje se závislost na drogách a hazardních hrách;
- existuje nerovnováha mezi kázní a svobodou, lidé si tyto pojmy nesprávně vykládají a prosazují;
- množí se problémy související s rodinným životem a vývojem dětí;

- dochází k rozporu mezi hmotnými hodnotami a hodnotami kulturními, duchovními či morálními;
- životní tempo se neustále zrychluje, což vede k neustálému spěchu a časové tísní;
- zvyšuje se počet psychosomatických a duševních onemocnění;
- sdělovací prostředky značně ovlivňují osobnost člověka směrem ke konzumnímu způsobu života, upřednostňování materiálních hodnot, rychlému životnímu tempu a agresivnímu chování. (Čáp, Mareš, 2001).

Do jaké míry může ovlivnit prostředí osobnost člověka? Při pohledu do historie je patrné, že se touto otázkou zabývalo mnoho odborníků a jejich názory se značně lišily. Podle některých se osobnost člověka utvářela pouze na základě dědičnosti, jiní přirovnávali narozené dítě k nepopsané desce, na kterou se teprve vlivem prostředí a výchovy dělají vrypy, jenž duši utváří (J. Locke). Odpověď na výše uvedenou otázku není jednoznačná a na procesu formování osobnosti se zcela určitě podílí v různé míře i prostředí. Prostor může jedince ovlivnit jak v pozitivním tak negativním smyslu, záleží na kladných či záporných vzorech a na délce jejich působení. Prostor tak ovlivňuje životní orientaci člověka, jeho zájmy, záliby, charakter i znalosti.

2.4 Výchova

Dalším činitelem, který se podílí na utváření individuality jedince, je výchova. Podle Velkého sociologického slovníku je výchova: „proces, v němž společnost (jednotlivci, skupiny a instituce) v souladu se svými reprodukčními potřebami, zájmy a cíli působí na jednotlivce a utváří tak individuální předpoklady k zastávání společenských pozic a rolí u další generace a její předpoklady k využití a rozvinutí hodnot dané kultury. Zahrnuje péči o tělesný a duševní vývoj člověka, předávání a získávání poznatků, dovedností a praktických návyků, osvojování morálky a celých vzorců chování, utváření hodnotových orientací, ale i rozvoj potřeb a zájmů, které člověka motivují k aktivitě.“ ((Maříková, Petrusek, Vodáková, 1996, s. 1 402).

Kohout uvádí: „Výchova bývá v odborné literatuře definována často jako záměrné, cílevědomé a všestranné působení za účelem utváření tělesných či duševních vlastností jedince, zpravidla v souladu se zaměřením a tradicemi dané společnosti.“ (Kohout, 2007, s. 21).

Výchova vychází z podmínek určité společnosti. Ovlivňuje ekonomiku, kulturu i mezilidské vztahy. Hlavní úlohou výchovy je celková kultivace nejen jedince, ale celé společnosti. Plní následující funkce:

- translačně-transformační funkce zajišťuje kontinuitu vývoje společnosti, jedná se o přenos a další obohacování kultury prostřednictvím výchovně-vzdělávacího procesu;
- komunikačně-kooperativní funkce spočívá v ovlivňování obou procesů, usnadňuje je a přispívá k jejich kvalitě; zasahuje do systému mezilidských vazeb;
- prostřednictvím socializační funkce výchova modifikuje, prohlubuje a posunuje kvalitativní rovinu socializačního procesu;
- kultivační funkce se uplatňuje v procesu vzdělávání člověka; jedinec přijímá, zhodnocuje, přepracovává informace a využívá je v praxi;
- ekonomicko-kvalifikační funkce podporuje rozvoj hospodářství; připravuje kvalifikované pracovní síly, které se podílejí na zlepšování kvality a organizace výroby, obchodu a dalších služeb. (Kraus, Poláčková, Lorenzová, Spousta, Stašová, Žumárová, 2001).

Na základy výchovy, jež byly položeny v rodině, navazuje **výchova ve školním prostředí**. Ta je charakterizována zejména záměrností, cílevědomostí a všestranností. Cílem je dosažení výchovného ideálu, k němuž student směřuje a harmonický, všestranný rozvoj jeho osobnosti.

Během rozumové, mravní, estetické, pracovní a tělesné výchovy si student osvojí následující vědomosti, dovednosti a znalosti:

- „ - vědomosti o světě a jeho systému (věda, umění, názor na svět, smysl života...)
- vědomosti o člověku (fyzické i duševní kvality člověka, místo jedince ve společnosti atd.)
- dovednosti žít s ostatními lidmi, komunikovat, pracovat, zpracovávat informace atd.)
- dovednosti rozvíjet sebe sama v rovině fyzické i duševní atd.“ (Kohout, 2007, s. 21).

2.5 Výchova mimo vyučování

Výchova mimo vyučování je charakterizována následovně:

- „• probíhá mimo povinné vyučování;
- probíhá mimo bezprostřední vliv rodiny;
- je institucionálně zajištěná;

• uskutečňuje se převážně ve volném čase.“ (Pávková, Hájek, Hofbauer, Hrdlička, Pavlíková, 1999, s. 39).

Význam pedagogického ovlivňování volného času mladé generace neustále vzrůstá. Pedagog pracující s dětmi a mládeží musí mít pro tuto náročnou činnost určité předpoklady. Nejdůležitější je kladný vztah k dětem, individuální přístup, schopnost získat si důvěru, dokázat motivovat, podporovat a rozvíjet tvořivost a nápaditost. Vzbuzovat v dětech zájem o nabízené činnosti a získávání nových vědomostí a dovedností.

Výchova mimo vyučování plní funkci výchovnou, vzdělávací, zdravotní a sociální.

• **Výchovná funkce** je považována za jednu z nejdůležitějších. Směřuje k rozvíjení schopností dětí a mládeže, k usměrňování, kultivaci a uspokojování jejich zájmů a potřeb, k formování žádoucích postojů a morálních vlastností. K hodnotnému využívání volného času je mladá generace motivována pestrou nabídkou zájmových činností.

• **Zdravotní funkce** podporuje tělesný a duševní vývoj dětí a mládeže. Zakládá se na střídání činností různého charakteru – práce, odpočinek, činnosti organizované, spontánní, tělesné, duševní. Zvláštní důraz je kladen na tělovýchovné a sportovní činnosti, které mají nahradit čas dlouhého sezení při vyučování. Významné jsou také návyky správné životosprávy a dodržování hygieny.

• **Sociální funkce** se zakládá na péči o děti, jejich rodiče jsou v zaměstnání, nebo mají jiné povinnosti. ((Pávková, Hájek, Hofbauer, Hrdlička, Pavlíková, 1999).

Mezi nejvýznamnější zařízení pro výchovu mimo vyučování patří školní družiny (činnost je zaměřena na činnost s dětmi prvního stupně základní školy), školní kluby (pracují s žáky druhého stupně základní školy), střediska pro volný čas dětí a mládeže (uskutečňují specializované zájmové činnosti pod odborným pedagogickým dohledem), domovy mládeže (zajišťují studentům středních škol výchovnou péči, ubytování, stravování), dětské domovy (pečují o děti ve věku od 3 do 18 let, popřípadě do ukončení profesní přípravy).

Výchova mimo vyučování má zcela určitě ve výchově mladé generace své nezastupitelné místo. Nenásilné pedagogické ovlivňování a vedení je zvláště důležité pro děti mladšího školního věku, které si teprve postupně vytváří představu o efektivním využívání volného času, orientují se a vybírají z pestré nabídky možností. Pokud si dítě

osvojí a zafixuje určité návyky spojené s využíváním volného času, nebude v budoucnu prožívat pocity spojené s nudou a nespokojeností s vlastním životem, které mohou přerůst v závadové jednání. Mnohdy se mladý člověk věnuje zájmové činnosti, kterou si osvojil již v dětství, po celý svůj život. Kvalitní prožívání volného času, na rozdíl od bezcílného potulování po ulici, podporuje celkové zdraví, pohodu a studijní výsledky jedince.

2.6 Charakteristika socializace

Podle Velkého sociologického slovníku je socializace: „komplexní proces, v jehož průběhu se člověk jako biologický tvor stává prostřednictvím sociální interakce a komunikace s druhými sociální bytostí schopnou chovat se jako člen určité skupiny či společnosti. Socializace spočívá v osvojování hodnot, norem a způsobů jednání srozumitelných a platných v dané kultuře či subkultuře.“ (Maříková, Petrušek, Vodáková, 1996, s. 1012).

Pedagogický slovník uvádí: „Socializace je celoživotní proces, v jehož průběhu si jedinec osvojuje specificky lidské formy chování a jednání, jazyk, poznatky, hodnoty, kulturu a začleňuje se tak do společnosti. Realizuje se hlavně sociálním učením, sociální komunikací a interakcí, i nátlakem.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 267).

Mezi nejčastěji používané pojmy v sociologii vztahující se k socializaci patří kultura a společnost. „Společnost je systém vzájemných vztahů spojující jednotlivce. Bez společnosti nemůže existovat žádná kultura. Platí to i naopak: žádná společnost nemůže existovat bez kultury. Kulturu tvoří hodnoty, k nimž se lidé hlásí, normy, které dodržují, a hmotné statky, které vytvářejí. Hodnoty jsou abstraktní ideály, zatímco normy jsou konkrétní principy či zásady, o kterých se očekává, že se jimi lidé budou řídit. Normy představují příkazy a zákazy společenského života.“ (Giddens, 1999, s. 32).

Na světě existuje velké množství rozmanitých kultur, které jsou charakteristické pro jednotlivé sociální a etnické skupiny. To co je běžné a normální v jedné zemi, nemusí být v druhé vůbec přípustné. Vše se odvíjí od uznávaných a přijímaných norem, hodnot, způsobu chování, tradic, zvyků a rituálů. Kulturní dědictví je předáváno z generace na generaci, i když během vývoje společnosti dochází k určitým změnám.

Socializační proces zahrnuje tři vývojové aspekty:

1. Vývoj sociální reaktivity je vývoj bohatě diferencovaných emočních vztahů k lidem v blízkém i vzdálenějším okolí.
2. Vývoj sociálních kontrol a hodnotových orientací. Jedná se o vývoj norem, které si jedinec vytváří na základě příkazů a zákazů dospělých. Tyto normy pak dítě přijímá za své a slouží k usměrňování individuálního chování do mezí určených společností.
3. Osvojení sociálních rolí. Jedinec si osvojí takové vzorce chování a postoje, které jsou od něj očekávány ostatními členy společnosti, a to vzhledem k jeho věku, pohlaví, společenskému postavení atd. (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Na počátku procesu socializace stojí člověk jako biologický tvor, jehož vývoj a formování osobnosti je do určité míry předurčeno dědičností, výchovou, ale také interakcí s přírodním, kulturním a sociálním prostředím. V průběhu vzájemného působení člověka na společnost a společnosti na člověka dochází k zespolečenštění, člověk se stává kulturní a sociální bytostí. Neděje se tak naráz, ale postupně podle zákonitostí vývoje, psychické, mentální a fyzické vyzrálosti jedince. Socializace probíhá v rodině, ve škole, ve skupině vrstevníků, ve společnosti přátel, v práci a také díky masmédiím. (viz. příloha E).

Osobností se člověk nerodí, ale stává se jí díky zkušenosti a sociálnímu učení. Primární socializace se uskutečňuje v rodinném prostředí. V prvních dnech života novorozence se učí především matka rozumět potřebám svého dítěte a správně na ně reagovat. Na základě citového připoutání dítěte s matkou se dále rozvíjí složité procesy sociálního učení. Hovoříme o elementární socializaci, během níž se dítě ztotožní s matkou a ta se stává představitelkou sociálního světa. V období mezi druhým a třetím rokem si dítě začíná uvědomovat vlastní existenci, objevuje se pocit svého vlastního já. Vědomí vlastní identity je spojeno s obdobím prvního vzdoru, kdy dítě touží vykonávat samo veškeré činnosti, bez rozumného odůvodnění odmítá vše, co se mu nabízí.

„Právě vznikem vědomí sociálního já se dítě jako „biologické individuum“ mění v lidskou společenskou bytost, v jedince s lidskou mentalitou a s lidským způsobem chování.“ (Nakonečný, 1995, s. 41).

Během rodinné socializace od dvou do čtyř let si dítě postupně osvojuje rodinné hodnoty a normy. Zvládá úkony sebeobsluhy, vštěpuje si základní návyky, učí se disciplíně. Je připraveno vstoupit do širší společnosti a rozšířit okruh svých nejbližších

lidí o kamarády a spolužáky. V tomto okamžiku přestává pouhé přejímání hodnot dospělých a počíná se složité přehodnocování vlivu rodiny, školy, vrstevníků.

Škola je spojena s prací, učením a prvními povinnostmi. Dítě získává novou sociální roli, stává se žákem a spolužákem. Učí se prosazovat a hájit své názory a zároveň přijímat a respektovat myšlenky druhých. Začleňuje se mezi vrstevníky a získává své místo ve třídě.

Po ukončení povinné školní docházky a dalšího studia zaměřeného na budoucí povolání vstupuje mladý člověk do společnosti dospělých.

Sak uvádí: „...sociální zrání chápeme jako komplex vývojových změn v chování a vědomí mládeže, které souvisejí s měnícím se postavením ve společnosti. Původní objekt společenské péče postupně zraje ve společenský subjekt.“ (Sak, 2000, s. 61).

Socializace pokládá základy naší vlastní individuality a svobody, každý z nás dospívá k procesu sebeuvědomění a vytváří si schopnost samostatně myslet a jednat. (Giddens, 1999).

2.7 Životní styl a systém hodnot

Životní styl je pojem, který označuje soubor názorů, postojů, temperamentových vlastností a návyků, které jsou pro každého člověka individuálně specifické a poměrně stálé, vyjadřují jedinečnost chování. (Kraus, Poláčková, Lorenzová, Spousta, Stašová, Žumárová, 2001).

Existuje mnoho podob životních stylů, jejichž charakter je podmíněn jak dědičností, tak řadou vnějších činitelů v podobě nejrůznějších životních událostí. Životní způsob a prožívání každého člověka je do určité míry odrazem života celé společnosti. Jednotlivé národy mají také svůj typický životní způsob, který vznikl v důsledku odlišného historického vývoje, kultury a tradic. Dost významnou roli hraje náboženské vyznání.

Výchova ke zdravému životnímu stylu probíhá především v čase volna a je založena na vštípení návyků tělesné a duševní hygieny. Zdravý způsob života se týká následujících oblastí:

- životní rytmus – vyvážený poměr pracovní činnosti a odpočinku, fyzické a psychické zátěže,
- pohybový režim – pravidelný a aktivní pohyb,

- duševní aktivita – rozvoj kulturních zájmů a další vzdělávání,
- životospráva a racionální výživa,
- zvládání náročných životních situací.

Zdravý životní styl je založen na rozvíjení tělesné, psychické a duchovní kultury osobnosti. (Kraus, Poláčková, Lorenzová, Spousta, Stašová, Žumárová, 2001).

Během socializace dochází vlivem sociálního učení k utváření osobnosti jedince. Působením mnoha sociálních jevů si člověk postupně osvojuje názory, postoje, návyky, ale také hodnoty, které jsou pro chod dané společnosti žádoucí a potřebné. Lidé vyznávají určité hodnoty, s nimiž se ztotožňují v souladu se svým vnitřním přesvědčením a utváří si tak vlastní systém hodnot, který významně ovlivňuje rozhodování, chování, motivaci a autoregulaci jedince. Hierarchie hodnot se může vlivem různých životních událostí částečně měnit.

Každý člověk si v průběhu svého života stanovuje určité cíle, plány a předsevzetí, k jejichž naplnění směřuje svou činnost. Hodnotový systém souvisí s motivy a potřebami, proto je u každého jedince individuálně odlišný. V některých případech se jedná o nepatrné, jindy o markantní rozdíly, které do určité míry předurčuje specifický způsob života, dosažený věk, výchova, rozumové schopnosti, nebo celkový vliv společnosti.

Utváření hodnotového systému probíhá již od dětství a významně ovlivňuje myšlení, chování a jednání člověka. V období adolescence se hierarchie hodnot dále vyvíjí, prohlubuje a zčásti stabilizuje, v důsledku pokračujících psychických změn přispívajících k vnitřní konzistenci, integraci osobnosti a dokonalejšímu sebeřízení. Mladí lidé se na základě rozvoje logického a abstraktního myšlení hlouběji zamýšlejí nad spravedlností, dobrem a zlem, chováním zasluhujícím odměnu či trest.

Hodnotová orientace mládeže se z velké části prolíná s hodnotami a normami příslušné společnosti. V přímé souvislosti se změnami, které probíhají v politickém a ekonomickém dění, se posouvají i postoje mladých lidí. Vliv konzumního způsobu života směřuje především ke stále se zvyšující nadbytečné spotřebě bez ohledu na omezené zásoby, rostoucí znečištění a devastaci životního prostředí. Mnozí odborníci přicházejí s tvrzením, že nastala krize tradičních hodnot.

„Pokles duchovní kultury, kulturních nároků a vkusu u širokých vrstev u nás je staršího data. Souvisí s nevážností k práci a poctivé odměně; dnes se prohlubuje,

protože chybí přesvědčivé odsouzení korupce a nepoctivosti všeho druhu. Být mravný se nevyplácí. Naopak nebýt mravný se osvědčí. Proto ani klasické umění lidí dneška příliš neoslovuje, zdá se, jako by mluvilo o nějakém jiném životě, než který se žije dnes. Hektické tempo. Vysoká technická a civilizační úroveň a hmotný blahobyt. Ale též zdevastovaná příroda a zbídačené národy. Hédonismus a materialismus. A prázdno. Povrchnost a nuda. Frustrace potřeby smyslu.“ (Kučerová, 1996, s. 198).

3 CHARAKTERISTIKA DĚTÍ A MLÁDEŽE

3.1 Vymezení pojmu dítě

V Pedagogickém slovníku je dítě chápáno jako: „lidský jedinec v životní fázi od narození do období adolescence. Podle některých pojetí je za dítě považován i jedinec před narozením, tj. v prenatálním období vývoje člověka.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 55).

Z pohledu psychologie je dítě lidský jedinec v období od narození do 15 let (právně nezletilec). Nejčastěji užívané dělení věku vymezují následující časové úseky:

- novorozectví, od narození do 1 roku,
- mladší předškolní věk, 1 – 3,
- starší předškolní věk, 3 – 6,
- mladší školní věk, 6 – 11,
- střední školní věk, 12 – 15,
- starší školní věk, 15 -18,
- raný věk dospělosti, 16 -25,
- střední věk dospělosti, 25 – 45,
- pozdní věk dospělosti, 45 – 65,
- stáří, 65 – 80,
- stařectví, nad 80 let. (Hartl, Hartlová, 2000).

„Nejširší definici dítěte poskytuje Úmluva o právech dítěte (OSN, New York, 20. 11. 1989), která jím rozumí každou lidskou bytost mladší 18 let, pokud podle právního řádu konkrétní země nedosahuje zletilosti dříve.“ (Hofbauer, 2004).

Sociologie člení životní cyklus člověka na dětství, dospívání, dospělost a stáří. V průběhu vývoje společnosti byla tato vývojová období odlišně chápána. V minulosti byly potlačovány spontánní, nedospělé projevy dítěte, které se od dospělé osoby nelišilo ani stylem oblékání. S příchodem moderní společnosti se výrazně změnily citové vazby mezi rodiči a dětmi. Do výchovy dítěte se kromě rodiny zapojila také škola a další instituce. (Maříková, Petrušek, Vodáková, 1996).

Dětství je životní etapa od narození do (přibližně) patnácti let. V tomto období se tvoří základy života jedince, které významně ovlivní strukturu celé osobnosti. (Kraus, 2008).

„Etapy života očima sociologie“ je práce J. Alana, v které uvádí, že problém jedince v sociologii byl řešen ve 3 formách. „Analytický přístup rozkládá jedince na dílčí složky (postoje, role), kdy osobnost je pak průsečíkem a souhrnem těchto složek. Sumativní přístup konstruuje na základě průměrných typických charakteristik v určité populaci modální osobnost statistického jedince. Generalizační přístup usiluje o pochopení osobnosti jako sociálního typu, o celostní pojetí osobnosti v jejich vztazích.“ (Havlík, 2007, s. 48).

Český statistický úřad vydal Statistickou ročenku 2013. Tabulka označená 4-3. Složení obyvatelstva podle pohlaví a věkových skupin v roce 2012 uvádí celkový počet obyvatel v České republice 10 516 125. Počet dětí ve věku 0 – 15 let činí 1 560 296, což je 14,84 %. (www.czso.cz[online].[cit. 2014-03-10]).

3.2 Dětství – sociální vývoj

Během prvního roku života dochází k velkému pokroku v duševním a tělesném vývoji dítěte. Postupně se naučí lézt, sedět, zdokonaluje se v chůzi a pozadu nezůstává ani vývoj intelektových schopností.

V prvních dnech, týdnech a měsících života je pro zdravý duševní vývoj jedince nezbytné citové připoutání k mateřské osobě. Stabilní, láskyplný citový vztah, pocit bezpečí a jistoty je základní podmínkou zdravého sociálního vývoje.

V této oblasti byla provedena řada výzkumů. Na poznatky R. Spitze (1887- 1947) navázal psycholog J. Bowlby (1907-1990). V díle Hospitalizmus (1940), Spitz popisuje vývoj kojenců svěřených do ústavní péče. O tělesné potřeby těchto dětí bylo bezchybně postaráno, chyběla však interakce novorozence a matky, založená na láskyplné péči. U dětí se projevila řada poruch, byly apatické, došlo ke zhoršení jejich zdravotního stavu a vývojovému zaostávání (intelektuální a jazykové retardaci). Citově sociální deprivace se projevuje řadou trvalých následků. Jedinec v důsledku duševního strádání nedokáže vnímat lásku druhých lidí k sobě a projevovat ji vůči nim, nedokáže ani rozpoznávat city druhých osob a sám se citově projevovat. (Helus, 2007).

Vytvoření trvalých vazeb s jinými lidmi v raném dětství je zásadní podmínkou sociálního vývoje.

Mezi prvním a třetím rokem života dochází k postupnému rozšiřování sociálních vztahů uvnitř rodinného společenství. Upevňují se a diferencují vztahy k rodičům, k sourozencům, k prarodičům a k dalším blízkým lidem. Kolem dvou let se dítě snaží navazovat vztahy k druhým dětem svého věku. Nejedná se o žádná hluboká přátelství spíše o vzájemnou interakci (podávání hraček, přetahování se o různé věci a podobně). V tomto období sílí snaha dítěte po stále větší samostatnosti, což se projevuje vzdorovitostí, odmítáním nebo násilným vymáháním. Dítě si začíná uvědomovat sebe sama jako autonomního jedince, dochází k „zrození psychologického já“. Fáze vzdoru patří zákonitě k vývoji dítěte. Rodiče zejména v tomto období musí uplatňovat klidný, chápající a tolerantní, ale důsledný výchovný přístup, který pomůže dítěti dosáhnout nové rovnováhy. Tříleté dítě se již aktivně zapojuje do rodinného života, je schopno chápat vzájemné vztahy a emoce členů rodiny. Socializační tlak na dítě je v naší společnosti vyvíjen pozvolna a postupně. Tak zvané období shovívavosti, kdy je dítěti dovoleno téměř vše pomalu přechází do období socializace. Během třetího roku a pak po celou dobu předškolní docházky dítě přizpůsobuje své chování způsobům, které společnost schvaluje. Významnou roli v tomto procesu hrají rodiče, další členové rodiny, ale i druhé děti. K schopnosti seberegulace (rozvoj sociální kontroly) dospívá dítě postupně. Nejprve se dítě řídí pokyny druhých. S touto vnější kontrolou se dítě vnitřně ztotožní a začíná se řídit vlastními instrukcemi. Počátky skutečné sebekontroly se objevují v průběhu třetího roku. Dítě pozvolna upouští od hlasitých pokynů a příkazů, které zná od rodičů a více se řídí myšlením. Souběžně dochází k rozvoji sebepojetí, usměrňování vlastního emočního prožívání a k vývoji emočního porozumění druhým. (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Velmi významná úloha v socializačním procesu jedince připadá hře, která je jednou z nezákladnějších potřeb dítěte. Hra je fyzická nebo psychická činnost, kterou dítě vykonává s potěšením a radostí, jedinci přináší pocit uspokojení. Souběžná (paralelní) hra je typická pro děti ve věku dvou let. Děti si prozatím neumí hrát spolu, navzájem se sledují a napodobují. Kolem 2 a půl let věku se objevuje hra společná – asociativní, na níž navazuje kooperativní hra. V předškolním období dochází k výraznému pokroku ve spolupráci, schopnosti rozdělit si role a realizovat společný projekt. V tomto období je

důležité umožnit dítěti styk s vrstevníky formou předškolního vzdělávání v mateřské školce nebo jinak. Pouze v kontaktu s druhými dětmi se dítě naučí spolupracovat, pomáhat slabším, soutěžit, řešit konflikty a naslouchat. (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Za mladší školní věk je považováno období od 6 let do 11 až 12 let. Po šestém roce života začínají děti plnit povinnou školní docházku a nastupují do 1. ročníků. Základním předpokladem školní úspěšnosti je dosažení určitého stupně vývoje v oblasti psychické i fyzické. Sociální zralost předpokládá určitou míru samostatnosti. Dítě se dokáže odloučit od rodiny, podřizuje se autoritě učitele, osvojuje si novou roli žáka a spolužáka, nachází své místo ve skupině dětí. Vedle rodičů se právě učitelé a spolužáci stávají dalšími osobami, podle nichž dítě modeluje své vlastní způsoby chování. V tomto období si již dítě velmi dobře uvědomuje vlastní pocity, dokáže je kontrolovat a regulovat. Vnímá taktéž emoce druhých, což významně ovlivňuje úspěšnost sociální interakce. Současně dochází k vývoji sociálních kontrol a hodnotové orientace, jejichž základy se vytvořily již v předškolním věku. Ve školním věku si dítě osvojilo základní normy (kontroly) sociálního chování (uvědomuje si, co je dovoleno a co zakázáno, za co hrozí trest) a také základní hodnoty (ví, co je dobré a co zlé). Hodnotové orientace, ale ani sociální kontroly nejsou prozatím stabilní, mění se v závislosti na situaci, potřebách dítěte a postojích dospělých autorit. (Langmeier, Krejčířová, 1998).

U dívek a chlapců dále pokračuje přejímání pohlavní role, které vychází z odlišného chování muže a ženy. Muž je ztělesněním síly, odvahy, lépe ovládá své city a emoce. Žena bývá více závislá, projevuje navenek své city, je úzkostnější a přizpůsobivější. Dívčí a chlapecký způsob chování ovlivňují rodiče výchovným působením od nejútlejšího věku. Výchovné působení probíhá v souladu se společenským očekáváním.

Na rozdíl od předškolního věku, kdy dítě vnímá pouze své vnější vlastnosti, se školní dítě zaměřuje i na psychologické vlastnosti a schopnosti. Pro zdravý duševní vývoj osobnosti je významné kladné sebehodnocení. Původ psychických potíží spočívá v nejistotě o hodnocení vlastního „já“. Lidé, kteří se zbytečně podceňují a nevěří si, mají zpravidla problémy při styku s druhými lidmi. Rodiče ovlivňují kladné nebo záporné sebehodnocení dítěte dvěma způsoby.

- Zrcadlová teorie – rodiče dávají dítěti najevo, jak si ho váží, nebo naopak jak je podceňují.

- Teorie modelu – chování rodičů je pro dítě vzorem, podle něhož modeluje samo sebe. Reálné, nízké či nadnesené sebehodnocení rodičů může tvořit základ vlastního sebezpojetí a sebehodnocení dítěte. (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Jak dítě samo sebe hodnotí, ovlivňuje kromě rodičů dětská skupina formální (ve třídě) i neformální (na hřišti) a také osobnost pedagoga. Trvalejší vztahy přátelství založené na osobních vlastnostech se formují teprve kolem deseti let. V dětské skupině vzniká určitá struktura, kdy nejvyšší pozice zaujímají například tělesně zdatní jedinci, kteří snadno navazují přátelské vztahy a jsou ochotni pomoci. V pozadí zůstávají děti slabé, plaché a úzkostné, které se obtížně prosazují. Pojetí vlastní identity (teorii o sobě – kdo jsem, jaký budu, jakou mám hodnotu), vzniká na základě toho, jak dítě přijímá a jak si vysvětluje informace získané z prostředí. (Langmeier, Krejčířová, 1998).

V předškolním věku byla typickou činností dítěte hra. Školák si také nepřestává hrát, ale musí být současně schopen plnit úkoly, což je spojeno se skutečnou prací. Na řadu přicházejí hry přibližující se reálné skutečnosti, společenské hry se složitějšími pravidly, v nichž sílí touha jedince po dosažení úspěchu. Práce má zcela odlišné zaměření, vyžaduje soustředění pozornosti a vynaložení potřebného úsilí, které směřuje k dokončení úkolu, který nemusí být vždy příjemný a zajímavý.

3.3 Vymezení pojmu mládež

„Mládež je velká sociální skupina lidí se specifickou pozicí a úlohou ve společnosti. Do této skupiny bývají zařazováni jedinci ve věku od ukončení základní školní docházky do věku ukončení sociální zralosti, převzetí všech rolí dospělých a získání plnohodnotného občanského statutu. Obvykle je za horní hranici považován věk 26 až 30 let.“ (Sak, 2000, s. 13).

Mládež ve společnosti plní významnou, nezastupitelnou a specifickou funkci. Prochází sociálním zráním, které lze chápat jako řadu vývojových změn v chování a vědomí mládeže. Postavení mladých lidí ve společnosti se mění - objekt společenské péče postupně zraje ve společenský subjekt. V rámci hodnot a norem příslušné společnosti si mládež osvojuje občanské kompetence; završuje profesionální přípravu, popřípadě již v pracovním procesu vytváří ekonomické hodnoty; připravuje se na manželství a rodinný život. Postupně navazuje různé nové vztahy a osvojuje si roli životního partnera a rodiče. (Sak, 2000).

Z pohledu sociologie se jedná o termín, který označuje nepřesně ohraničenou věkovou skupinu, nebo sociální kategorii, vyznačující se specifickými biologickými, psychickými a sociálními znaky. Mládež prochází životní etapou, která se nazývá mládí. Jedná se o mezivrstvu mezi dětmi a dospělými, vyznačující se specifickými zájmy, touhami, postoji, společenským postavením, rolí, prestiží. V průběhu dospívání mladí lidé přejímají nové sociální role a osvojují si sociální mechanismy. V tomto životním cyklu jsou ekonomicky a sociálně závislí na dospělých lidech, protože procházejí stádiem profesní přípravy. V naší společnosti jsou termínem mládež označováni jedinci od 14 – 15 let, kdy končí povinná školní docházka, do 30 let, kdy jsou dokončeny dílčí procesy sociálního zrání. V důsledku měnících se životních podmínek dochází v průběhu posledních desetiletí k akceleraci biologického zrání. Prodloužila se profesionální příprava mládeže a posunul se věk, kdy si mladí lidé osvojují společenské role dospělých. (Maříková, Petrušek, Vodáková, 1996).

Pedagogický slovník popisuje mládež jako sociální skupinu, která je tvořena lidmi ve věku přibližně od 15 do 25 let, kteří mají charakteristický způsob chování a myšlení, jiný systém vzorů, norem a hodnot. Ve společnosti již neplní role dětí, ale role dospělých jim společnost také ještě nepřiznává. Každá generace mládeže obnovuje určité kulturní hodnoty společnosti, některé odmítá a podílí se na tvorbě hodnot zcela nových. V této souvislosti dochází během socializace mládeže k napětí, které souvisí s touhou mladých lidí prosazovat nové věci a menší ochotou společnosti změny přijímat. (Průcha, Walterová, Mareš, 2009).

Podle Českého statistického úřadu žije v naší zemi 1.881.844 lidí ve věku od 15 do 29 let (17,89 %). (www.czso.cz[online].[cit. 2014-08-17]).

3.4 Období puberty a dospívání

Dospívání je specifické období, kdy se jedinec připravuje na přijetí dospělé role a plní vývojové úkoly, které vyplývají z potřeb a očekávání společnosti, ale i z individuálních potřeb a očekávání jedince. Macek uvádí následující vývojové úkoly pro období adolescence:

- Přijetí vlastního těla, fyzických změn a role svého pohlaví.
- Vývoj intelektových schopností a dovedností, jejich využití v každodenním životě.

- Využívání emocionálních a kognitivních schopností při vytváření a rozvíjení vztahů s vrstevníky.
- Emocionální nezávislost na rodičích a dalších dospělých, vznik vzájemného respektu a spolupráce.
- Jasná představa o budoucí profesi, získání profesní kvalifikace, volba a výkon povolání směřují k ekonomické nezávislosti a jistotám.
- Utváření hodnotového systému a životního stylu.
- Získání kompetence pro sociálně zodpovědné chování na základě intelektových, emocionálních a interpersonálních dovedností.
- Příprava na partnerský a rodinný život. (Macek, 1999).

Období dospívání lze vymezit jako životní úsek, na jehož počátku se objevují první známky pohlavního zrání, dochází k akceleraci růstu a v závěru je dovršena plná pohlavní zralost a dokončen tělesný růst. Souběžně s biologickým zráním dochází k řadě psychických a sociálních změn. Mezi jedinci však existují velké individuální rozdíly. Někteří již mohou vykazovat známky pohlavního dospívání, ovšem po stránce emoční, intelektuální a sociální zůstávají stále více dětmi. Jiní zůstávají prozatím bez změn pohlavního zrání a přesto začínají myslet vyspělým abstraktním způsobem. Období dospívání je možné rozdělit na:

1. Období pubescence (11-15 let).

- Fáze prepuberty se vyznačuje prvními známkami pohlavního dospívání a zrychlením růstu. Končí nástupem první menstruace u dívek a obdobným vývojem u chlapců (noční poluce).
- Fáze vlastní puberty je období přibližně od 13-15 let a trvá do dosažení reprodukční činnosti (pravidelný menstruační cyklus a spermatogeneze).

2. V období adolescence mezi 15 až 22 rokem postupně dochází k plné reprodukční zralosti a dokončení tělesného růstu. Charakteristickým znakem tohoto období je emoční nevyrovnanost. Mladý člověk v důsledku velkých hormonálních změn jedná impulzivně, není schopen zcela ovládat své chování a city. K nevyrovnanosti a konfliktnosti přispívají též časté změny nálad. Negativní emoce střídá radostnější ladění a optimismus. Tato životní etapa bývá často označovaná jako fáze druhého vzdoru, období bouří a krizí. (Langmeier, Krejčířová, 1998).

V období dospívání dochází k výrazným změnám v sociálních vztazích. Mladí lidé se snaží odpoutat z přílišné závislosti na rodičích, pokračuje tak proces osamostatňování a rozšiřování sociálních vztahů. Mnozí jedinci projevují zvyšující se kritičnost a výhrady k vlastnostem a chování dospělých. Stydí se za projevy lásky ze strany rodičů, odmítají kontrolu, vytýkají jim skutečné nebo zdánlivé nedostatky. Pokud se jedinec nedokáže uvolnit ze závislosti rodičů, může touhu po emancipaci provázet řada obtíží. Dospívající obrací lásku k rodičům v nenávist a pohrdání, nebo se uzavírá do vlastního nitra, denního snění a fantazie, v jiném případě odmítá své vrstevníky a jejich životní styl. Přes veškerou kritiku a drzé odmlouvání si dospívající za normálních okolností udržují pozitivní vztahy k rodičům. (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Ve většině případů považují dospívající mladí lidé své rodiče za důležité osoby, které je nejvíce ovlivňují. Pokud je vztah mezi rodiči a adolescentem ovlivněn vysokou mírou kontroly a přísností, dospívající jedinec se více upíná na své vrstevníky a vytváří spojenectví proti rodičům. (Macek, 1999).

V souvislosti se snahou odpoutat se od rodiny navazuje mladý člověk nové a diferencovanější vztahy k vrstevníkům. Nachází pocit jistoty a bezpečí, potřebuje ochranu a zázemí, oporu pro svou identitu a zdroj sociálního učení.

Vrstevnické vztahy jsou ojedinělé a těžko zastupitelné. Plní funkci komunikační a interakční, dochází k výměně názorů, sdělování pocitů, poskytování vzorců chování. Dospívající zkouší sám sebe bez bedlivého dozoru dospělých, získává a testuje vlastní sociální kompetence a hodnoty, zažívá pocit spokojenosti, když je ostatními přijímán a oceňován. (Macek, 1999).

„Potřeba být členem skupiny, být ostatními přijímán, být oblíbený, úspěšný, má za následek vyšší konformitu k normám vrstevnické skupiny. Projevy této konformity jsou velmi různé: oblékání, způsob komunikace, přejímání hodnot, životní styl, někdy i překročení zákonných společenských norem.“ (Vacínová, Trpišovská, Farková, 2008, s. 97).

Rozšiřování vztahů chlapců a dívek se uskutečňuje v určitých fázích, které však nenastupují ve stejné době a přesném pořádku. Záleží na osobnosti jedince, podmínkách rodiny i celé společnosti.

- **Skupinová izosexuální fáze** převažuje v období puberty, kdy jsou skupiny složené z jedinců stejného pohlaví. Dívky zavrhnou chlapce pro jejich hrubé vystupování

a chlapci odmítají děvčata, protože nemají náležité pochopení pro jejich chlapecké zájmy, jsou užalovaná a namyšlená. V těchto skupinách jde především o přímou každodenní komunikaci.

- **Individuální izosexuální fáze** je založena na užším emočním vztahu k důvěrnému příteli (přítelkyni). Mladí lidé si navzájem svěřují svá tajemství, sdílejí pocity, vyměňují si zkušenosti. Přátelství ve dvou je zcela odlišné od přátelství ve skupině. Chlapce spojují spíše společné zájmy, kdežto dívky hlubší emoční náklonnost. Přátelství založená v tomto období často přetrvávají až do pozdní dospělosti.

- **Přechodná etapa** se vyznačuje zvýšeným zájmem o druhé pohlaví tak zvaně na dálku, kdy na sebe mladí lidé pokřikují, vtípkují a chlubí se často vymyšlenými příběhy.

- **Heterosexuální fáze polygamní** je typická pro přelom pubescence a adolescence. První silně prožívané vztahy (lásky) mezi chlapci a dívkami jsou nestálé a proměnlivé. Mladí lidé získávají první zkušenosti důvěrným stykem s jedincem druhého pohlaví. Chlapci se chlubí svými dovednostmi, silou a odvahou, dívky dbají na svůj vzhled a půvab.

- **Etapa zamilovanosti** nastupuje na konci adolescence, nebo na počátku dospělosti. Mezi lidmi vzniká hluboký vztah založený na porozumění a oddanosti, který může přerůst ve vztah manželský a založení vlastní rodiny. (Langmeier, Krejčířová, 1998).

V období dospívání mladý člověk dosahuje jasného a stabilního pocitu vlastní identity. Hledá odpovědi na otázky typu – kým jsem a jaký jsem, kam patřím a kam směřuji, jaké hodnoty jsou pro mou osobu nejdůležitější. Svou pozornost zaměřuje na sebeutváření a sebepoznávání, zkoumání svého zevnějšku, psychických vlastností, snaží se porozumět svým myšlenkám a emocím. Poznává své možnosti a meze, přijímá svou jedinečnost i s některými nedostatky. (Langmeier, Krejčířová, 1998).

V morálním vývoji se mnozí adolescenti posouvají na postkonvenční úroveň. Vědomě přijímají základní normy a principy, které udávají, co je či není správné a dobré. Dospívající vnímají svět černo-bíle a také jejich morálka je absolutní, morální normy platí podle nich pro všechny, za všech okolností a bez kompromisů. Proto dospívající velmi citlivě reagují na nespravedlnost, odsuzují lži a zdůrazňují upřímnost. Výchovný přístup rodičů k dospívajícímu dítěti je založen na pevném a důsledném vedení, dostatku trpělivosti a tolerance pro citové výkyvy dítěte. Mladému člověku je třeba poskytnout dostatek volnosti pro rozhodování, větší příležitost ke skutečné

intimitě a podporu pro všechny pozitivní aktivity. Rodiče by měli být schopni dospívajícím dětem naslouchat, měli by se snažit o porozumění a dávat najevo svůj trvalý zájem o informace bez zbytečného vnučování. Pro jedince, který hledá základní hodnoty, životní cíle a osobní orientaci, je rodičovská podpora nezbytná. (Langmeier, Krejčířová, 1998).

4 VLIV VOLNÉHO ČASU NA FORMOVÁNÍ OSOBNOSTI DĚTÍ A MLÁDEŽE

4.1 Vliv volnočasových aktivit na formování osobnosti mladé generace

Vývoj a formování osobnosti jedince ovlivňuje celá řada činitelů. Jedná se o složitý a mnohotvárný proces. Děti mají rozdílné vrozené předpoklady, působí na ně odlišné vlivy užšího i širšího společenského prostředí, a proto se míra i směřování aktivit značně liší.

První zkušenost s využíváním volného času získává dítě v rodině. Rodiče se stávají vzorem, podle kterého se dítě učí žít určitým způsobem. Pro utváření vztahu k volnému času dítěte jsou významné zájmy rodičů, životní styl, ale také socioekonomické postavení rodiny. Rodiče své děti velmi dobře znají, všímají si jejich vrozených předpokladů pro určité činnosti a snaží se je dále rozvíjet. Nabízejí svým dětem rozmanité spektrum činností, které rozvíjejí jedince jak po stránce psychické tak fyzické. Množství a charakter nabízených aktivit by měl samozřejmě odpovídat věku jedince, aby dítě z vykonávané činnosti cítilo radost a uspokojení a nedocházelo k zbytečnému přetěžování organismu.

V mladším školním věku mají děti velmi široké pole zájmů, které jsou povrchní a nestálé. Za nejčastější motivy jednání dětí jsou považovány zájmy a potřeby. Jedná se například o potřebu pohybu, poznání, citové odezvy či sebeuplatnění. Na jejich základě se postupně utvářejí postoje k objektivní skutečnosti a charakterové vlastnosti. Během vykonávaných činností se rozvíjejí schopnosti, v některých oblastech (hudba, výtvarná činnost) se může projevit nadání či talent jedince. Vlastnosti dítěte se v mladším školním věku teprve vyvíjejí, nejsou hotové a není možné je ještě chápat jako trvalou, neměnnou charakteristiku dítěte. (Hájek, Pávková, 2011).

Dítě si postupně utváří povědomí o možnostech a struktuře volnočasových aktivit, z nichž si může podle svého zájmu a zaměření vybírat. V mladším školním věku nejsou zájmy ještě rozlišené, proto by náplň činností měla být pestrá a různorodá.

Prostřednictvím společenských a zájmových činností dítě získává poznatky o historickém, ale i současném společenském dění. Prohlubuje se vztah jedince k vlasti,

k mateřskému jazyku, k demokratickým a humanistickým tradicím společnosti. (Pávková, Hájek, Hofbauer, Hrdličková, Pavlíková, 1999).

Děti, které se věnují **pohybovým aktivitám**, získávají znalost o pravidlech pohybových her, osvojují si základy sportovních her, zásady fair play a soupeření, umí spolupracovat a plnit si své povinnosti, učí se prohrávat, nebo si užívat radost z úspěchu. Prostřednictvím pohybové hry vstupuje dítě do různých sociálních rolí a učí se tak důležitým funkcím v širokém sociálním kontextu. Vidí samo sebe jako objekt odlišný od ostatních, ale současně v určitém vztahu k nim. Vnímá role ostatních dětí a tím řídí svou vlastní činnost. Dítě se soustřeďuje na kontrolu svého vztahu k okolnímu světu. (Hájek, Pávková, 2011).

Tělovýchovné aktivity posilují pozitivní vztah k pohybu, rozvíjejí fyzickou zdatnost a psychickou odolnost jedince. V současné době existuje široké spektrum pohybových aktivit jak pro chlapce tak dívky. Děti mohou navštěvovat různé sportovní oddíly a zájmové kroužky zaměřené na pohyb.

Estetickovýchovné činnosti se zaměřují na rozvíjení výtvarného, hudebního, literárního, dramatického a hudebně-pohybového projevu, na kulturu chování a výchovu vkusu. Různé kulturní akce, vycházky, návštěvy nebo pořádání výstav poskytují jedinci nové a emocionálně cenné zážitky a stávají se silným motivačním prvkem. Zvláště výtvarné tvoření rozvíjí estetické vnímání jedince, jeho představy a fantazii. Dítě rukodělnou činností získává nové zkušenosti, praktické dovednosti, osvojuje si nové pracovní postupy a návyky. Dochází k rozvoji charakterových vlastností, jako je trpělivost, pečlivost, přesnost, cit pro materiál, estetické a prostorové cítění. Dítě se dokáže při tvorbě zklidnit a soustředit se na práci. Není důležitý výsledek, ale příjemný zážitek z činnosti a radost z tvoření. Děti by se během výtvarné tvorby měly cítit příjemně, radostně a uvolněně, měly by mít chuť zkoušet nové věci a experimentovat. Výtvarná činnost je vhodná především pro seberealizaci, slouží k uvolnění napětí, rozvíjí toleranci a spolupráci s ostatními dětmi. Pomáhá dětem úzkostným a plachým navázat přátelské vztahy, zmírňuje agresivitu a působí jako prevence vzniku nežádoucího chování. (Pávková, Hájek, Hofbauer, Hrdličková, Pavlíková, 1999).

Pracovně-technické zájmové činnosti vedou k zdokonalování manuálních dovedností, obohacují jedince o vědomosti, technické poznatky, rozvíjejí myšlení a představivost. Dítě se snáze orientuje v době rychlého rozvoje vědy a techniky,

seznamuje se s nejnovejšími odbornými poznatky a dokáže řešit problémy v oblasti vědy a techniky. (Pávková, Hájek, Hofbauer, Hrdličková, Pavlíková, 1999).

Přírodovědné zájmové činnosti prohlubují a rozšiřují vědomosti o živé a neživé přírodě a pěstují vztah k její ochraně. Dochází tak k utváření pocitu morální odpovědnosti za ochranu přírody a vytváření správných postojů k životním hodnotám.

„Realizace zájmů a potřeb dítěte a mladého člověka prostřednictvím aktivit ve volném čase patří do sociálního učení. Pro děti není podíl na určité aktivitě otázkou jednorázové volby. Začlenění se do volnočasových aktivit zvláště náročných zájmových činností je poměrně složitý a psychicky náročný proces, obsahující faktory motivační, informační, sociální, ekonomické a další.“ (Sak, 2000, s. 146).

S přibývajícím věkem se zájmy jedince prohlubují a specializují. Zájmová činnost by se měla stát trvalou součástí života mladé generace, protože formuje osobnost pozitivním směrem. Dochází k rozvoji poznávacích procesů – vnímání, paměti, představivosti, fantazie, myšlení, řeči. Díky novým znalostem si jedince rozšiřuje obzor a je schopen využívat teoretické znalosti v praxi. Plánuje si cíle své činnosti, promýšlí způsob jejich realizace, překonává překážky, řeší problémy a výsledky své práce dokáže objektivně hodnotit. Při dobrovolně vykonávané činnosti na základě svobodné volby a individuálních přání dochází k prožitku kladných emocí, eliminaci citů negativních a poznávání vlastních možností. Hodnotná zájmová činnost upevňuje pozitivní sociální vztahy, vhodně podporuje a rozvíjí samostatnost, tvořivost a podněcuje zájem o dění ve společnosti. Podílí se významnou měrou na formování osobnosti jedince, působí motivačně i socializačně, podporuje seberealizaci a kulturní rozvoj člověka. (Pávková, Hájek, Hofbauer, Hrdličková, Pavlíková, 1999).

Volný čas a činnosti v něm vykonávané se podílejí na utváření charakterových vlastností, které mohou být jak kladné, tak záporné; zčásti ovlivňují temperament, který je do určité míry určován vrozenými dispozicemi; podporují motivaci; rozvíjejí schopnosti, volní jednání, uvědomělost, rozhodnost, sebeovládání, energičnost, vytrvalost a další vlastnosti osobnosti. (Vacínová, Trpišovská, Farková, 2008).

Národní institut dětí a mládeže MŠMT v letech 2010 a 2011 uskutečnil výzkum v rámci projektu „Klíče pro život“. Výzkum byl zaměřen na čtyři oblasti – rodinu, školu, kamarády a volný čas. Reprezentativní vzorek tvořilo 2 238 dětí z celé České republiky. Výzkum zjišťoval životní postoje, hodnotový systém, spokojenost dětí

v různých oblastech života a jejich očekávání. V souvislosti s trávením volného času vyplývají z výzkumu následující údaje:

- Pokud děti tráví volný čas neorganizovaně, věnují se kamarádům, televizi, počítači a učení. Starší děti poslouchají také hudbu. Třetina dětí mezi 10-15 lety hraje několikrát týdně počítačové hry, třetinu dětí počítačové hry nezajímají. Třetina dětí pravidelně sportuje, čte časopisy, věnuje se nicnedělání. Obliba televize a internetu se vzrůstajícím věkem roste. Přes 80 % starších školáků je denně „on-line“. Pokud by se měly děti vzdát jednoho z těchto médií, volily by televizi.
- Přibližně tři čtvrtiny (74 %) dětí ve věku 6 – 15 let tráví alespoň jednou týdně volný čas v organizaci nabízející volnočasové aktivity. Starší děti (po 12. roku věku) ztrácí zájem o docházku do zájmových kroužků. Důvodem je přirozená potřeba trávit více času s kamarády a snížený zájem o organizování volného času. (www.nidm.cz[online],[cit. 2014-05-16]).

4. 2 Rodina jako prvotní prostředí volnočasového života

S prvním výchovným působením se dítě setkává v rodinném prostředí. Velký sociologický slovník vymezuje pojem rodina následovně: „obecně původní a nejdůležitější společenská skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou a jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova, respektive socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorů a zachování kontinuity kulturního vývoje.“ (Maříková, Petrusek, Vodáková, 1996, s. 940).

Rodina umožňuje dítěti vrůstání do jeho kultury a společnosti, zde získává první sociální zkušenost, osvojuje si rodinné normy a hodnoty. Rodiče své děti vychovávají neustále, i když na výchovu právě nemyslí, svým příkladem, jednáním, chováním, postoji a názory. Stávají se vzorem a autoritou pro své potomky, kteří přejímají, napodobují a zvnitřňují chování nejbližších lidí. Rodina dává dítěti základ pro celý další život, proto je nezbytné, aby dítě pocítilo rodičovskou lásku, jistotu a bezpečí domova.

V průběhu dějinného vývoje se mění podoba a funkce rodiny, což mimo jiné ovlivňuje i volnočasový život dětí. Objektívni podmínky života a výchovy dětí v rodině působí pozitivně, ale i negativně. Některé rodiny se potýkají s řadou problémů, které

ztěžují cestu jejich dětí k bohatému prožívání a plné realizaci volného času. (Hofbauer, 2004).

Současná rodina se vyznačuje typickými charakteristickými znaky.

- Během vývoje společnosti převzaly řadu funkcí rodiny sociální instituce.
- Zvyšuje se počet rodin založených na soužití partnerů bez uzavření manželství.
- Snižuje se stabilita rodiny, narůstá počet rozvedených párů.
- Mění se struktura rodiny, klesá porodnost, vícegenerační soužití se přeměnilo na dvougenerační (rodičů a jejich dětí).
- Rozvoj zaznamenává antikoncepce a plánované rodičovství, snižuje se počet nechtěných těhotenství.
- Délka života se prodlužuje, stejně tak i doba, po kterou žijí rodiče s dětmi ve společné domácnosti.
- Změny se dotýkají také organizace rodinného cyklu. Lidé zakládají rodiny a stávají se rodiči ve vyšším věku. Prarodiči se tak stávají stále starší osoby. (Kraus, Poláčková, Lorenzová, Spousta, Stašová, Žumárová, 2001).

Další charakteristické znaky současné rodiny uvádí Kraus.

- Vlivem dlouhodobé demokratizace uvnitř rodiny získala žena některá práva a povinnosti, které dříve zastával pouze muž, který tak ztratil dřívější výsadní postavení v rodině.
- Řada rodin žije v jisté izolovanosti, což je důsledek poklesu významu sousedských vztahů, ale také ochrana rodinného klidu před přetechnizovaným a medializovaným životem.
- Dochází k dezintegraci, rodina se schází pohromadě velmi zřídka, ubývá tolik důležitá komunikace tváří v tvář, kdy si členové rodiny navzájem sdělují své zážitky, radosti i starosti.
- Dalším charakteristickým rysem je značné časové zaneprázdnění rodičů v důsledku pracovního vytížení. Rodiče nemají mnoho času na své potomky, svou nepřítomnost se snaží dítěti vynahradit nadměrným přísunem materiálních prostředků, nebo vysokým kapesným. Dochází k narušení hodnotového systému dítěte i jeho charakterových vlastností. (sobectví, neskromnost, povýšenost).
- Přibývá dvoukariérových manželství. (Kraus, 2008).

Rodina poskytuje dítěti a mladému člověku základ pro celý jeho další život. Zde získává také první zkušenost s využíváním volného času. Rodiče by měli vytvářet příznivé podmínky, inspirovat, podporovat a především realizovat různorodé volnočasové aktivity. Je prospěšné, pokud jsou do samotného plánování a výběru činností od začátku zapojovány i děti a dobrovolně si mohou volit z mnoha možností. Právě v dětském věku se vytvářejí základy pro pestrý a bohatý volnočasový život v dospělosti. Realizace volného času dítěte je ovlivněna socioekonomickým postavením a životním stylem rodiny, postoji, výchovnou praxí rodičů a časovou dotací vymezenou pro volnočasovou činnost. (Hofbauer, 2004).

Rodiče ve většině případů přistupují k volnočasovým aktivitám tvůrčím způsobem a podílejí se na vytváření postojů, které si jejich děti osvojí a v budoucnu je budou využívat i po založení vlastní rodiny. Svě potomky ovlivňují následujícím způsobem.

- Nápodoba a reprodukce – modelování, sociální učení. Děti napodobují volnočasové chování rodičů; účastní se různých oslav, rodinných setkání; společně navštěvují zábavná a kulturní zařízení; realizují výlety, vycházky, rodinné dovolené, pobyty v přírodě.
- Realizace individuálních i společných pravidelných zájmových činností dětí v rodině (například aktivity sportovní, turistické, umělecké, technické, přírodovědné). Děti mohou svou činností navazovat na zájmy svých rodičů, nebo se ubírat jiným směrem.
- Rodiče sledují a reagují na potřeby, zájmy a nadání svých potomků, podporují aktivity dětí a rozvoj jejich schopností, které mohou přerůst v nadání či talent pro určitou činnost. S postupujícím věkem se rozšiřuje zájmová činnost dětí. Postupně vstupují do dalších výchovných prostředí, kde rozvíjejí své zájmy na vyšší odborné i výchovné úrovni. (Hofbauer, 2004).

Rodiče by měli svým dětem věnovat dostatek času, který s nimi aktivně a kvalitně stráví. Děti je třeba zapojit do dění v rodině, umožnit jim výpomoc v domácnosti, neustále se zajímat o jejich radosti a starosti, povídat si s nimi. Děti získávají pozitivní postoje nejen cílevědomým výchovným působením, ale i spontánně v denním životě. V současné době je však poměrně častý nezájem rodičů o volnočasové aktivity dětí plynoucí z přílišné zaměstnanosti, nebo nezájmu. Tato skutečnost vede k rizikovému chování dětí a mládeže. Nepříznivý vliv na osobnost dítěte má taktéž příliš ambiciózní a direktivní rodičovský přístup, který nerespektuje individuální potřeby dítěte a vede

k přetěžování organismu. Děti by měly v čase svého volna vykonávat činnosti, které jim přinášejí pocit radosti a uspokojení, při kterých se uvolní a získají cenné zkušenosti a zážitky.

4.3 Přehled institucí zajišťujících výchovu ve volném čase

Děti, mládež i mladí dospělí využívají svůj volný čas k vykonávání různých činností v rozličném prostředí. Může to být domov, škola, společenské organizace a instituce, nebo veřejné prostranství a ulice. Podle prostředí se odvíjí organizovanost, program, obsah činností a využívané metody. Jedinec vykonává činnost spontánní, nebo se věnuje zájmové činnosti příležitostné, či pravidelné.

Škola zastává významnou úlohu ve volném čase žáků. Studenti se dobrovolně účastní volnočasových aktivit, které plní funkci vzdělávací a výchovnou, kulturní a sociálně-preventivní, zdravotní (regenerační a relaxační), oddechovou a kompenzační. Dochází k rozvoji zájmů a nadání žáků a studentů, kteří si vytvářejí pozitivní vztah k vzdělávání prostřednictvím volnočasových aktivit, k budoucímu povolání i k celému životu. Školní volnočasové aktivity se neustále obměňují a obnovují, na rozdíl od povinného vyučování jsou obsahově volnějši, flexibilnější a dynamičtější. Student si osvojuje nové vědomosti, dovednosti a kompetence na základě vlastního zájmu, ve spolupráci se spolužáky, někdy prostřednictvím soutěžení o nejlepší výsledek a podaný výkon. Mezi příležitostné, jednorázové volnočasové činnosti patří návštěvy historických památek, kulturních a sportovních akcí, školní slavnosti, meziškolní soutěže, školy v přírodě, lyžařské výcvikové zájezdy, zahraniční zájezdy a další. (Hofbauer, 2004).

Mezi nejznámější školská zařízení pro výchovu mimo vyučování patří školní družiny a kluby, střediska pro volný čas dětí a mládeže, domovy mládeže, dětské domovy, zařízení preventivně výchovné a náhradní péče a další.

Školní družiny a školní kluby zajišťují výchovu mimo vyučování a péči o děti zaměstnaných rodičů během školního roku, popřípadě i o prázdninách. Jsou zřizovány podle zákona č. 76/1978 Sb., o školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, a řídí se vyhláškou MŠMT ČR č. 87/1992 Sb., o školních družinách a školních klubech. Žáci 1. – 5. ročníků navštěvují školní družiny a žáci 6. – 9. ročníků docházejí do školních klubů. Žáci 2. stupně základní školy jsou mnohem samostatnější, jejich zájmy se více specifikují než u mladších žáků, proto by náplň činností měla být pestrá, aby si

každý mohl vybrat podle svého přání. Na rozdíl od školních družin školní kluby poskytují žákům více volnosti a samostatnosti s ohledem na dosažený věkový stupeň. Školní družiny a školní kluby navazují na vzdělávací činnost základní školy. Činnosti zde vykonávané však nejsou přímým pokračováním vyučování, musí však naplňovat požadavky duševní hygieny, kdy se střídá čas práce a odpočinku, organizované a spontánní aktivity, klidné a pohybově náročné činnosti. (Pávková, Hájek, Hofbauer, Hrdličková, Pavlíková, 1999).

Školní družiny patří mezi zařízení zájmového vzdělávání, která pomáhají žákům zabezpečovat náplň volného času, seznamují je s možnostmi zájmových aktivit, řadu činností nabízejí, zájmovými činnostmi prohlubují školní vědomosti, rozvíjejí osobnost dítěte a zdokonalují jeho kompetence. Nabízené činnosti by měly být podnětné, zajímavé a obsahově bohaté. Dětem pomáhají kvalitně a smysluplně trávit volný čas a seznamují je s mnoha náměty jak prožít chvíle volna. (Hájek, Pávková, 2011).

Střediska pro volný čas dětí a mládeže zahrnují domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností. Zřizovatelem může být školský úřad, obec, církev, soukromý nebo jiný subjekt. Domy dětí a mládeže svou širokou zájmovou působností plní rekreační a výchovně-vzdělávací funkci. Stanice zájmových činností se specializují na konkrétní zájmové oblasti. Činnosti středisek pro volný čas dětí a mládeže stanovuje vyhláška MŠMT ČR č. 432/1992 Sb.

- Pravidelná zájmová činnost se uskutečňuje v kroužcích, souborech, klubech nebo kurzech. Kroužky mají své specifické zaměření (např. modelářský, rybářský, čtenářský) a směřují k vnitřnímu obohacení členů. Soubor (např. pěvecký, taneční, hudební) je větší zájmový útvar než kroužek, jeho činnost směřuje k veřejné produkci výsledků činnosti. Klub má volnější organizační strukturu, kdy u členů může převažovat pasivní přijímání vnějších podnětů (např. filmový klub). Kurz (např. vaření, výpočetní techniky) má vymezenou délku trvání, během níž si jedinec osvojí určité vědomosti a dovednosti a může získat osvědčení o absolvování.
- Do zájmové činnosti příležitostné patří místní soutěže a turnaje, zájezdy, výlety, přehlídky, exkurze, představení, cykly přednášek a další. Jedná se o příležitostné, časově vymezené akce výchovně-vzdělávací nebo rekreační, které organizuje, nebo řídí pedagog. Příměstské prázdninové tábory jsou zvláštním typem příležitostné činnosti. Kromě sociální služby pro děti pracujících rodičů nabízí řadu akcí v určitém cyklu.

- Spontánní aktivity jsou přístupné všem zájemcům podle jejich momentálního zájmu, nemají pevně stanovený začátek a konec. Pedagogicky a organizačně jsou vedoucími pracovníky ovlivňovány nepřímo. Pedagog především zajišťuje bezpečnost, poskytuje rady a konzultace. Mezi tyto aktivity patří dětské herny, sportovní a dopravní hřiště, posilovny, čítárny, poradenská a konzultační střediska a další.
- Garance a organizace soutěží a přehlídek vyhlašovaných nebo doporučených MŠMT ČR slouží k vyhledávání talentovaných dětí a mládeže a k účelnému využívání jejich volného času. Střediska pro volný čas dětí a mládeže organizují, připravují, propagují a zabezpečují průběh základních, či vyšších kol přehlídek a soutěží.
- Práce s talentovanou mládeží může mít různé formy. Domy dětí a mládeže zakládají speciální zájmové útvary pro talentované; uskutečňuje se individuální práce s dětmi mimo zájmové útvary; probíhají vzdělávací akce, soustředění, expedice; širší nabídka spontánních aktivit.
- Prázdninová táborová činnost se uskutečňuje během letních, jarních a vánočních prázdnin a je určena dětem, mládeži a rodičům s dětmi. Doba trvání je zpravidla delší než pět dnů.
- Střediska pro volný čas dětí a mládeže mohou poskytovat odbornou pomoc ostatním zařízením (resort školství, občanská sdružení, sdružení dětí a mládeže), která pečují o volný čas mladé generace. Pořádají školení, semináře, přednášky, kurzy, nebo vydávají metodické materiály. (Pávková, Hájek, Hofbauer, Hrdličková, Pavlíková, 1999).

Domovy mládeže zajišťují žákům středních škol kvalifikované výchovné působení, ubytování a stravu. Mohou být přímo součástí střední školy, nebo jsou samostatné a slouží žákům více škol. Vyhláška č. 64/1992 Sb., o domovech mládeže upravuje činnosti a provoz v tomto školském zařízení. Žák, který přechází ze základní na střední školu, se musí vyrovnat s řadou změn. Opouští rodinné prostředí a stává se členem vrstevnické skupiny domova mládeže, se kterou je v době výuky i v čase volna. Jedinec se podřizuje pevnému dennímu řádu, osvojuje si nové studijní návyky a navazuje nové sociální kontakty. Osobnost vychovatele je velmi důležitá a významná, protože se pro mladého člověka stává pedagogem, rádcem a do určité míry zastupuje i rodiče. Vychovatel si vytváří vztah k dospívající mládeži založený na přirozené autoritě, vzájemném respektu, důvěře, důslednosti a schopnosti vcítit se do jejich pocitů. Měl by

být vždy ochoten žáky vyslechnout, pomoci s řešením problémů a starostí. Pro žáky středních škol je typická široká škála zájmů, z nichž některé mohou být hluboké a stálé. Domov mládeže podporuje zájmy studentů, které směřují k seberealizaci, posílení sebevědomí a rozvoji osobnosti. Studenti mohou své zájmy realizovat formou individuální činnosti v době osobního volna, nebo skupinově v organizovaném zájmovém útvaru, či neformální klubovou činností. V případě zájmů navštěvují žáci v místě ostatní subjekty a věnují se organizované činnosti (sportovní oddíly, jazykové kurzy, taneční kurzy atd.). (Pávková, Hájek, Hofbauer, Hrdličková, Pavlíková, 1999).

Péče o volný čas dětí a mládeže se stala náplní celé řady dalších organizací a zařízení, které se liší svým zaměřením.

- **Sdružení Junák** vzniklo v roce 1907 a vychází ze světového skautského hnutí. U nás byla tato organizace založena před první světovou válkou Antonínem Benjaminem Svojsíkem. Jeho hlavním posláním je vést mladou generaci i dospělé k duchovní, mravní a tělesné zdatnosti a připravenosti plnit svoje povinnosti k bližnímu, společnosti, vlasti, přátelství mezi národy. Za důležitý považuje pobyt v přírodě, zvládání praktických dovedností, přátelství a sebekázně. Dospívající rádce vede malou vrstevnickou skupinu, která má 5 – 10 členů a řídí se hesly Příroda – Sport – Kultura – Hry – Služba – Kamarádství – Romantika.

- **Pionýr** je druhým největším sdružením pro děti a mládež. V současnosti ho lze charakterizovat jako demokratické, dobrovolné, samostatné, na politických stranách a ideologiích nezávislé sdružení. Mezi jeho hlavní náplně patří osvěta, kulturně výchovná a charitativní činnost. Během pravidelné celoroční činnosti nabízí řadu aktivit, které uspokojují zájmy a potřeby dětí a mládeže.

- **Hnutí Brontosaurus** se soustředí na ochranu a tvorbu životního prostředí.

- Názvu sdružení **YMCA** (Young Men's Christian Association) v České republice odpovídá pojmenování Křesťanské sdružení mladých lidí. Usiluje o plnohodnotný život mladé generace. (Pávková, Hájek, Hofbauer, Hrdličková, Pavlíková, 1999).

Také občanská sdružení věnují svou pozornost práci s dětmi a mládeží.

- Tělovýchovná organizace **SOKOL**, založená v roce 1862 Dr. Miroslavem Tyršem má nejdélší tradici. V současnosti organizuje tělovýchovnou činnost dětí, mládeže i dospělých.

- Organizace církví a náboženských společností se též zaměřují na činnost s dětmi a mládeží. Děti z rodin věřících se účastní například náboženské výuky, nebo jiných aktivit. (Pávková, Hájek, Hofbauer, Hrdličková, Pavlíková, 1999).

Základní umělecké školy a jazykové školy rozšiřují vědomosti a dovednosti dětí a mládeže v oblasti hudební, taneční, literárně-dramatické, jazykové a výtvarné. Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy umožnilo základním uměleckým školám od 1. září 2010 tvořit své školní vzdělávací programy. Jako podklad pro jejich vypracování slouží Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké vzdělávání. Systém uměleckého vzdělávání je v naší zemi na velmi vysoké úrovni. V 482 uměleckých školách se vzdělává přibližně 230 352 žáků v celé České republice. Odborně vedená výuka umožňuje včas vyhledat talent, dále ho rozvíjet a mladého jedince směřovat k dalšímu studiu například na odborných středních a vysokých uměleckých školách, filosofických a pedagogických fakultách. (www.msmt.cz[online].[cit. 2014-05-06]).

4.4 Volnočasové aktivity jako prostředek prevence rizikového chování

V mnoha případech se volný čas stává zdrojem vážného ohrožení. Někdy stačí jeden zdroj výchovných problémů, jindy se jedná o souhrn celé řady negativních faktorů (zdravotní, sociální, osobnostní), jako je například nízká sociokulturní úroveň rodiny, rodiny neúplné, nefunkční, autoritářská výchova s přehnanými nároky na děti a podobně. Může se samozřejmě jednat i o zcela normálně fungující rodinu, kde rodiče bývají příliš zaměstnaní a neprojevují zájem o to, jak jejich potomek tráví čas volna. Děti se bez cíle potulují ulicemi města, zažívají pocit nudy, nespokojení a frustrace. Sdružují se v partách, jejichž hlavní náplní je překračování sociálních norem. Jedinec nabývá dojmu, že je konečně pro někoho důležitý, může si s vrstevníky pohovořit o svých problémech, neprožívá pocit osamocení, stal se součástí skupiny, která má o něj „skutečný zájem“.

Podle závažnosti se poruchy chování člení následovně:

- Za **disociální chování** je označována neposlušnost, vzdorovitost, lhaní, kázeňské přestupky proti školnímu řádu. Jedná se o nepřiměřené, nespolečenské chování, které se dá zvládnout vhodně zvolenými pedagogickými postupy. Tyto drobné výkyvy a nesoulady bývají považovány za projevy věkových zvláštností.

- **Chování asociální** zahrnuje toulky, útěky, sebepoškozování, záškoláctví, lži, krádeže, užívání drog, patologické hráčství a jiné. Toto chování je již v rozporu se zvyklostmi společenské morálky, má trvalejší charakter a vzestupnou tendenci. Obtíže se řeší speciálně pedagogickým postupem prostřednictvím středisek výchovné péče, výchovných zařízení, zdravotnických institucí a vhodně zvolenou terapií.

- Při **antisociálním chování** dochází k protispolečenskému jednání. Patří sem veškerá trestná činnost, vandalství, krádeže, loupeže, sexuální delikty, zabití, vraždy, agresivita, terorismus, zločiny spojené s toxikománií a gamblerstvím. Bývá ohrožen nejen život problémového jedince, ale i ostatních lidí ve společnosti, poškozen majetek a hodnoty. K nápravě antisociálního chování dochází ve školských zařízeních pro výkon ústavní či ochranné výchovy, popřípadě i ve vězeňských institucích (mladiství). (Slomek, 2010).

Od počátku 90. let došlo k nárůstu problémového a rizikového chování mladé generace. V roce 1990 byl počet kriminálních činů o 70 % vyšší než v předchozích letech. Podíl nezletilých (adolescent do 18 let) tvořil 10 % a u mladých jedinců ve věku 18-25 let se jednalo o 25 %. Přibližně 30 % trestné činnosti mladistvých zastupuje majetková trestná činnost. Krádeže peněz, spotřební elektroniky, alkoholu, cigaret, jízdních kol realizují ve většině případů skupiny (party, gangy), jenž mohou být napojeny na dospělé osoby. Vzrůstá též podíl násilné trestné činnosti. U mladých lidí se stupňuje agresivní a brutální jednání a trestné delikty spáchané pod vlivem alkoholu či drog. Pozadu nezůstává ani prostituce, obchod s pornografií a násilné trestné činy s rasovým či nacionalistickým podtextem. Kriminalita dětí a mládeže nevzrůstá pouze v České republice ale i v okolních evropských zemích, což je důsledkem oslabení rodinných vazeb, stoupající nezaměstnaností a oslabení sociální kontroly části mládeže. (Macek, 1999).

Alarmující je u mladé generace též užívání alkoholu, drog, nikotinismus a rizikové sexuální chování. Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy vydal závěrečnou souhrnnou výzkumnou zprávu z „Kontinuálního výzkumu IDM MŠMT v roce 2003 – 2005“. Jeden ze čtyř tematických bloků se týkal „Mládeže a sociálně patologických jevů“. Problematice zneužívání drog bylo věnováno dotazníkové šetření u středoškoláků v 8 lokalitách jako v roce 1996 (N=1686).

- Aktuálně kouří, nebo to zkusí trvale více než třetina dotázaných. V roce 2005 se situace mírně zhoršila, narostl podíl aktuálních kuřáků.

- 98 % respondentů v roce 1996 někdy ochutnalo alkohol, v roce 2005 to bylo 97 % . Chlapci začínají pít alkohol dříve, mezi 6. – 9. rokem. Většina respondentů pije 4 – 5 sklenic týdně. Počet těch, kdo pijí více než 10 sklenic týdně (13 % dětí), narostl o 7 procentních bodů.
- 33 % respondentů v roce 1996 zkusilo kouřit marihuanu nebo hašiš. V roce 2005 jde již o 51 % (nárůst o 18 procentních bodů). Výzkum potvrzuje, že se stále snižuje věk, kdy děti začínají experimentovat s marihuanou. V roce 1996 do 15 let marihuanu okusilo 51 % respondentů, v roce 2005 to bylo již 70 % dotázaných.
- Věk prvního experimentování s drogou se snižuje. K prvnímu požití drogy dochází mezi 12 – 14 rokem věku, vrcholem je 15 let věku. Mezi mládeží se experimentování a užívání drog nezastavuje, nýbrž neustále roste. Mladí lidé užití některých drog považují za společensky přijatelné a rekreačně je požívají. V každé společnosti bude vždy existovat určitá část mládeže, která bude mít k užívání drog velmi blízko. Počet těchto mladých lidí je ovšem možné minimalizovat, pokud společnost bude tuto problematiku považovat za prioritní a významnou a bude neustále věnovat pozornost primární prevenci (odborné přednášky, besedy s léčenými narkomany, poznatky z novin a časopisů, poradenská činnost školního metodika prevence a další). (www.vyzkum-mladeze.cz/zprava/1147184037.pd[online].[cit. 2014-06-24].

4.5 Vrstevnická skupina jako výchovný činitel

Člověk se během svého života stává členem řady sociálních skupin, které ovlivňují jeho osobnost, zejména pak sociální dovednosti a charakter. První zkušenosti získává dítě v rodině, kde jsou položeny základy pro dovednosti a návyky v sociální komunikaci. Tyto zkušenosti výrazně ovlivňují další účast dítěte v jiných sociálních skupinách, například zda bude schopno lehce navazovat kontakt s druhými, začlenit se do skupiny, řešit konfliktní situace, zda bude v kolektivu oblíbené, nebo neoblíbené apod. Pro rané dětství je typická spíše příležitostná interakce. Děti si hrají vedle sebe, každé zvlášť, neumí spolupracovat. V předškolním období se již tvoří herní skupiny, které jsou však proměnlivé a nestálé. S nástupem do školy se dítě stává členem větší a zpočátku formální skupiny, která se postupně stává i neformální skupinou na základě utváření osobních vztahů a menších uzavřených skupin žáků. Ve školní třídě tráví dítě

mnoho času, proto je pro jeho vývoj velmi důležitá. Učí se vzájemné interakci, spolupráci, pomoci. (Čáp, Mareš, 2001).

Období puberty je některými psychology označováno jako druhá fáze vzdoru. Mladí lidé odmítají názory, postoje a příkazy rodičů, ale od toho, kdo jim imponuje a váží si ho, je přijímají. Právě v tomto období vzrůstá význam vrstevnické skupiny. Mladí lidé mají podobné zájmy a problémy na rozdíl od dospělých. Usilují o členství ve skupině, která jim poskytuje ochranu, bezpečí, jistotu, zázemí, podporuje jejich identitu a rozvíjí sociální učení. Přijetí do skupiny vrstevníků přispívá k pocitu uspokojení, kladného hodnocení, na jehož základě je možné budovat sebehodnocení, které bylo poznamenáno změnami dospívání a častými konflikty. Mladistvý se ztotožňuje se skupinou vrstevníků, přejímá její názory a normy, ale také způsob vyjadřování, oblékání, gestikulaci, styl hudby, zábavy aj. (Čáp, Mareš, 2001).

„Skupina vrstevníků poskytuje mladistvému příležitost k získání zkušenosti v interakci a komunikaci s osobami, které mu nejsou nadřazeny jako rodiče a učitelé. Mladistvý se učí komunikaci s osobami různých názorů a vlastností osobnosti, plnit rozmanité sociální role: vedeného i vedoucího, směřovatele aj. Učí se prosazovat určitý názor a také ho korigovat, řešit konflikty, diskutovat, argumentovat, vyjednávat, seznámit se s hlediskem druhého, hledat kompromis, bránit se, vyrovnávat se i s nespravedlností a nezdarem.“ (Čáp, Mareš, 2001, s. 279).

Vrstevnický vztah je unikátní a plní řadu důležitých funkcí. Přispívá především k získání pocitu vlastní autonomie, doplňuje či nahrazuje rodičovskou podporu, pomáhá vyrovnat se a přijmout řadu fyzických, psychických a sociálních změn. Mladý člověk získává členstvím ve vrstevnické skupině také sociální status a pocit vlastní hodnoty. (Macek, 1999).

Vrstevnické skupiny plní tři základní funkce.

- **Funkce socializační:** mladí lidé si mohou vyzkoušet nové způsoby jednání a chování, aniž by ze strany rodičů a dospělých hrozila kontrola či trest; dochází ke srovnání s ostatními členy vrstevnické skupiny, k objevení vlastních možností a postavení členů ve skupině; ve skupině jedinců přibližně stejného věku existují vztahy podobných oboustranných očekávání v chování jednotlivců, které nejsou poznamenány výchovným působením ze strany dospělých; vrstevnická skupina umožňuje snadnější přechod od

rodinné výchovy k sekundární socializaci, jež se uskutečňuje ve škole, zájmových organizacích, zaměstnání apod.

- **Funkce sociální ochrany:** vrstevnická skupina je solidární společenství, poskytující svým členům podporu například při hádce, konfliktu, fyzickém napadení, nadměrném pracovním vytížení. Mladý člověk ve skupině vrstevníků nalézá zastání a ochranu.

- **Funkce emocionální a sociální:** jedinec členstvím ve vrstevnické skupině získává prožitky, emoce a vztahy, na které se běžně v rodinném či školním prostředí nepřistupuje. (Havlík, Kořa, 2007).

Vrstevnické skupiny mohou ovlivňovat rozvoj osobnosti jak ve smyslu pozitivním, tak negativním. Patří často k referenčním sociálním skupinám, s kterými se jedinec identifikuje, přebírá jejich normy chování, postoje, hodnoty. Právě cíle, normy a hodnoty, které členové vyznávají, určují charakter dané skupiny. Může se jednat o skupiny pozitivně působící na mladého člověka, ale také o asociální, nebo dokonce antisociální skupiny (party, bandy, gangy). (Kraus, 2008).

Antisociálně zaměřené skupiny a skupiny, ve kterých někteří trvale uplatňují svou převahu nad druhými, negativně ovlivňuje utváření osobnosti mladého člověka. Přísně homogenní skupiny (jedinci stejného věku) se často dostávají do rozporu se společností. Heterogenní skupina sdružující členy s větším věkovým rozdílem nemá tak časté obtíže s respektováním sociálních norem. Starší jedinci pečují o mladší a poskytují jim vzor k odpovědnému chování. (Čáp, Mareš, 2001).

4.6 Média a jejich vliv na chování mladé generace

Pro hromadné sdělovací prostředky, nebo též masová komunikační média lze použít zkrácené označení masmédia. Masmédia se člení na tisková a elektronická. Mezi tisková média patří knihy, noviny, časopisy. Elektronická média zahrnují rozhlas, televizi, internet, video aj. Masmédia plní čtyři základní funkce: informativní, komunikativní, přesvědčovací a funkci rekreativní. Podrobnější přehled funkcí masmédií je znázorněn v příloze – H. (Kraus, Poláčková, Lorenzová, Spousta, Stašová, Žumárová, 2001).

Hromadné sdělovací prostředky mají na mladou generaci pozitivní i negativní vliv. Společenský vývoj se posouvá stále vpřed. Pokud má mladý člověk uspět v současné moderní a uspěchané době, musí se neustále zdokonalovat a seznamovat

s nejmodernějšími vymoženostmi. Bez televize, rozhlasu, mobilního telefonu, internetu a další techniky si již většina lidí nedokáže svůj život představit. Zejména sociální sítě Facebook a Twitter se staly fenoménem moderní doby a v životě mladých lidí zaujaly stálé místo. Je však nezbytné, aby dospělí, zejména pak rodiče a pedagogové, vedli mladou generaci k smysluplnému a kvalitnímu využívání komunikačních prostředků, které mají jedinci přinášet užitek a nikoliv negativní zkušenost.

Nejmladší generace je ohrožena především televizním vysíláním. Média umožňují tak zvané globalizované prožívání, aniž by člověk opustil svůj obývací pokoj, stává se účastníkem domácího a světové dění. Člověk tak získává velice rychle nejnovější informace, ovšem do jaké míry jsou pravdivé, se může pouze dohadovat. „Špinavé údaje“- mylné informace a polopravdy zkreslují skutečnost a v divákovi, či posluchači navozují nesprávné poznání. Média mají určitou moc, která jim dává možnost manipulovat s psychikou jedince. Mladá generace snadno podlehne návodu ke konzumnímu životnímu stylu, nebo reklamě na nejrozmanitější produkty, které bývají označovány za nezbytné pro život, ovšem ve skutečnosti se jedná o zcela zbytečné a nepotřebné věci. (Havlík, Kořa, 2007).

Další nebezpečí vyplývá z programů, které ohrožují postoje, chování a zdravý vývoj dětí a mládeže. Mnohahodinové vysedávání před televizní, či počítačovou obrazovkou snižuje pohybovou aktivitu, nepříznivě působí na páteř, krevní oběh, zrak, ale i psychický vývoj. Mladý člověk se snadno ztotožní s negativním hrdinou a přejímá agresivní způsoby chování. Často přestává rozlišovat skutečnost a virtuální svět. Jedinec může nabýt dojmu neohroženosti a nesmrtelnosti, vždyť u mnoha počítačových postav smrtí nic neskončí a hrdina se opět vrací do hry. Již mezi dětmi se vyskytuje řada jedinců, kteří jsou zcela závislí na médiích a svůj volný čas tráví pasivním sledováním televizních pořadů a hraním počítačových her několik hodin denně bez užšího výběru. (Čáp, Mareš, 2001).

Internet je nejrychleji se rozvíjející komunikační prostředek, umožňující mnohostranné využití. Prostřednictvím internetu může jedinec přijímat informace, vzdělávat se, aktivně komunikovat s vrstevníky, prezentovat své dovednosti, dochází k výměně informací atd. Zejména mezi mládeží stále vzrůstá obliba tohoto masmédia. Někdo používá internet jako nástroj pro práci, jiný jako prostředek k odreagování. Podle druhu realizované činnosti se liší vnímání internetu.

Šmahel ve své knize charakterizuje internet jako „prostředí bez zábran“:

- Ve virtuálním světě má jedinec méně zábran než v reálném životě, je schopen více odhalit svou osobnost, otevřít se, svobodně projevit emoce, přání, názory. Dospívající má pocit, že v prostředí internetu mizí strach, komplexy a veškeré bariéry, nehrozí zde možnost sankcí ze strany dospělých a vrstevníků. Internet umožňuje jedinci přetvařovat se, lhát, vymýšlet si, ale také měnit svou identitu.
- Anonymita a nepřímý fyzický kontakt navozují pocit bezpečí. Adolescent si nemusí dělat starosti s tím, jak vypadá, jaký má účes, nebo oblečení, protože ho nikdo nebude pomlouvat a kritizovat. Anonymita v prostředí internetu je pro mládež základní daností a vlastností.
- Jestliže se člověk ocitne v nepříjemné situaci, má možnost kontakt kdykoliv přerušit a konverzaci ukončit.
- Mimo jiné se jedná o prostředí, kde se uskutečňuje zábava a relaxace.
- Mladý člověk zde může prožívat stav „flow“, kdy je zcela pohlcen realizovanou činností, zapomíná sám na sebe, své starosti a problémy.
- Dospívající se ocitá v prostředí bez závazků a zodpovědnosti.
- Mladší adolescenti se na internetu vydávají za jinou osobu, hrají jiné role, k čemuž využívají zejména služby chatu. Starší adolescenti již nemají potřebu přetvařovat se a experimentovat se svojí identitou, chat navštěvují méně často.
- Mládež na internetu prožívá pocit sounáležitosti s ostatními, svěruje se s problémy, pocity, starostmi i trápením. (Šmahel, 2003).

Hromadné sdělovací prostředky ovlivňují vývoj mladé generace v mnoha směrech. Pokud má převažovat pozitivní vliv nad negativním, musí být jedinec veden již od útlého dětství k rozumnému využívání těchto prostředků. Rodiče by své potomky neměli odkládat k televizním a počítačovým obrazovkám na dlouhé hodiny. Výběr pořadu musí odpovídat věku dítěte a být přínosný pro jeho další rozvoj. Dětem je třeba nabídnout a přiblížit četbu knih, která je v poslední době neprávem opomíjená. Četbou pohádek se rozvíjí slovní zásoba, myšlení, vyjadřování, obohacuje se svět fantazie a dítě se naučí rozlišovat dobro a zlo.

Současná mladá generace je velice dobře vybavena nejmodernějšími komunikačními prostředky. Mít vlastní televizi v dětském pokoji již není nic neobvyklého, stejně tak využívání mobilního telefonu, či připojení k internetu. Komunikace mezi vrstevníky se

často uskutečňuje díky těmto přístrojům. Není nutné opouštět pohodlí domova, sejít se venku, popovídat si a ještě navíc vyvinout pohybovou aktivitu. Osobní kontakt je však nenahraditelný nejen mezi jedinci stejného věku, ale především v rodině. Pokud rodiče využívají komunikační média s rozvahou a rozumem, stávají se pro své potomky vzorem. Mladí lidé se tak nestanou oběťmi mediální manipulace, ale jejich svéprávnými uživateli.

PRAKTICKÁ ČÁST

5 ÚVOD

Mladá generace tvoří v každé společnosti specifickou skupinu, která má vzhledem k předpokládanému vývoji budoucího dění významnou úlohu. Mladý člověk se vyznačuje zvýšenou vnímavostí, je ovlivňován děním vnějšího světa, postupně se stává členem společnosti, na jejíž budoucí podobě se svým jednáním a chováním ve značné míře podílí.

Jedná se o jakýsi koloběh, v němž se zúročí jak pozitivní, tak negativní vliv společnosti na mladou generaci, která si převezme a osvojí mnoho již ověřených zkušeností, ale současně dá průchod vzniku něčemu zcela novému.

Mladá generace představuje budoucnost a další existenci na tomto světě, jejíž podoba však do značné míry souvisí s přítomností, s tím jak dokáže současná společnost pozitivně ovlivnit všestranný a harmonický vývoj dětí a mládeže. Proto je třeba této věkové skupině věnovat zvýšenou pozornost. Cílem mé diplomové práce je kvantitativním šetřením zmapovat strukturu volnočasových aktivit mládeže ve věku 15 až 20 let, zjistit jaké upřednostňují hodnoty a životní styl.

Volný čas je důležitou oblastí v životě každého člověka, zejména pak u dětí a mládeže. V dětském věku udávají směr volnočasovým aktivitám svých dětí především rodiče. Respektují jejich zájmy a záliby, dále je rozvíjejí a ukazují stále nové a nové cesty, kterými je možné se ubírat v souladu s efektivním trávením volného času.

Kvalitní trávení volného času a zájmové činnosti plní celou řadu důležitých funkcí podporujících všestranný rozvoj osobnosti. Jedinec si odpočine, načerpá nové síly, odreaguje se od stereotypní činnosti, prožívá zábavu. Postupně se seznamuje s řadou nových činností a sfér života, získává všeobecný přehled, který je významný například při volbě budoucí profese. Mladý člověk se učí sociální interakci a komunikaci, osvojuje si cenné návyky smysluplného trávení volného času v souladu s utužováním tělesné kondice a psychické pohody, učí se spolupráci a pomoci, dokáže si stanovit cíl a směřovat k jeho uskutečnění. Postupně se utváří hodnotová orientace, názory, postoje a takové charakterové vlastnosti, které formují osobnost mladého jedince pozitivním

směrem. Tělesná a psychická rovnováha umožňuje lépe zvládat zátěžové životní situace, odolávat sociálním problémům a předcházet sociálně patologickým jevům.

V pubertě a adolescenci se již zájmy jedince podstatně vymezují a prohlubují, mladí lidé navazují na zkušenosti získané v dětském věku a sami si volí směr svého osobního zájmu.

Volný čas se v některých případech stává zdrojem rizikového chování. Mnohé výzkumy poukazují na stále se zvyšující agresivní chování a brutalitu, s jakou mladiství páchají trestné činy. Problémové chování se týká také drogové a alkoholové závislosti, šikanování, vandalismu a sebevražd. Příčinou může být nezájem a laxní přístup ze strany rodičů, vrozené dispozice, nebo vliv maladaptivních jedinců a part.

Každá společnost by měla věnovat zvýšenou pozornost oblasti volného času dětí a mládeže a vytvářet široké a rozmanité spektrum možností pro kvalitní využití času volna. Postupné vedení a výchova mladé generace vede k získávání důležitých návyků, má významnou úlohu a je jistě méně náročné než převýchova a resocializace mladistvých, kteří se dopouštějí trestné činnosti.

5.1 Vymezení výzkumného cíle

Hlavním cílem diplomové práce je zjistit, jakým způsobem tráví mladí lidé ve věku 15-20 let svůj volný čas a jak tyto volnočasové aktivity napomáhají utvářet osobnost mladého jedince, jeho systém hodnot a životní styl.

5.2 Otázky a hypotézy

Na základě výše uvedených cílů byly stanoveny tyto výzkumné otázky.

1. Jaký je hodnotový svět současné mladé generace - upřednostňují duchovní či materiální hodnoty?
2. Existuje přímá souvislost mezi zájmovým zaměřením mladého člověka a jeho budoucí profesí?
3. Mají mladí lidé dostatečné množství empatie a ochoty pomoci druhým?
4. Dostávají mladí lidé dostatek finančních prostředků na uskutečňování zájmů a zálib? Jsou ochotni obětovat volný čas a zlepšit svou finanční situaci?

Stanovení hypotéz

V souvislosti s výše uvedenými cíli byly stanoveny následující hypotézy.

Hypotéza 1: Větší část mladé populace upřednostňuje materiální hodnoty před duchovními.

Hypotéza 2: Činnosti vykonávané v době volna významně ovlivňují výběr budoucí profese mladých lidí.

Hypotéza 3: Mladí lidé mají dostatek empatie a jsou ochotni ve svém volném čase pomáhat starším občanům.

Hypotéza 4: Mládež pocítuje nedostatek finančních prostředků na realizaci svých zájmů a zálib ve volném čase, proto se je snaží získat formou placených, pracovních brigád, nebo jinými činnostmi.

5.3 Charakteristika zkoumaného souboru

Pro výzkumné šetření jsem zvolila studenty pražského gymnázia. Budova školy se nachází v ulici Postupická 3150 v městské části Prahy 4. Dotazník vyplňovali žáci 1., 2. a 3. ročníků ve věku 15 až 20 let. Celkem bylo rozdáno 120 dotazníků, z nich se zcela vyplněných vrátilo 114.

Samotnému dotazování předcházela předvýzkum, jehož se zúčastnilo 10 studentů. Hlavním cílem bylo zjistit srozumitelnost a vhodnost uvedených otázek, popřípadě odhalit další dílčí nedostatky a nesrovnalosti.

Respondenti byli před začátkem vyplňování seznámeni se smyslem, cílem a účelem předloženého dotazníku, upozorněni na anonymitu a požádáni o přesné a pravdivé informace. Dotazníky jsem studentům předkládala osobně za přítomnosti vyučujícího, takže bylo možné na místě upřesnit některé nejasnosti a dotazy ze strany studentů.

Na konci výzkumného šetření označili studenti za nejvíce obtížnou otázku č. 11, ve které se museli zamyslet nad skutečností, jak volný čas ovlivňuje chování, jednání, myšlení, názory a charakterové vlastnosti. Naopak rozsáhlé odpovědi uváděli u dotazu č. 21, kde měli uvést, jak by strávili jeden celý den podle svých vlastních představ, pokud by měli k dispozici dostatek finančních prostředků.

5.4 Metody průzkumu

Praktická část diplomové práce byla vypracována na základě kvantitativního výzkumu. Pro sběr potřebných dat byla použita metoda hromadného získávání údajů nestrukturovaný dotazník (viz. příloha - A), který je nejčastěji využívanou metodou zjišťování informací. Výhodou dotazníkové metody je časová i ekonomická nenáročnost a možnost oslovení velkého počtu respondentů.

Dotazník jsem sestavila na základě poznatků vyplývajících z odborné literatury a informací získaných prostřednictvím přednášek zaměřených na metody a techniky speciálně pedagogického výzkumu.

Cílem první části dotazníku je získat faktografické údaje (věk, pohlaví, bydliště), druhá část zjišťuje rozsah volného času, kterým mládež disponuje a strukturu volnočasových aktivit, třetí část se zabývá vlivem volného času na utváření osobnosti mladého jedince a část čtvrtá zkoumá hodnotovou orientaci a životní styl dospívajících. Dotazník je zcela anonymní a obsahuje celkem 22 otázek, z nichž některé jsou uzavřené, další polouzavřené a otevřené.

V případě otázek uzavřených respondent vybíral nejvhodnější odpověď z hotových alternativních odpovědí v souladu se svým názorem a přesvědčením.

U polouzavřených otázek respondent zvolil nejprve alternativní odpověď a poté se k danému problému vyjádřil vlastními slovy, svůj názor blíže vysvětlil a objasnil. Také si mohl zvolit možnost odpovědi „jiné“, pokud mu žádná z nabízených možností nevyhovovala a svůj názor uvést na pravou míru.

Prostřednictvím otevřených otázek se mohl respondent hlouběji zamyslet nad vzneseným dotazem a vyjádřit svůj názor širší volnou odpovědí.

Získaná data byla dále zpracována do strukturovaných textů, tabulek a grafů, v souladu se skutečným počtem respondentů a s procentuálním vyjádřením.

Vyplnit dotazník trvalo studentům přibližně 30 minut.

5.5 Harmonogram průzkumu

- Přípravná fáze (listopad, prosinec - 2013)
- vymezení výzkumného cíle
- formulování otázek a hypotéz, na které by měly výsledky výzkumu přinést odpověď
- promyšlení metodologického přístupu

- sestavení dotazníku
 - Plán výzkumu (leden, únor, březen – 2014)
- návrh způsobu výběru výzkumného souboru
- způsob sběru dat
- rozvržení časového plánu
 - Sběr a zpracování údajů (duben, květen, červen – 2014)
- předložení dotazníku studentům
- zpracování získaných dat do strukturovaných textů, tabulek a grafů
 - Analýza a interpretace údajů (červenec, srpen, září, říjen – 2014)
- etapa vysvětlování získaných dat, jejich vztahu k příslušné teorii, ke stanoveným hypotézám
 - Vypracování závěrečné zprávy (listopad, prosinec – 2014)

5.6 Analýza dat a interpretace výsledků

Tato část diplomové práce se věnuje podrobné analýze získaných dat a interpretaci výsledků. Průzkumné šetření bylo provedeno na základě vyhodnocení dotazníků. Odpovědi na jednotlivé otázky jsou zpracovány v sousledném pořadí, opatřeny komentářem a pokud je to možné tabulkou či grafickým znázorněním pro lepší přehlednost.

• Otázka č. 1 – Kolik Vám je let?

č. 2 – Jste muž, či žena

Tabulka k otázce č. 1 a 2

věk studenta	15	16	17	18	19	20	celkem	
							absolutní četnost	relativní četnost (%)
žena	1	12	10	30	4	1	58	50,88
muž	3	21	17	14	1		56	49,12
celkem	4	33	27	44	5	1	114	100

Komentář k otázce č. 1 a 2

Celkem se dotazníkového šetření zúčastnilo 114 studentů ve věkovém rozmezí 15 – 20 let. Na otázky odpovídalo 58 žen a 56 mužů. Nejvyšší zastoupení měl věk 18 (44 odpovědí).

Volnočasové aktivity se postupně vyvíjejí a mění v závislosti na věku, pohlaví a dosaženém vzdělání. Zatímco v dětství odpovídají za kvalitu trávení volného času svých potomků zejména rodiče, v pubertě a adolescenci tuto zodpovědnost postupně přebírá samotný dospívající jedinec. Ve srovnání s dospělou populací se právě děti a mládež vyznačují rozmanitou skladbou a množstvím zájmů a aktivit, jejichž množství s přibývajícím věkem klesá a spíše se prohlubuje.

Přestože se v současné společnosti stále více prolínají mužské a ženské role, v oblasti trávení volného času stále existují činnosti specificky mužské a ženské. Muži využívají svou sílu a zdatnost, věnují se více pohybovým a sportovním aktivitám, kutilství, údržbě bytů, opravě motorových vozidel, častěji navštěvují restaurace, nebo sledují televizní vysílání. Naproti tomu jsou pro ženy charakteristické spíše kulturně zaměřené aktivity (četba knih, návštěva kina, divadla), které podtrhují jejich křehčí tělesnou konstituci. Mezi typickou ženskou činností patří též ruční práce. Tyto dovednosti se často dědí z generace na generaci.

• Otázka č. 3 – V jaké žijete v lokalitě (zjišťuje velikost místa bydliště)

Tabulka k otázce č. 3

lokalita	absolutní četnost	relativní četnost (%)
do 500 osob	6	5,26
do 2.500 osob	13	11,40
do 5.000 osob	4	3,51
do 10. 000 osob	5	4,39
do 20.000 osob	3	2,63
do 50.000 osob	3	2,63
nad 100.000 osob	80	70,18
celkem	114	100

Komentář k otázce č. 3

Otázka č. 3 zjišťuje velikost lokality, ve které respondenti žijí. Protože byl dotazník předložen studentům pražského gymnázia, nejvíce dotazovaných žije právě v lokalitě

nad 100.000 osob (70%). 11% dotázaných uvedlo místo bydliště do 2.500 obyvatel. Další podrobnější údaje jsou uvedeny v tabulce.

Velikost lokality, ve které mladý člověk žije, je dalším faktorem ovlivňujícím způsob trávení volného času. Způsob života ve velkých městech se podstatně liší od života realizovaného v prostředí klidného venkova. Velkoměsto a venkov jsou dvě zcela odlišná prostředí, která mají své kladné, ale i záporné stránky a jedinci umožňují odlišný způsob využívání času volna.

Venkov nabízí o něco méně uspěchaný život úzce propojený s přírodou. Mladí lidé žijící na vesnici se například více zajímají o práce na zahradě, kutilství, chov zvířat, údržbu obydlí, protože jsou k těmto činnostem vedeni od dětství svými rodiči. Mohou využívat nedalekou přírodu pro sportovní aktivity, či turistiku. Nevýhodou venkova je obvykle obtížné dopravní spojení s městem, kde se nachází největší počet zájmových organizací, nabízejících různorodé aktivity a možnosti pro kvalitní využití volného času. Prostředí města rovněž nabízí široké kulturní vyžití - návštěvy kina, divadla, koncertů, výstav. Mladí lidé s oblibou navštěvují kavárny, restaurace, diskotéky, různé parky určené pro sportovní vyžití.

Pro město je charakteristická anonymita jeho obyvatel. Lidé, kteří žijí pár desítek metrů od sebe, se navzájem neznají. V tomto prostředí se mohou mladí lidé častěji setkat s nežádoucími společenskými jevy a stát se příslušníky part. Hlavním smyslem těchto skupin dospívajících je bezcílné potulování ulicemi města a krácení pocitu nudy protispoločenským jednáním.

• Otázka č. 4 – Kolik máte volného času

Tabulka k otázce č. 4

	pracovní den		víkend	
	absolutní četnost	relativní četnost (%)	absolutní četnost	relativní četnost (%)
méně než 2 hodiny	25	21,93	7	6,14
2 – 3 hodiny	49	42,98	11	9,65
3 a více hodin	40	35,09	96	84,21
celkem	114	100	114	100

Komentář k otázce č. 4

43% mladistvých má během pracovního dne 2 – 3 hodiny času pro své zájmy a záliby. V průběhu pracovního dne má 35% mladých lidí 3 a více hodin volného času. Méně než 2 hodiny volného času využívá 22% dotazovaných.

O víkendu využívá 3 a více hodin volného času 84% respondentů a méně než 2 hodiny 6% jedinců.

Z uvedené tabulky vyplývá, že počet hodin volného času mládeže je značně vyšší o víkendu. Mladí lidé se nevěnují studijním povinnostem ve škole. Podle svého uvážení mohou vykonávat činnosti na základě své svobodné volby a rozhodnutí.

V průběhu pracovního týdne ovlivňuje množství volného času také vzdálenost školy od místa bydliště a čas strávený cestováním.

• Otázka č. 5 – Kde převážně trávíte svůj volný čas?

Tabulka k otázce č. 5

	absolutní četnost	relativní četnost (%)
doma	30	26,32
zájmový kroužek	13	11,40
sportovní oddíl	35	30,70
děm dětí a mládeže	8	7,02
jinde	28	24,56
celkem	114	100

Komentář k otázce č. 5

Sportovní oddíl je nejčastějším místem trávení volného času pro 35 mladých lidí. 30 dotazovaných pro chvíle svého volna využívá prostředí domova, 28 osob zvolilo možnost „jinde“, 13 jedinců se věnuje činnosti v zájmovém kroužku a aktivity pořádané domem dětí a mládeže jsou poutavé pro 8 respondentů.

Z uvedené tabulky je zřejmé, že 56 adolescentů tráví čas organizovaně a pod odborným dohledem dále rozvíjí své dovednosti v kolektivu vrstevníků přibližně stejného věku. Protože se jedná o jedince, kteří procházejí obdobím sociálního zrání a osobnostního rozvoje, během něhož pokračuje formování identity, dochází k přehodnocování životních hodnot a řadě dalších biologických a sociálních změn, je

nezbytné, aby byl čas volna efektivně využitý a pokud možno alespoň z určité části organizovaným způsobem.

Celkem 30 mladých lidí tráví volný čas doma a 28 jedinců volí možnost odpovědi „jinde“. Nejfrekventovanějším místem je v tomto případě pobyt venku s přáteli a vrstevníky a na druhém místě sportovní hřiště, posilovny, fitness centra.

58 respondentů tedy upřednostňuje neorganizovaný způsob trávení volného času a svobodnou volbu při rozhodování o činnostech vykonávaných v čase volna. Tito jedinci tráví většinu času pravděpodobně pasivním způsobem. Jedná se o poměrně vysoký počet mladých lidí, které je třeba vhodně motivovat, zaujmout a ukázat jim cestu efektivního využívání volného času tak, aby uplatnili své schopnosti, zájmy, záliby, v dané činnosti našli možnost seberealizace a přispívali k dalšímu osobnostnímu rozvoji.

• Otázka č. 6 – Očíslujte jednotlivé aktivity od 1 do 11 podle oblíbenosti.

Tabulka k otázce č. 6 – přehled přidělených počtů hlasů podle pořadí oblíbenosti

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
studium, příprava do školy	1	0	2	1	4	3	4	9	13	24	53
přátelé, parta	49	22	13	12	4	2	2	4	4	1	1
nicnedělání, odpočinek	7	17	7	13	12	12	14	7	6	11	7
sport	24	21	27	9	9	2	3	4	6	6	4
restaurace, kavárna, diskotéka	1	7	13	13	14	15	10	21	4	9	6
kultura; koncert, kino, výstava	3	6	11	11	11	23	21	11	10	4	3
sledování televize	0	4	10	14	13	14	9	16	16	12	5
zájmy, záliby	11	10	13	12	11	12	17	8	10	8	3
příroda, turistika	3	4	2	8	11	13	10	11	26	16	9
četba literatury	2	8	4	4	7	6	12	11	16	22	21
PC, internet	13	15	12	17	18	12	12	12	3	1	2
celkem	114	114	114	114	114	114	114	114	114	114	114

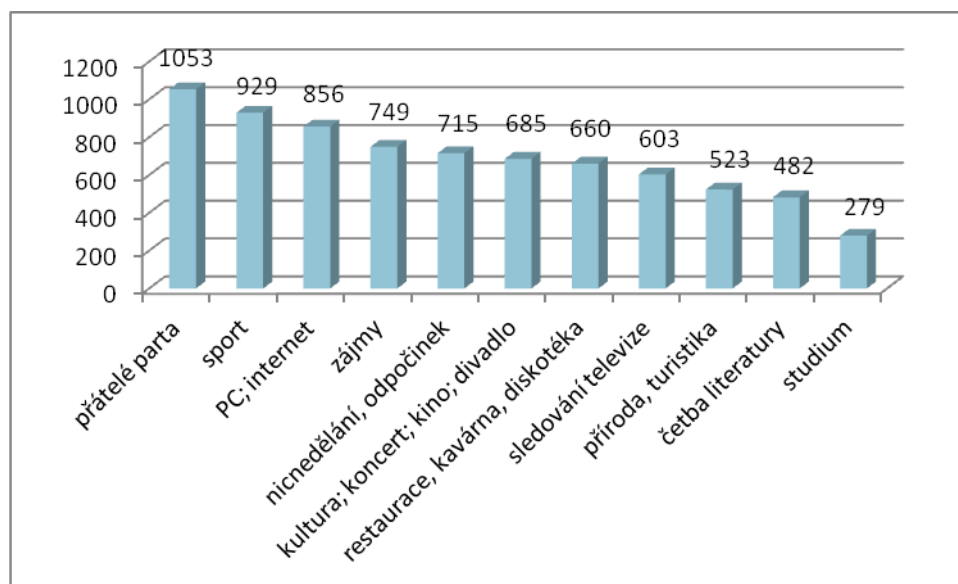
Tabulka k otázce č. 6 – výpočet pořadí podle bodového systému

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
studium, příprava do školy	11	0	18	8	28	18	20	36	39	48	53
přátelé, parta	539	220	117	96	28	12	10	16	12	2	1
nicnedělání, odpočinek	77	170	63	104	84	72	70	28	18	22	7
sport	264	210	243	72	63	12	15	16	18	12	4
restaurace, kavárna, diskotéka	11	70	117	104	98	90	50	84	12	18	6
kultura; koncert, kino; výstava	33	60	99	88	77	138	105	44	30	8	3
sledování televize	0	40	90	112	91	84	45	64	48	24	5
zájmy, záliby	121	100	117	96	77	72	85	32	30	16	3
příroda, turistika	33	40	18	64	77	78	50	44	78	32	9
četba literatury	22	80	36	32	49	36	60	44	48	44	21
PC, internet	143	150	108	136	126	72	60	48	9	2	2

pokračování tabulky:

	součet	pořadí podle oblíbenosti
studium, příprava do školy	279	11
přátelé, parta	1053	1
nicnedělání, odpočinek	715	5
sport	929	2
restaurace, kavárna, diskotéka	660	7
kultura; koncert, kino; výstava	685	6
sledování televize	603	8
zájmy, záliby	749	4
příroda, turistika	523	9
četba literatury	472	10
PC, internet	856	3

Graf k otázce č. 6 – pořadí oblíbenosti aktivit ve volném čase (bodový systém)

Z uvedeného grafu je patrné, že nejvíce oblíbenou činností mladých lidí jsou aktivity vykonávané v prostředí vrstevnické skupiny a přátel. Je zcela přirozené, že v období adolescence vzrůstá potřeba mladého člověka po volnosti, svobodě a silí snaha uvolnit se ze závislosti na rodičích. Mladí lidé vyhledávají své vrstevníky, sdílí s nimi své názory, postoje, pocity, dlouhé hodiny nezávazně debatují a řeší společné problémy a zájmy. Vrstevnická skupina umožňuje mladému jedinci osvojit si nové role, získat cenné zkušenosti, učit se prostřednictvím nápodoby, nezávazně si vyzkoušet různé způsoby chování a jednání bez neustálé kontroly ze strany rodičů a dospělých.

Druhou nejoblíbenější činností je sport. Pohybová aktivita jedinci prospívá jak po stránce psychické, tak fyzické. Dochází k zlepšování tělesné kondice, dostavuje se pocit spokojenosti, uvolnění a psychické rovnováhy. Pravidelnou pohybovou aktivitou lze předcházet různým chronickým onemocněním a rostoucímu počtu mladých lidí, trpících obezitou a nadváhou. Pravidelný pohyb kompenzuje nízkou pohybovou aktivitu během vyučování ve škole, nebo dlouhé nečinné vysedávání před televizní či počítačovou obrazovkou.

• Otázka č. 7 – Uveďte, jaké činnosti se aktivně a pravidelně věnujete

Zájmy a záliby řadí mládež na čtvrtou příčku v oblíbenosti. Aktivně a pravidelně se zájmové činnosti věnuje z celkového počtu 114 adolescentů 48 jedinců. U chlapců převažuje zájem o kolektivní sporty (fotbal, volejbal, basketbal, florbal), golf, tenis, cyklistiku, posilování, modelářství. Dívky se věnují výuce cizích jazyků, zpěvu, hře na hudební nástroj, výtvarné činnosti, pozadu nezůstávají ani sportovní aktivity – plavání, aerobik, moderní tanec, step, balet, atletika, gymnastika, krasobruslení.

Mezi volnočasovými organizacemi, které studenti navštěvují, mírně převažují sportovní kluby nad základní uměleckou školou, jazykovou školou. Domy dětí a mládeže mají nejmenší návštěvnost.

Většina mladých lidí se organizované zájmové činnosti věnuje dlouhodobě. Počátek své činnosti spojují s obdobím mladšího školního věku. Tento údaj potvrzuje skutečnost, jak významné je vedení k smysluplnému využívání volného času dětí ze strany rodičů již od útlého dětství. Jestliže jsou samotní rodiče aktivní, činorodí, sportují, věnují se svým zájmům, dítě přijímá tento způsob životního stylu za zcela přirozený, osvojuje si ho a přebírá. Získává potřebné návyky a efektivní trávení volného času se stává přirozenou součástí jeho života.

• **Otázka č. 8 – PC, internet využíváte zejména pro:**

Tabulka k otázce č. 8

	absolutní četnost	relativní četnost (%)
pobavení s přáteli	41	35,96
zábavu, hry	30	26,32
vzdělávání	23	20,18
jiná činnost	20	17,54
celkem	114	100

Využívání počítače a internetu je třetí nejoblíbenější činností respondentů. 41 jedinců využívá počítač a internet především pro navázání kontaktu a pobavení se s přáteli, 30 osob používá tyto prostředky pro hraní her a zábavu, 23 jedinců se díky moderním technologiím vzdělává a 20 adolescentů se věnuje jiné činnosti (programování, sledování filmů a seriálů, vyhledávání nových zpráv).

Vývoj společnosti postupuje velice rychle kupředu, přináší stále nové informační a komunikační technologie a právě internet je mezi mládeží hojně využíván a rozšířen. Pokud se má mladý člověk úspěšně zařadit do společenského a pracovního života musí sledovat technický pokrok, neustále se zdokonalovat a osvojovat si nové vědomosti. Přístup k internetu nemají všichni mladí jedinci stejný, záleží především na ekonomické situaci příslušné rodiny a dosaženém vzdělání rodičů. Tento deficit v současné době vyvažují jednotlivé školy, které jsou vybaveny moderními a kvalitními počítači.

Moderní technologie v mnohém ulehčují jedinci práci, ovšem mohou se stát i zdrojem neefektivního využívání volného času a závislostí. Z průzkumného šetření vyplývá, že ze 114 jedinců využívá počítač a internet pouze 23 mladých lidí ke studijním účelům, ostatním slouží ke komunikaci a zábavě. Mladí lidé se musí především naučit efektivně využívat moderní technologie, aby nedocházelo ke zkreslené představě, že se jedná o jediný prostředek k navázání kontaktu či ukrácení dlouhé chvíle. Tento důležitý a nelehký úkol spočívá na rodičovském a pedagogickém vedení.

Alarmující je umístění četby a studia na posledních příčkách grafu. Četba literatury přispívá k celkovému rozvoji osobnosti každého člověka, zejména pak mladého jedince.

Podporuje myšlenkovou činnost, obohacuje slovní zásobu, zdokonaluje vyjadřovací schopnosti, rozvíjí fantazii a představivost.

Nízký zájem o četbu knih ze strany mladé generace ve věku 15 – 20 let je pravděpodobně způsoben vzrůstajícím zájmem zejména o moderní technologie a nízkou motivací ze strany dospělých. Rozvoj čtenářských dovedností, radost a potěšení ze čteného slova se opět utváří působením rodinné výchovy a dále se rozvíjí pod pedagogickým dohledem. Pokud má dnešní mladý člověk přečíst knihu a strávit četbou určitý vymezený časový úsek, raději sáhne po internetu, zjistí si obsah příslušné knihy a má úkol splněný. Důležitá je osobnost pedagoga, který je schopen mladé lidi upoutat, nabídnout různé čtenářské žánry a vyzdvihnout význam a smysl knihoven.

Studium by mělo být pro mladého člověka prioritní záležitostí, protože právě dosažené vzdělání otevírá řadu životních možností a příležitostí. Vzdělaný a kvalifikovaný jedinec se bez většího úsilí začlení do profesního života a podílí se na tvorbě hodnot společnosti, jejichž množství úzce souvisí se vzdělaností obyvatelstva.

• Otázka č. 9 – Jste ochotni věnovat svůj volný čas pomoci starším lidem?

Tabulka k otázce č. 9

	absolutní četnost	relativní četnost (%)
ano	66	57,89
ne	48	42,11
celkem	114	100

Na tuto otázku odpovědělo kladně 66 studentů, 48 dotázaných není ochotno ve svém volném čase pomoci starším lidem.

Z 66 osob skutečně poskytuje svou pomoc starší generaci 12 jedinců. Někteří docházejí do domovů pro seniory a zpestřují starším lidem denní program kulturním vystoupením (divadelní vystoupení, hra na hudební nástroj, kreativní činnost), předčítají z knih nebo se seniory vedou rozhovory. Ostatní mladí lidé pomáhají pečovat především v rámci své rodiny o prarodiče se sníženou soběstačností či nedostatečnou pohybovou schopností (pomáhají s úklidem, přípravou pokrmů, zajišťují potřebné nákupy a pochůzky po úřadech).

Hypotéza 1: Mladí lidé mají dostatek empatie a jsou ochotni ve svém volném čase pomáhat starším občanům.**Výsledky šetření prokazují platnost této hypotézy.**

Přestože je 66 mladých lidí ochotno poskytnout svou pomoc starším občanům, stále zůstává velký počet těch, kteří pomáhat odmítají, popřípadě by pomohli, ale pouze za peníze. Částečnou příčinu je třeba hledat v měnícím se uspořádání rodiny. V tradiční společnosti převažovala rodina rozšířená. V jedné domácnosti žili společně rodiče, děti, prarodiče, popřípadě další příbuzenstvo. Děti se tak každodenně setkávaly se staršími lidmi, bylo samozřejmostí projevit jim úctu, vážnost a poskytovat pomoc. V minulosti si mladí lidé lépe uvědomovali přirozený průběh života, setkávali se jak s novým životem, tak se smrtí (o starší nemocné rodinné příslušníky se pečovalo především v kruhu rodiny). V současnosti má rodina podobu nukleární, žijí spolu rodiče, vlastní, popřípadě adoptované děti a další příbuzní pouze ve výjimečných případech. Mladí lidé prarodiče občas navštěvují, nejsou s nimi v denním kontaktu. Hůře si uvědomují a připouštějí, že mládí není věčné a že i oni jednou zestárnou a budou potřebovat pomoc a podporu. Dnešní mladá generace má velice málo příležitostí sledovat péči o starší osoby. Současná uspěchaná doba klade velké pracovní nároky na dospělou populaci, která péči o nemocné rodinné příslušníky přesouvá na zdravotnická či sociální zařízení. Narušené mezigenerační vztahy se tak projevují u značné části adolescentů malou ochotou pomoci.

• **Otázka č. 10 – Myslíte si, že volnočasové aktivity pomáhají rozvíjet a formovat Vaši osobnost:**

Tabulka k otázce č. 10

	absolutní četnost	relativní četnost (%)
pozitivním směrem	106	92,98
ničím Vás neobohacují	7	6,14
získáváte pouze negativní zkušenosti	1	0,88
celkem	114	100

Ze 114 respondentů je 106 jedinců přesvědčeno o pozitivním vlivu volnočasových aktivit na rozvoj jejich osobnosti, 7 osob zastává názor, že je ničím neobohacují a pouze 1 student díky volnému času získává pouze negativní zkušenosti.

Mladí lidé ve věku 15 – 20 let si velice dobře uvědomují, jak významně ovlivňují činnosti vykonávaná ve volném čase formování jejich osobnosti.

Za nejpodstatnější považují získávání nových vědomostí, dovedností, návyků a neustálé zdokonalování již osvojených schopností.

Další skupina studentů spatřuje pozitivní vliv volného času na svou osobu v možnosti stále poznávat a navazovat přátelské vztahy s novými lidmi. Zdokonalovat se v sociální komunikaci, porozumět motivacím a chování druhých lidí, ale také lépe pochopit vlastní chování a vůlí regulovat své emoční projevy. Začlenit se do kolektivu vrstevníků, získat další sociální roli, zvládat sociální interakci, být druhými oblíbený a uznávaný je pro adolescenty v jejich životě dost podstatné.

Pohybovou aktivitu realizovanou prostřednictvím určité sportovní činnosti považují mladí lidé za nezbytnou součást svého volného času. Zlepšování tělesné kondice, zvyšování fyzické zdatnosti a odolnosti, formování postavy zvyšuje pocit sebevědomí a posiluje sebehodnocení. Zejména kolektivní sporty rozvíjejí spolupráci a vzájemnou pomoc, poukazují na sílu skupiny a míru zodpovědnosti každého člena kolektivu. Mladí lidé se zdokonalují v respektování pravidel, hře fair play, osvojují si disciplínu, získávají návyky zdravého životního stylu.

Volný čas umožňuje adolescentům odreagovat se od stereotypní školní činnosti, přenést se do zcela odlišného prostředí a vykonávat činnosti na základě svobodného rozhodnutí. Prožívají pocit radosti, klidu, uspokojení, cítí se více vyrovnaní a soustředění na své povinnosti. Úspěch, kterého jedinec dosáhne v oblasti zájmové činnosti, zvyšuje schopnost snáze se osamostatnit a přistupovat k životním úkolům zodpovědněji.

• Otázka č. 11 – Pokuste se stručně popsat, jak ovlivňuje volný čas Vaše chování, jednání, myšlení, názory, charakterové vlastnosti

Mladá generace se nachází ve fázi hledání svého místa v životě a postupného objevování svých skrytých stránek. Prostřednictvím aktivit vykonávaných v čase volna se mladí lidé dostávají do rozličných životních situací, které působí a různým způsobem ovlivňují psychické procesy jedince. Jednotlivé odpovědi na výše

uvedenou otázku jsou velmi individuální, stejně jako jsou odlišné osobnosti dospívajících.

- „Od té doby, co se věnuji horolezectví, jsem změnila v podstatě vše. Naučila jsem se stanovovat si cíle a jít si za nimi. Poznala jsem, co je v životě důležité, čím má smysl se zabývat. Naučila jsem se vážit si lidí, kteří za to stojí a ostatní neřešit a nebrat si jejich poznámky vážně.“
- „Mou osobu určitě ovlivňují přátelé, mám s nimi stejné, nebo podobné názory. Jsem komunikativní a přátelský typ, který rád poznává druhé lidi.“
- „Aktivity vykonávané ve volném čase mě občas dost vyčerpávají, ale činí mě šťastnou. Některé činnosti mi pomáhají kráčet správným směrem. Volný čas mě dělá víc přátelskou a optimistickou, jen bych toho volného času potřebovala víc.“
- „Příliš volného času nemám, a proto jsem neustále unavená. Kdybych měla možnost si odpočinout a případně zvolit nějakou činnost, které bych se pravidelně věnovala, život by byl asi šťastnější a méně hektický. Asi bych byla optimističtější a veselejší a neměla bych tak pochmurné názory.“
- „Na volném čase si nejvíce cením toho, že jsem často venku a mohu zapomenout na všechny problémy a prostě vypnout, což je někdy opravdu užitečné. Dělán jen to, co mě baví.“
- „Snadno navazuji nové přátelské vztahy, jsem společenská a mé chování do určité míry ovlivňují lidé v mém okolí. Občas se podřizují názorům ostatních.“
- „Naučila jsem se pozitivně myslet, radovat se ze života, nepropadat depresi, k druhým být loajální, shovívavá a velkorysá.“
- „Často se nudím, protože nemám žádné zájmy ani přátele. Cítím se sám, neumím se radovat ze života a mám neustále špatnou náladu.“

Osobnost člověka je tvořena částmi, které se vzájemně překrývají a pronikají. Zjednodušeně řečeno lze za subsystemy osobnosti označit motivy, schopnosti, rysy osobnosti, temperament a charakter. Pokud hovoříme o zájmu, máme na mysli motiv, kterým jedinec vyjadřuje kladný vztah k určitému druhu činnosti a z její realizace pociťuje uspokojení. Postoj vyjadřuje vztah jedince k lidem, věcem, činnosti, události a podobně. Každý člověk zaujímá jiný postoj například k určitému druhu zábavy. Stejně tak i životní cíle, které si lidé vytýčí a usilují o jejich dosažení, jsou různé v důsledku celkové individuální motivace. Rys osobnosti vyjadřuje psychickou vlastnost – jakým

způsobem dokáže jedinec něco dělat (například klidně, samostatně, vytrvale, podřizuje se autoritě druhých). Temperament vyjadřuje citové reagování osobnosti, je určován převážně biologicky. Na druhé straně charakter je podmíněn sociálně a má společenský a morální význam. Utváří se postupně vlivem výchovy a sociálních podmínek. Tyto dvě části osobnosti se vzájemně prostupují. (Čáp, Mareš, 2001).

Z jednotlivých odpovědí studentů lze vyčíst různé názory, každý jedinec tráví volný čas odlišně, setkává se s různým typem lidí, řeší rozmanité sociální situace, které člověka buď posílí a posunou vpřed, nebo mu poskytnou příležitost ponaučit se z vykonaných chyb a hledat nová řešení.

• Otázka č. 12 – Tato otázka se týká vztahu aktivit vykonávaných ve Vašem volném čase a volby Vašeho budoucího povolání. Zvolte, prosím, variantu, která nejlépe odpovídá Vašemu názoru. Moje volnočasové aktivity ovlivňují volbu mého budoucího povolání:

Tabulka k otázce č. 12

	absolutní četnost	relativní četnost (%)
velmi významně	25	21,93
jen do určité míry	54	47,37
na volbu budoucího povolání nemají žádný vliv	35	30,70
celkem	114	100

Výše uvedená otázka zjišťuje, do jaké míry ovlivňují zájmy, záliby a volný čas středoškolské mládeže volbu budoucí profese. Velmi významný vliv volného času na výběr povolání připouští 25 studentů, poměrně vysoký počet 54 osob se domnívá, že volnočasové aktivity jejich volbu ovlivňují pouze do určité míry a 35 studentů tvrdí, že neexistuje přímá souvislost mezi jejich zájmovým zaměřením a profesí.

Hypotéza 2: Činnosti vykonávané v době volna významně ovlivňují výběr budoucí profese mladých lidí.....**Platnost hypotézy se nepotvrdila.**

Pro studenty středních škol je rozhodování o volbě povolání popřípadě pokračování ve studiu na vysoké škole značně aktuální téma. Mladá generace je při svém

rozhodování ovlivněna řadou faktorů. Především se jedná o individuální charakteristiku osobnosti – temperament, charakterové vlastnosti, předpoklady, vlohy, schopnosti, zájmy. Svou podstatnou roli hraje také uznávaný systém hodnot a norem. Dalším činitelem ovlivňujícím volbu povolání je vliv kulturního a sociálního prostředí.

Volba budoucího povolání by rozhodně neměla být neuváženým krokem, ale mělo by se jednat o postupný a dlouhodobý proces, k němuž jedinec dospívá ve shodě se svým osobním přesvědčením a zájmem o daný obor. Možnost seberealizace v pracovním životě přímo souvisí se spokojeností v životě osobním a naopak.

Mladí lidé ve věku 15 – 20 let postupně přecházejí od povrchní a často proměnlivé orientace v oblasti zájmové činnosti k hlubším a trvalejším aktivitám, které vyjadřují jejich skutečný zájem a zálibu. Dotazníkové šetření u 25 studentů prokázalo přímé a u 54 studentů částečné propojení mezi volným časem a volbou profesní kariéry.

- Studenti, kteří svůj volný čas věnují práci na počítači, směřují k povolání programátora.
- Profesionálním sportovcem, trenérem či fyzioterapeutem se touží stát jedinci, pro něž se stal sport hlavním smyslem volného času.
- Na uměleckou dráhu se hodlají vydat mladí lidé, kteří se dlouhodobě věnují hře na hudební nástroj, zpěvu a tanci.
- Vojákem z povolání se chtějí stát příznivci bojových sportů a akčních her.

• Otázka č. 13 – Která ze tří uvedených charakteristik je Vaší osobě nejbližší?

Cílem této otázky je alespoň zčásti zjistit, jak mladí lidé vnímají svůj aktuální postoj k životu.

- „Jsem životním optimistou, cítím se šťastně a spokojeně. Plním si svá životní předsevzetí. Hravě překonávám životní překážky.“ Pro tuto variantu hlasovalo pouze 35 studentů.
- „Mám jistý životní nadhled. Někdy se mi daří jindy nikoliv. Z neúspěchu se nezhroutím, ponaučím se a jdu dál.“ S tímto tvrzením se ztotožnilo 57 adolescentů.
- „Se svým životem nejsem spokojený/á, nemám dostatečné sebevědomí, což mi brání v naplňování životních snů. Ke zvládnutí životních problémů potřebuji pomoc druhých.“ Nespokojenost ve svém osobním životě pociťuje 22 mladých lidí.

Při bližším prozkoumání dotazníku, existuje významná souvislost mezi touto otázkou a dotazem č. 6, který zjišťuje pravidelné volnočasové aktivity studentů, kterým

se věnuje celkem 48 respondentů. Jedná se samozřejmě o jeden z mnoha možných faktorů ovlivňujících tuto skutečnost, ale u mladé generace se jedná o dost významný vliv. Mladí lidé, kteří se aktivně a pravidelně věnují volnočasové aktivitě, mají optimistický pohled na svět, jsou spokojeni a lépe zvládají životní krize. Neúspěch nepovažují za konečnou prohru, využijí nově získanou zkušenost k hledání nových řešení. Pravidelná zájmová činnost přispívá k celkovému osobnostnímu rozvoji, jedinec získává všeobecný přehled, učí se řešit konflikty, prosazovat své názory a přijímat myšlenky druhých. Získává cenné a praktické zkušenosti, které umí využít v běžném životě.

22 respondentů, kteří zaujímají převážně negativní postoj k životní realitě, jsou nespokojeni a málo sebevědomí, nemají žádné koníčky a zájmy. Svůj čas tráví převážně v domácím prostředí zřejmě pasivním způsobem. Tito jedinci s většími obtížemi navazují sociální kontakt, nízké sebevědomí jim brání prosadit se mezi vrstevníky. Při řešení problémů jsou nerozhodní a ve většině případů potřebují radu a pomoc druhých.

• Otázka č. 14 – Které hodnoty považujete ve svém životě za nejdůležitější? Očíslujte podle významnosti od 1 do 7. (1 – nejvýznamnější, 7 nejméně významné)

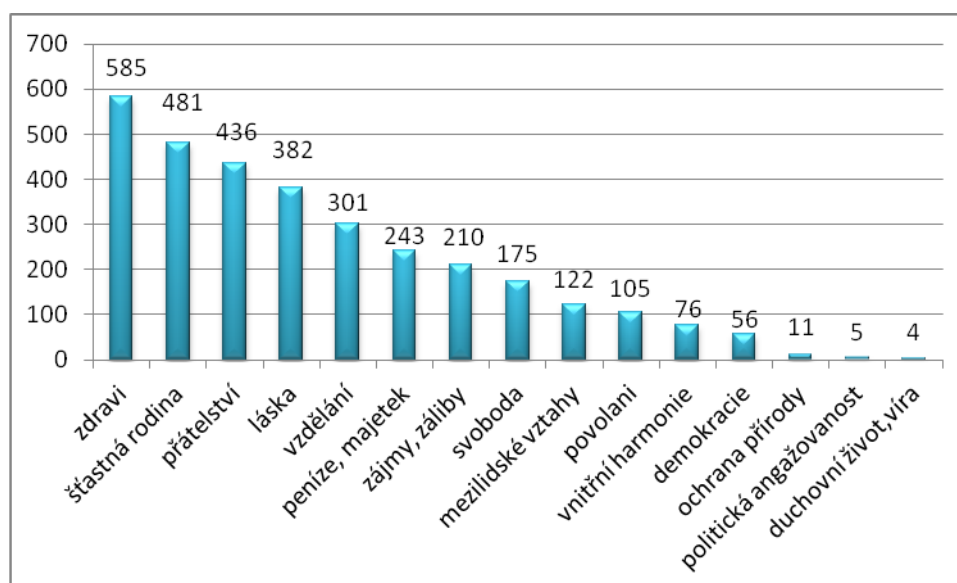
Tabulka k otázce č. 14 - přehled přidělených počtů hlasů podle pořadí důležitosti

	1	2	3	4	5	6	7
vzdělání	6	9	13	10	13	21	19
přátelství	14	20	16	21	10	9	6
zájmy a záliby	4	2	6	8	23	14	11
mezilidské vztahy	2	3	8	4	7	4	5
šťastná rodina	21	30	18	9	7	2	3
zdraví	40	24	11	18	5	8	3
vnitřní harmonie	2	1	5	2	3	5	4
zajímavé povolání	2	2	2	4	7	8	16
peníze, majetek	6	6	8	13	9	16	14
láska	13	14	15	17	10	12	10
duchovní život, víra	0	0	0	1	0	0	0
politická angažovanost	0	0	0	0	1	1	0
svoboda	2	2	11	5	15	8	13
ochrana život. prostředí	1	0	0	0	0	1	2
demokracie	1	1	1	2	4	5	8
celkem	114	114	114	114	114	114	114

Tabulka k otázce č. 14 - výpočet pořadí důležitosti podle bodového systému

	1	2	3	4	5	6	7	součet	pořadí podle důležitosti
vzdělání	42	54	65	40	39	42	19	301	5
přátelství	98	120	80	84	30	18	6	436	3
zájmy a záliby	28	12	30	32	69	28	11	210	7
mezilidské vztahy	14	18	40	16	21	8	5	122	9
šťastná rodina	147	180	90	36	21	4	3	481	2
zdraví	280	144	55	72	15	16	3	585	1
vnitřní harmonie	14	6	25	8	9	10	4	76	11
zajímavé povolání	14	12	10	16	21	16	16	105	10
peníze, majetek	42	36	40	52	27	32	14	243	6
láska	91	84	75	68	30	24	10	382	4
duchovní život, víra	0	0	0	4	0	0	0	4	15
politická angažovanost	0	0	0	0	3	2	0	5	14
svoboda	14	12	55	20	45	16	13	175	8
ochrana život. prostředí	7	0	0	0	0	2	2	11	13
demokracie	7	6	5	8	12	10	8	56	12

Graf k otázce č. 14 – hodnotový systém

Cílem této otázky bylo zmapovat hodnotovou orientaci mládeže a zjistit, zda je současná mladá generace natolik ovlivněna způsobem života konzumní společnosti, že klade materiální hodnoty na přední příčky hodnotového systému. Respondenti vybírali

z celkem 15 hodnot 7 nejvýznamnějších (škála 1-7; 1 – nejvýznamnější, 7 – nejméně významné).

Na prvním místě se umístila hodnota zdraví, druhé místo zaujímá šťastná rodina a na třetí příčce se nachází přátelství. Zdraví je hlavním předpokladem pro realizaci všech ostatních hodnot a pocitu štěstí a spokojenosti. Bez zdraví pozbývají významu materiální statky, narušena je láska a partnerské soužití a další životní události, které nelze prožít naplno. Mladí dospívající si tak velice dobře uvědomují a preferují duchovní hodnoty před materiálními, což je zcela jistě pozitivním zjištěním především pro starší generaci, která vnímá mládež jako nevychovanou, sebestřednou a konfliktní subkulturu. Významný a téměř vyrovnaný počet adolescentů touží po kvalitním vztahovém zázemí jak v rodině, tak ve skupině vrstevníků.

Hypotéza 3: Větší část mladé populace upřednostňuje materiální hodnoty před duchovními**Platnost hypotézy se nepotvrdila.**

Lásku považují mladí lidé za další významnou hodnotu, která se podle výsledků průzkumného šetření umístila na čtvrtém místě. Láska je přirozenou a nedílnou součástí života mladé generace a právě v době dospívání nabývá na důležitosti při navazování a rozvíjení partnerských erotických vztahů.

Vzdělání obsadilo pátou příčku. Dosažený stupeň vzdělání představuje pro jedince získání významné hodnoty v podobě kvalifikace pro výkon určité profese, možnosti uspokojování svých potřeb a seberealizace. Jedinec dále získává společenskou prestiž, status a nezbytné finanční prostředky. Vzdělaný člověk snáze nachází uplatnění na trhu práce, lépe se orientuje v okolním světě, vytváří si vlastní soudy, úsudky, je přesvědčen o svých tvrzeních a nepodléhá snadno manipulaci ze strany druhých.

Peníze a majetek jsou na šesté příčce žebříčku hodnot ještě před zálibami a svobodou, což naznačuje materiální založení mladé generace. Středoškolská mládež je ještě zcela finančně závislá na rodičích, svou finanční situaci může popřípadě zlepšit formou placených pracovních brigád. Nachází se v období, kdy snadno podléhá vlivu reklamy a touze po vlastnictví nejmodernějšího spotřebního zboží určité značky. Mnohé realizované volnočasové aktivity jsou také závislé na finanční situaci jedince a v některých případech se může jednat o dost nákladné volnočasové aktivity. Tyto

skutečnosti si mladí lidé dobře uvědomují a v dostatečném množství finančních prostředků spatřují možnost širší volby, většího výběru a svobody rozhodování.

V současné době již postupně dospívá druhá generace mládeže od převratu v roce 1989. Dnešní mládež má zcela odlišnou osobní zkušenost než mladí lidé na počátku devadesátých let, kteří velice oceňovali nově nabytou svobodu názorů a postojů, možnost kvalitního vzdělávání a cestování. Tyto skutečnosti soudobá mládež vnímá jako samozřejmou realitu. (Macek, 2003).

Za nejméně důležitý v životě současné mládeže je považován duchovní život, víra, politická angažovanost a ochrana životního prostředí. Přístup současné české mládeže k duchovnímu životu a víře je poněkud složitější. Důvodem může být dlouhodobý negativní přístup totalitního komunistického režimu, jehož cílem bylo náboženství všemožně potlačovat a upřednostňovat ateismus. Na konci osmdesátých let došlo k obnovení zájmu o víru a náboženství především k římskokatolické církvi. Toto znovuoživení zájmu však nemělo dlouhého trvání. Příčinou byl pokračující proces liberalizace společnosti a prohlubující se rozpor mezi moderním životem populace a církví. Postmoderní společnost a její sílící vliv konzumního způsobu života byl v přímém rozporu s principy života duchovního. Současná mládež je nakloněna hédonistickému stylu života, své cíle směřuje k dosažení maximálního množství prožitků, slasti a rozkoše, což opět není v souladu s vírou a náboženstvím.

„Majoritní společnost ustupuje od formálního přihlašování se k církvi. V tomto jde vývoj k masivní sekularizaci společnosti. Nositelem tohoto trendu je mladá generace. Čechů ve věku 18-25, kteří hodnotí náboženství pro sebe jako velmi důležité, jsou pouze 4%.“ (Sak, Saková, 2004, s. 37).

- **Otázka č. 15 – Žijete: s otcem a matkou; pouze s matkou; pouze s otcem; s prarodiči; s vlastním a nevlastním rodičem; jiný typ**

Tabulka k otázce č. 15

	absolutní četnost	relativní četnost (%)
s otcem a matkou	84	73,68
pouze s matkou	16	14,04
pouze s otcem	2	1,75
s prarodiči	0	0
s vlastním a nevlastním rodičem	8	7,02
jiný typ	4	3,51
celkem	114	100

Uvedená otázka zjišťuje, v jakém rodinném uspořádání žijí dotazovaní studenti. 84 mladých lidí z celkového počtu 114 žije v úplné rodině s otcem a matkou. Ve společné domácnosti pouze s matkou žije 16 jedinců a pouze s otcem 2 lidé. V rodinném soužití, kde je jeden z rodičů nevlastní, bydlí 8 studentů a 4 žijí ve střídavé péči.

Způsob, jakým mladí lidé tráví volný čas, do značné míry ovlivňuje také rodinné uspořádání. V posledních letech prochází podoba rodiny proměnou. Mění se forma soužití, přibývá počet nesezdaných párů a neúplných rodin.

Jedinec žijící společně s otcem a matkou je zcela určitě ve výhodnější pozici, než adolescent, který žije ve společné domácnosti pouze s otcem či matkou. Jeden rodič musí obvykle zastat jak roli otce, tak matky, což vede k rychlejšímu vyčerpání sil, únavě a nedostatku pozornosti věnované směrem k dítěti. Přes veškerou rodičovskou snahu není v silách jedné osoby v plné míře zastoupit i opačné pohlaví a dostatečně rozšiřovat obzory potomka jak z pohledu matky, tak otce. Dospívající chlapec jistě občas ocení zájem ze strany otce a společně si zahrají fotbal a dívka se ráda přiučí matčíným kuchařským dovednostem.

Dalším závažným problémem, který vyplývá z vyplněných dotazníků, je tíživá ekonomická situace spojená s nepřítomností jednoho z rodičů v neúplných rodinách. Tito mladí lidé jako nejčastější důvod chybějící zájmové aktivity uvádějí právě její finanční náročnost.

Sociální a ekonomické postavení rodiny je dalším činitelem působícím na volný čas mládeže, který přispívá k rostoucím rozdílům mezi jednotlivými skupinami mládeže a ovlivňuje formování jejich osobnosti. Tak zvaná „zlatá mládež“, která má bez vlastního přičinění vše, na co jen pohlédne, bude mít zcela odlišný systém hodnot, životní priority a cíle na rozdíl od jedince, který se snaží dosáhnout životních cílů pouze vlastní snahou a pílí.

• **Otázka č. 16 – Rodina, ve které žijete je:**

Tabulka k otázce č. 16

	absolutní četnost	relativní četnost (%)
aktivní, činorodá, plánuje akce a výlety	44	38,60
volný čas tráví pasivním způsobem	56	49,12
rodiče jsou příliš zaměstnaní, netuší co je relaxace a odpočinek	14	12,28
celkem	114	100

Otázka vede respondenty k zamyšlení se nad životním stylem rodiny, ve které žijí. Pasivní způsob trávení volného času upřednostňuje 56 rodin. Efektivním a aktivním způsobem tráví volný čas 44 rodin a podle 14 respondentů jsou jejich rodiče příliš zaměstnaní a odpočívat neumějí.

Z průzkumného šetření je patrné, že dnešní mladá generace vyrůstá v rodinném prostředí, které svým potomkům nenabízí příliš mnoho motivů a podnětů k efektivnímu využití volného času. Přitom právě rodinná výchova má nezastupitelnou roli při utváření a osvojování návyků smysluplného využití času volna. Dospívající člověk staví na základech položených v dětství, do určité míry se ztotožňuje a přebírá životní styl svých rodičů.

Bludný kruh, v kterém se dnešní lidé nacházejí, může mít velmi nepříznivé následky na vývoj budoucí generace. Společnost klade na své členy vysoké nároky, lidé žijí v neustálém shonu, pracovní tísní a téměř zapominají, jak důležitý je pro zdravé

fungování organismu odpočinek. Hektické životní tempo, během něhož se lidé snaží získat dostatečné množství finančních prostředků a zajistit tak sobě a své rodině slušnou životní úroveň, nepříznivě působí jak na jedince samotného, tak celou rodinu včetně dětí. Rodiče mají minimum volného času, který mohou kvalitně se svými potomky strávit.

Pokud nebudou rodiče poskytovat svým dětem patřičný příklad, těžko můžeme očekávat od budoucí mladé generace odlišný přístup, než kterého se jim po většinu života dostávalo.

• Otázka č. 17 – Dostáváte od svých rodičů dostatek finančních prostředků na realizaci svých zájmů a zálib?

Tabulka k otázce č. 17

	absolutní četnost	relativní četnost (%)
ano	88	77,19
ne, peněz mám nedostatek	26	22,81
celkem	114	100

• Otázka č. 18 – Snažíte se ve svém volném čase zlepšit svou finanční situaci a přivydělat si na své koníčky?

Tabulka k otázce č. 18

	absolutní četnost	relativní četnost (%)
ano, chodím na brigády	48	42,10
ne, na brigády nechodím	23	20,18
práce se nebojím, ale pracovních příležitostí je málo	43	37,72
celkem	114	100

Převážná část adolescentů, celkem 88 jedinců, dostává od svých rodičů dostatek finančních prostředků na volnočasové aktivity. Pouze 26 osob pociťuje peněz

nedostatek. Formou placených pracovních brigád se snaží zlepšit svou finanční situaci 48 mladých lidí, 23 jedinců na brigády nechodí a 43 respondentů uvádí, že je pracovních příležitostí pro studenty málo.

Hypotéza 4: Mládež pocítuje nedostatek finančních prostředků na realizaci svých zájmů a zálib ve volném čase, proto se je snaží získat formou placených, pracovních brigád.....**Hypotéza se nepotvrdila.**

Středoškolská mládež je ještě zcela závislá na příjmech od svých rodičů. Z výzkumného šetření je zcela zřejmé, že větší část mladých lidí se nepotýká s finančními problémy, protože je ze strany rodičů dostatečně sponzorována.

Většina respondentů uvádí velikost lokality v níž žije nad 100.000 osob, což může mít pozitivní vliv na dobré pracovní podmínky a uplatnění rodičů dotazovaných studentů, kteří jsou schopni zajistit dostatečný příjem finančních prostředků a potažmo bez zjevných problémů financovat zájmovou činnost svých dětí. Celkem 84 dospívajících ze 114 žije v úplných rodinách společně s matkou i otcem, kteří společně zabezpečují chod domácnosti.

Přestože má většina mladých lidí pocit, že je dostatečně finančně zajištěna, 48 jedinců si přivydělává formou placených pracovních brigád. Jedná se opět o dost vysoký počet, který je opět ovlivněn velikostí místa bydliště poskytující řadu pracovních příležitostí pro studenty. V menších městech a obcích je podstatně menší šance najít si možnost přivýdělku.

Rodiče by měli podporovat rozvoj zájmů a zálib svých potomků, současně je prospěšné pro správné pochopení hodnoty peněz požadovat alespoň částečnou spoluúčasť ze strany dětí. Může se jednat například o letní brigády, popřípadě výpomoc v rámci rodiny. Mladou generaci je třeba vést a vychovávat k hodnotě peněz. Jedinec by neměl pouze nečinně stát s nataženou dlaní. Pokud má mladý člověk stálý příjem od svých rodičů, aniž by sám přiložil ruku k dílu, rychle si na danou situaci přivykne, bere ji jako samozřejmou a danou věc. Rodiče si často ani neuvědomují, že tímto způsobem oslabují schopnost svých potomků plánovat si své životní cíle a postupně k nim směřovat. Mladí lidé by se měli postupně učit, jak se o sebe postarat, směřovat k samostatnosti, rozhodnosti a dovednosti vést vlastní život. V současné době

mnoho mladých lidí i po ukončení studijních povinností zůstává nadále se svými rodiči a využívá možnosti žít pohodlným způsobem bez potíží a problémů, které by jim samostatný život mohl přinést. Veškeré pohodlí nadále přijímají s naprostou samozřejmostí, nepovažují za nutné přispět na společnou domácnost, nebo plnit své domácí povinnosti. V některých extrémních případech jsou dospělí schopni po svých rodičích vymáhat peníze násilným způsobem a ještě se přitom tvářit, že se jedná o zcela běžnou a normální věc.

Správný postoj dospívajících k získávání peněz a dovednost umět s nimi hospodařit je zcela určitě výsledkem dlouhodobého výchovného působení v rodině. Potřebné vědomosti dítě získá pouze v případě, pokud rodiče tomuto tématu věnují dostatek pozornosti a hospodaření s rodinným rozpočtem dítěti vysvětlí, popřípadě ho vedou k částečnému rozhodování o domácích financích. Dítě si je tímto způsobem schopno lépe uvědomit skutečnou hodnotu peněz a získává všeobecný přehled o ceně zboží. Stejně tak vlastní kapesné je prostředkem, jak se dítě naučí kontrolovat své příjmy a výdaje. Jestliže si dítě po určitou dobu samo šetří na určitou věc, po které touží a vynakládá při tom osobní úsilí a snahu, lépe pochopí složitost vydělávání peněz. Adolescenti již mají díky finančnímu vzdělávání jak v rodině, tak ve škole osvojené potřebné zásady a návyky a jsou lépe připraveni na samostatný život v budoucnu.

• Otázka č. 19 – Co Vám volný čas přináší? Očíslujte podle významnosti od 1 do 7.

Tabulka k otázce č. 19 - přehled přidělených počtů hlasů podle pořadí oblíbenosti

	1	2	3	4	5	6	7
získávám nové vědomosti, zkušenosti	26	16	23	9	10	8	6
pocit spokojenosti	36	21	10	10	11	8	5
možnost seberealizace	16	16	9	12	8	7	9
nikotinová závislost	3	2	3	0	3	2	11
členství v partě, porušování norem	2	3	6	1	4	7	6
možnost kontaktu s vrstevníky	14	17	20	15	16	9	7
užívání alkoholu	0	2	4	8	5	10	8
lépe se orientuji ve společnosti	0	3	11	18	17	19	10
pocit nudy	0	0	2	3	1	5	13
navazuji nové vztahy	7	18	12	26	14	15	9
získávám fyzickou zdatnost	6	12	6	5	12	14	10
peníze	3	2	8	6	12	9	15
experiment s drogou	1	2	0	1	1	1	5
celkem	114	114	114	114	114	114	114

Tabulka k otázce č. 19 - výpočet pořadí podle bodového systému

	1	2	3	4	5	6	7
získávám nové vědomosti, zkušenosti	182	96	115	36	30	16	6
pocit spokojenosti	252	126	50	40	33	16	5
možnost seberealizace	112	96	45	48	24	14	9
nikotinová závislost	21	12	15	0	9	4	11
členství v partě, porušování norem	14	18	30	4	12	14	6
možnost kontaktu s vrstevníky	98	102	100	60	48	18	7
užívání alkoholu	0	12	20	32	15	20	8
lépe se orientuji ve společnosti	0	18	55	72	51	38	10
pocit nudy	0	0	10	12	3	10	13
navazují nové vztahy	49	108	60	104	42	30	9
získávám fyzickou zdatnost	42	72	30	20	36	28	10
peníze	21	12	40	24	36	18	15
experiment s drogou	7	12	0	4	3	2	5

pokračování tabulky:

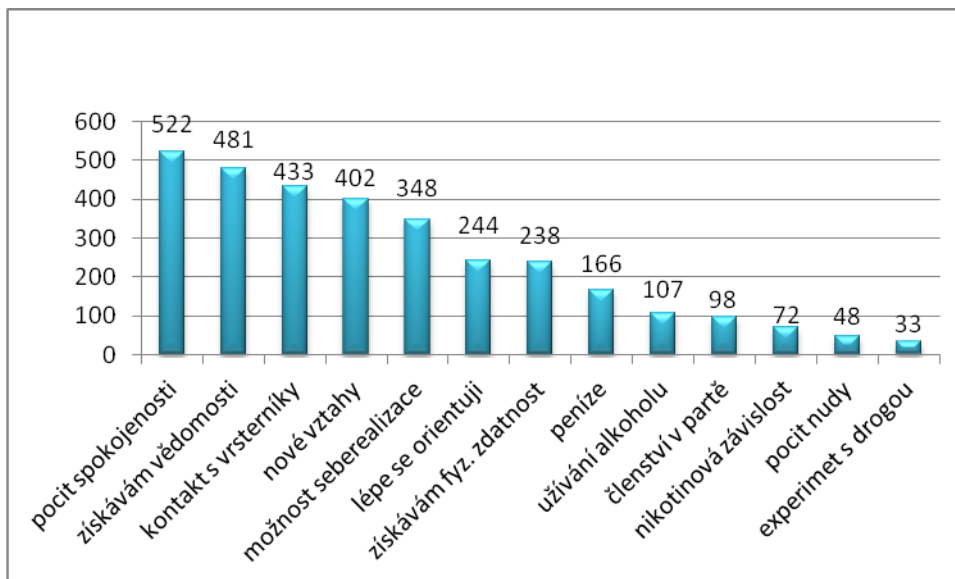
	součet	pořadí podle významnosti
získávám nové vědomosti, zkušenosti	481	2
pocit spokojenosti	522	1
možnost seberealizace	348	5
nikotinová závislost	72	11
členství v partě, porušování norem	98	10
možnost kontaktu s vrstevníky	433	3
užívání alkoholu	107	9
lépe se orientuji ve společnosti	244	6
pocit nudy	48	12
navazují nové vztahy	402	4
získávám fyzickou zdatnost	238	7
peníze	166	8
experiment s drogou	33	13

Otázka vedla studenty k hlubšímu zamyšlení nad tím, jakým způsobem obohacuje volný čas jejich osobnost a zda v čase svého volna získávají spíše pozitivní či negativní zkušenosti.

Respondenti vybírali z celkem 13 možností 7 nejvýznamnějších v souladu se svým vlastním přesvědčením (škála 1-7; 1 – nejvýznamnější, 7 – nejméně významné).

Následující graf znázorňuje postoj 114 studentů k uvedené otázce od nejvýznamnější možnosti k nejméně významné:

Graf k otázce č. 19 – přínos volnočasových aktivit

Mladá generace v souvislosti s volným časem považuje za nejvíce významný pocit spokojenosti. Dále si cení možnosti získávat nové poznatky, komunikovat s vrstevníky, navazovat nové, vztahy seberealizovat se. V pozadí zůstávají záporné možnosti a negativní zkušenosti, které volila nepatrná část respondentů.

• Otázka č. 20 – S využíváním svého volného času jste spokojený/á?

Tabulka k otázce č. 20

	absolutní četnost	relativní četnost (%)
ano	95	83,33
ne	19	16,67
celkem	114	100

Většina studentů je s využíváním svého volného času spokojená, pouze 19 osob má opačný názor. Nespokojenost těchto jedinců souvisí s vědomím, že se ve volném čase minimálně nebo vůbec nevěnují pohybovým aktivitám, což souvisí se zhoršenou fyzickou zdatností u chlapců a u dívek s kritickým hodnocením tělesné krásy, které má někdy za následek snížení pocitu sebedůvěry. Další respondenti spatřují hlavní problém především v nedostatku volného času v pracovních dnech, kdy se věnují studijním

povinnostem ve škole a poté domácí přípravě. Podstatnou roli hraje také příliš velká vzdálenost zájmové činnosti od místa bydliště a v některých případech je příčinou finanční náročnost zájmové aktivity.

• Otázka č. 21 – Představte si, že můžete strávit jeden celý den podle svých vlastních představ, k dispozici máte dostatek finančních prostředků. Jak tento den prožijete a čemu se budete věnovat?

Uvedená otázka dává respondentům maximální svobodu v úvaze nad tím, jakým způsobem by nejraději prožili volný čas, pokud nejsou omezeni výší finančních prostředků, kterými mohou disponovat. Výčet volných odpovědí má alespoň částečně podhalit preference dnešních mladých lidí a jejich životní styl.

V odpovědích lze spatřit mnoho shodných znaků a pouze několik odlišností.

- „Využil bych vše, co bych si normálně nemohl dovolit, nakoupil bych všechno možné a všechno možné bych udělal.“
- „Především bych dlouho spala, potom bych si naplánovala něco s mou nejlepší kamarádkou. Šly bychom třeba do kina a potom bychom zašly na dobré jídlo. Jely bychom do obchodního centra a koupila bych nám, co nám schází.“
- „Udělal bych šílenou párty pro své přátele, nejlépe v nějakém dobrém klubu. Ten bych rezervoval pouze pro nás. Vše pro všechny zdarma.“
- „Snídaně s přáteli v kavárně v Paříži; nakupování; poznávání města; kultura (divadlo, kino, výstava); dobrý oběd a večeře.“
- „Domluvím se s pár kamarády a něco podnikneme. Finance v této oblasti nehrají zvlášť důležitou roli. S přáteli, se kterými si rozumím, můžeme dělat nebo jet kamkoliv a bavit se víc, než kdybychom měli kvantum peněz.“
- „Budu s přítelem. Půjdeme do kina, na večeři, koupit si něco na sebe. Koupíme si auto a budeme jezdit, nebo někam poletíme.“
- „Ráno si zajdu na pořádnou snídani, potom do posilovny. Po posilovně se zastavím za přáteli na oběd. Po obědě budu nakupovat oblečení a večer si zajdeme s přítelem na večeři a do kina.“
- „Budu se věnovat fotbalu, PC, televizi. Svě finanční prostředky budu šetřit na horší časy.“

- Pojedu s přáteli na skály, nebo do hor a před tím si nakoupím vybavení, které potřebuji.“
- Nejdřív se stavím pro všechny své blízké přátele. Pak nakoupíme hodně jídla, deky, různé věci do vody a vyrazíme někam k vodě. Budeme se koupat, grilovat, číst, poslouchat muziku a možná si zahrajeme nějaký kolektivní sport.“

Jednotlivé odpovědi je možné rozčlenit podle několika hledisek. Celkem 50 studentů se zaměřilo pouze na svou osobu, s volným časem by si poradili sami bez přítomnosti ostatních. 44 respondentů si chce volný čas užít ve společnosti svých přátel, 12 jedinců si přizve své partnery a 8 osob zpříjemní den svým rodinným příslušníkům.

Strávit jeden celý den pouze pasivní činnosti se rozhodl největší počet mladých lidí, celkem 58. Jako nejčastější činnost volili nákupy všeho druhu, odpočinek, relaxaci, spánek, nicnedělání, pořádání večírků, návštěvu kosmetického či masážního salónu, poslech hudby, sledování sportovních zápasů, televize, PC, návštěvu kina. Téměř všechny tyto uvedené činnosti se uskutečňují především po konzumaci dobrého jídla. 33 respondentů touží den volna strávit zčásti aktivním i pasivním způsobem. Pouze 23 studentů volí aktivní zájmové činnosti, jako například běhání, plavání, tanec, turistiku, kolektivní sporty, návštěvu fitness centra, popřípadě seskok padákem. Opomenuto nezůstalo ani cestování do zahraničí a návštěva kulturních památek.

Znění této otázky studenty obzvlášť zaujalo a svůj vysněný den volna velice živě popsali do nejpodrobnějších detailů. Ze získaných údajů vyplývá, že téměř polovina dotazovaných myslí pouze na sebe a uspokojování vlastních potřeb a zájmů. Další podstatná část si chce užít co nejvíce zábavy, příjemných prožitků a emocionálních zážitků ve společnosti svých nejbližších. Postoj současné mladé generace je možné charakterizovat bezstarostností, optimismem, uvolněním a až přílišným zahleděním se sama do sebe. Mladí lidé mysleli především na svou osobu, popřípadě ke svému požitkářství přizvali své přátele. Ani v jednom případě se nevyskytla myšlenka udělat radost někomu z širšího okruhu společnosti, nebo možnost využít finanční prostředky jako prostředek pomoci potřebným lidem.

Myšlení mladých lidí je dost výrazně ovlivněno konzumní společností a její materiální podstatou. Téměř v každé odpovědi studenti uvádějí jako nejdůležitější činnost nákupy v obchodních centrech. Zřejmě uvedené zboží příliš nepotřebují, ale v samotném procesu shromažďování věcí vidí jakýsi druh zábavy, uspokojení a náplně

volného času. Právě nakupování se v současné společnosti stává pro mnoho lidí „smyslem života“, neustálé sledování výhodných slev a akcí a následné objížďení obchodních řetězců zabaví celou rodinu i s dětmi na dlouhé hodiny. Pokud dítě nemá možnost poznat jiný druh odreagování a zábavy, osvojí si pouze tuto možnost a preferuje ji i v období dospělosti.

Mládež postupně odděluje podstatné věci od nepodstatných, vytváří si svůj vlastní názor, umí ho obhájit a prosadit. Mladí lidé by měli být dostatečně odolní vůči vlivu reklamy a nepodléhat příliš často touze vlastnit za jakoukoliv cenu. Je třeba si uvědomit, že dnes zakoupený mobilní telefon bude již za týden 7 dní starý, ale přesto funkční. Jedince bude nová věc těšit den, maximálně dva a uspokojení z nového a supermoderního zboží se opět vytratí v nedohlednu. Pokud člověk včas neprozře a nenajde smysl svého života v mnohem podstatnějších věcech, ocitne se v bludném kruhu, plném pocitu marnosti, strádání, nespokojenosti, frustrace a nutkavé touhy vlastnit stále něco nového.

Vývoj společnosti zastavit nelze, ale pokud vidíme, že se ubírá směrem, který není v souladu s naším myšlením a přesvědčením, je třeba se pokusit o jeho usměrnění, především změnou vlastního chování. Tím poskytneme ten správný vzor generaci, na jejímž chování, postojích a názorech bude záležet podoba naší budoucí existence.

• **Otázka č. 22 – Upřednostňujete spíše:**

	absolutní četnost	relativní četnost (%)
zdravý životní styl	58	50,88
chovám se a jednám bez ohledu na zdravý životní styl	30	26,32
mám několik zlovyků, které nepřispívají k zdravému životnímu stylu	26	22,80
celkem	114	100

Otázka č. 22 zjišťuje, jaký životní styl preferuje současná mladá generace. Z celkového počtu 114 respondentů, 58 jedinců upřednostňuje zdravý životní způsob, který se týká především zdravého stravování, dostatečné pohybové aktivity a spánku, pozitivního naladění mysli, vyloučení alkoholové, nikotinové a drogové závislosti a řady dalších faktorů pozitivně ovlivňujících psychickou i fyzickou stránku osobnosti. Bez jakéhokoliv ohledu na dodržování správné životosprávy se chová 30 studentů. 26 jedinců si uvědomuje své zlozvyky a snaží se s nimi bojovat. Mezi nejčastější problémy řadí mládež nikotinovou závislost, nezdravé stravování v zařízeních pro rychlé občerstvení, časté pojídání sladkostí, občasné užívání alkoholických nápojů, nedostatek spánku, stres, negativní myšlenky a sebepoškozování.

Mladí lidé z větší části přebírají životní styl rodiny, v které vyrůstají. Takže i v případě správné životosprávy hraje významnou roli chování dospělých osob, výchova v rodině i ve škole. Značná část mladých lidí si uvědomuje, jak je důležité dodržovat určité zásady, které prospívají tělesné i duševní stránce jedince. Ovšem na druhé straně dost velký počet mladých lidí nepřikládá svému jednání a chování zvláštní význam. Je třeba, aby si v plné míře uvědomili možné důsledky, které mohou vlivem dlouhodobého neuváženého jednání nastat. Mezi nejzávažnější patří závislosti na návykových látkách, stále se zvyšující nadváha a obezita, chronická onemocnění, sebepoškozování v důsledku zvýšeného duševního napětí a životní zátěže. Důležité je přehodnotit životní priority, cítit se klidně, vyrovnaně a spokojeně, aktivním odpočinkem kompenzovat dlouhé sezení ve školní lavici a do svého jídelníčku zařazovat zdravou výživu.

ZÁVĚR

Volný čas je velice širokým pojmem a stejně tak i možnosti jeho využívání jsou rozmanité. Plní významnou úlohu v každé životní etapě člověka, zejména však v období dospívání, kdy jedinec prochází řadou psychických, fyzických, sociálních změn a nachází se ve stadiu hledání základních hodnot, životních cílů a osobní orientace. Volný čas poskytuje jedinci možnost seberealizace, zdokonalování se v již osvojených dovednostech, získávání zcela nových vědomostí a znalostí, rozšiřuje obzory mladého člověka a jeho orientaci v okolním světě. Na druhé straně se může stát také zdrojem rizikového chování. Z tohoto důvodů by mělo být v zájmu celé společnosti věnovat využívání volného času dětí a mládeže neustálou pozornost, mladou generaci vhodně motivovat a vytvářet dostatečné množství zajímavých příležitostí a aktivit.

Cíle diplomové práce byly splněny. Prostřednictvím dotazníkového šetření jsem zjistila, jakým způsobem mladí lidé ve věku 15 – 20 let tráví svůj volný čas, jak tato sféra ovlivňuje utváření osobnosti mladého jedince, jeho systém hodnot a životní styl. Z výzkumu vyplývá, že současná mladá generace tráví volný čas spíše pasivním způsobem. Mladí lidé upřednostňují aktivity, které nevyžadují přílišnou fyzickou námahu. Dalším charakteristickým znakem je orientace na materiální hodnoty. V tomto případě se potvrzuje, jak významně ovlivňuje dnešní společnost nastupující generaci. Bezduché hromadění hmotných statků a uctívání materiálních hodnot nejčastěji v podobě značkového oblečení, nebo nejmodernější elektrotechniky se řadí na přední příčky zájmu mladého člověka. Život, který postrádá snahu o dosažení vyšších cílů, se stává bezvýznamným, nudným, prázdným a chudým.

Značná část adolescentů (celkem 56 ze 114) se věnuje organizované zájmové činnosti. Pro své aktivity volí nejčastěji sportovní oddíly, v menší míře zájmové kroužky, popřípadě domy dětí a mládeže. Současně téměř stejný počet respondentů volí neorganizovaný způsob trávení volného času a svobodnou volbu při rozhodování o činnostech vykonávaných v čase volna. Jedná se o poměrně dost vysoký počet mladých lidí, které je třeba vhodně motivovat a zaujmout. V tomto případě by bylo prospěšné zajistit rozšíření informovanosti o možnostech volnočasových aktivit například různými druhy nabídek na informační tabuli v prostorách školy, popřípadě posílit motivaci studentů ze stran výchovných poradců a pedagogů. Mezi první tři

nejoblíbenější aktivity podle zjištěných údajů patří komunikace s vrstevníky, sportovní činnost, práce na počítači a využívání internetu. K nejméně oblíbeným se řadí četba literatury a studium. Celkem 106 respondentů si velice dobře uvědomuje, jak významně ovlivňují činnosti vykonávané ve volném čase všestranný rozvoj jejich osobnosti. Volnočasové aktivity a zájmové činnosti mají různý charakter a jedince obohacují v mnoha směrech. Závisí především na individuálních zvláštностech jedince, typu a množství vykonávaných aktivit. Na prvních třech místech se umístil pocit spokojenosti, získávání nových vědomostí, zkušeností a dovedností a kontakt s vrstevníky. Na předních příčkách hodnotové orientace dnešní mládeže se umístilo zdraví, šťastná rodina a přátelství, což svědčí o upřednostňování hodnot, které jsou v souladu s přesvědčením větší části společnosti. V této souvislosti je třeba také uvést ochotu většiny mladých lidí pomoci starším lidem. Na druhé straně je patrný značný vliv konzumní, spotřebitelské společnosti na život mládeže, která se zaměřuje především na uspokojování svých vlastních potřeb a prožitků, popřípadě myslí na své nejbližší přátele, ovšem o vzdálenější okolí již nejeví patřičný zájem. Z celkového počtu 114 respondentů, 50 % jedinců upřednostňuje zdravý životní styl, který se týká především zdravého stravování, dostatečné pohybové aktivity a spánku, pozitivního naladění mysli, vyloučení alkoholové, nikotinové a drogové závislosti a řady dalších faktorů pozitivně ovlivňujících psychickou i fyzickou stránku osobnosti. Bez jakéhokoliv ohledu na dodržování správné životosprávy se chová 30 studentů. 26 jedinců si uvědomuje své zlozvyky a snaží se s nimi bojovat.

Národní institut dětí a mládeže MŠMT uskutečnil v letech 2010 a 2011 výzkum „Hodnotové orientace dětí a mládeže ve věku 6 až 15 let“. Pozornost výzkumných pracovníků se soustředila na oblast rodiny, školy, kamarádů i volného času. Získané údaje především v oblasti trávení volného času a hodnotové orientace se v mnoha směrech shodují s mými poznatky.

Zájmová činnost a další aktivity vykonávané v čase volna významně a zcela bezpochyby ovlivňují formování osobnosti mladého jedince. Dítě získává základ pro celý svůj další život v rodině a týká se to také schopnosti kvalitně trávit volný čas. Rodiče poskytují svým potomkům prvotní vzor. S přihlédnutím na dosažený věk dítěte, jeho schopnosti a dovednosti postupně rozšiřují možnosti, jak volný čas hodnotně využívat. Je ovšem třeba najít optimální hranice, dokázat zaujmout, vhodně motivovat

a především předcházet neúměrnému zatěžování dětského organismu. Dítě si již v tomto období osvojuje tolik potřebné návyky a způsoby využívání volného času. Mimo jiné se prostřednictvím volnočasových aktivit lépe rozpozná nadání pro určitou činnost, které může po čase přerůst v talent. S přibývajícím věkem se mládež díky různým společenským institucím a organizacím seznamuje s novými možnostmi aktivit a zájmových činností. Mladý člověk si tak postupně utváří přehled o pestré nabídce a dokáže si čas volna organizovat podle svých zájmů a zálib. Kromě toho si osvojí schopnost se svým volnem dobře hospodařit, neprožívá pocit nudy, nespokojenosti a osamělosti, seberealizuje se a učí se navazovat nové sociální kontakty s vrstevníky. Mladý člověk prostřednictvím pestrých a rozmanitých aktivit neustále formuje své charakterové vlastnosti, lépe poznává sám sebe, rozvíjí svou uvědomělost, rozhodnost, sebeovládání, energičnost a vytrvalost, snáze překonává životní překážky a nesnáze.

Volný čas se může stát v některých případech rizikovým faktorem. Jestliže dítě vyrůstá v problémové rodině, která svou výchovnou funkci plní nedostatečně, nebo dokonce vůbec, dochází k rozvoji rizikového a problémového chování. Mladí lidé experimentují s nikotinem, alkoholem, drogami a svým chováním překračují hranice zákona. Zneklidňující je zejména stupňující se agresivní chování a brutalita, s jakou děti a nezletilí páchají trestné činy. Z tohoto pohledu má volný čas nezastupitelnou roli z hlediska prevence. Proto je nezbytné, aby společnost vytvářela a rozvíjela vhodné podmínky pro kvalitní trávení volného času mladé generace. Pokud bude této problematice věnována neustálá pozornost, nebude se muset společnost zabývat složitou převýchovou a nápravou chyb.

Výsledky této výzkumné sondy nelze generalizovat. Získané údaje však mohou posloužit rodičům, pedagogickým pracovníkům a ostatním lidem, kteří se věnují práci s dětmi a mládeží v oblasti trávení volného času a není jim lhostejné, jak tento čas mladá generace využívá.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-463-X.

GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.

HÁJEK, B., PÁVKOVÁ J. *Školní družina*. 3. vyd. Praha: Portál, 2011, ISBN 978-80-7367-900-2.

HARTL, P., HARTLOVÁ H. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-303-X.

HAVLÍK, R. *Úvod do sociologie*. 5. vyd. Praha: Karolinum, 2007, ISBN 978-80-246-1385-7.

HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-327-7.

HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2007, ISBN 978-80-247-1168-3.

HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.

KOHOUT, K. *Základy obecné pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2007. ISBN 978-80-86723-38-9.

KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., LORENZOVÁ, J., SPOUSTA, V., STAŠOVÁ, L., ŽUMÁROVÁ, M. *Člověk – prostředí – výchova*. vyd. Brno: Paido, 2001, ISBN 80-7315-004-2.

KUČEROVÁ, S. *Člověk, hodnoty, výchova*. 1. vyd. Prešov: Mana Con, 1996, ISBN 80-85668-34-3.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 3. vyd. Praha: Grada 1998, ISBN 80-7169-195-X.

MACEK, P. *Adolescence*. 1.vyd. Praha: Portál, 1999, ISBN 80-7178-348-X.

MACHOVÁ, J. *Biologie člověka pro učitele*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2010, ISBN 978-80-7184-867-7.

MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ A. *Velký sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996, ISBN 80-7184-164-1 (1. svazek), ISBN 80-7184-311-3 (soubor).

MŠMT, *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice*, Praha: Tauris, 2001, ISBN 80-211-0372-8.

MUSIL, J. *Elektronická média v informační společnosti*. vyd. Praha: Votobia, 2003, ISBN 80-7220-157-3).

PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B., HRDLIČKOVÁ, V., PAVLÍKOVÁ, A. *Pedagogika volného času*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-295-5.

NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. 1.vyd. Praha: Academie, 1995, ISBN 80-200-0525-0.

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, Bílá kniha. vyd. Tauris, 2001. ISBN 80-211-0372-8.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník.* 6.vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.

PŘADKA, M. *Kapitoly z dějin pedagogiky volného času.* 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, ISBN 80-210-2033-4.

ŘÍČAN, P. *Cesta životem.* 2. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-829-5.

SAK, P. *Proměny české mládeže.* 1. vyd. Praha: Petrklíč, 2000. ISBN 80-7229-042-8.

SAK, P., SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce.* 1. vyd. Praha: Svoboda Servis, 2004, ISBN 80-86320-33-2.

SLOMEK, Z. *Etopedie.* 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010, ISBN 978-80-86723-84-6.

ŠMAHEL, D. *Psychologie a internet.* vyd. Triton, 2003, ISBN 80-7254-360-1.

VACÍNOVÁ, M., TRPIŠOVSKÁ, D., FARKOVÁ, M. *Psychologie.* 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008. ISBN 978-80-86723-47-1.

Seznam použitých internetových zdrojů

<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/home>

<http://www.msmt.cz/>

<http://nidm.cz/projekty/realizace-projektu/klice>

<http://www.vyzkum-mladeze.cz/zprava/1147184037.pd>

SEZNAM ZKRATEK

aj.	a jiné
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
např.	například
tzv.	tak zvaný

SEZNAM GRAFŮ A TABULEK

Seznam grafů

Graf k otázce č. 6: Přehled volnočasových aktivit podle oblíbenosti.....	73
Graf k otázce č. 14: Hodnotový systém mládeže.....	83
Graf k otázce č. 19: Přínos volnočasových aktivit.....	92

Seznam tabulek

Tabulka k otázce č. 1 a 2: Věková struktura a pohlaví respondentů	68
Tabulka k otázce č. 3: Velikost místa bydliště.....	69
Tabulka k otázce č. 4: Rozsah volného času studentů.....	70
Tabulka k otázce č. 5: Přehled míst, kde adolescenti nejčastěji tráví čas volna.	71
Tabulka k otázce č. 6: Přehled oblíbených volnočasových aktivit.....	72
Tabulka k otázce č. 8: Využití PC a internetu.....	75
Tabulka k otázce č. 9: Jste ochotni věnovat volný čas pomoci starší generaci...	76
Tabulka k otázce č. 10: Pozitivní a negativní vliv volnočasových aktivit.....	77
Tabulka k otázce č. 12: Souvislost mezi volnočasovou aktivitou a volbou povolání.....	80
Tabulka k otázce č. 14: Hodnotový systém mládeže.....	82
Tabulka k otázce č. 15: Rodinné uspořádání.....	86
Tabulka k otázce č. 16: Životní styl rodiny.....	87
Tabulka k otázce č. 17: Finanční zajištění volnočasových aktivit.....	88
Tabulka k otázce č. 18: Účast na placených pracovních brigádách.....	88
Tabulka k otázce č. 19: Co Vám volný čas přináší.....	90
Tabulka k otázce č. 20: Vyjádření spokojenosti s využíváním volného času.....	92
Tabulka k otázce č. 22: Životní styl respondentů.....	95

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A - Dotazník	I
Příloha B – Volnočasové aktivity I. - 2001	IV
Příloha C – Volnočasové aktivity, věkové skupiny - 2001	V
Příloha D – Žebříček hodnot	VI
Příloha E – Vztah člověka a prostředí ve všech jeho rovinách	VII
Příloha F – Přehled faktorů osobnosti podle R. B. Cattela	VIII
Příloha G – Schéma interakcí ve vývoji osobnosti	IX
Příloha H – Přehled funkcí masmédií	X
Příloha CH – Maslowova hierarchie potřeb	XI

PŘÍLOHY

Příloha A – Dotazník

Milí studenti, obracím se na Vás s prosbou o vyplnění níže uvedeného dotazníku, který je zcela anonymní. Vaše odpovědi budou použity výlučně a pouze pro výzkumnou část mé diplomové práce, zabývající se volným časem a formováním osobnosti mladé generace. Děkuji za Váš čas a cenné informace.

1. Kolik Vám je let?

2. Jste muž žena

3. Žijete v lokalitě do 500 osob do 2.500 osob do 5.000 osob do 10.000 osob
 do 20.000 osob do 50.000 osob více než 100.000 osob

4. Kolik máte volného času?

pracovní den: méně než dvě hodiny
 dvě až tři hodiny
 tři a více hodin

víkend: méně než dvě hodiny
 dvě až tři hodiny
 tři a více hodin

5. Kde převážně trávíte svůj volný čas?

doma zájmový kroužek sportovní oddíl dům dětí a mládeže jinde, uveďte kde
.....

6. Očíslujte jednotlivé aktivity od 1 do 11 podle oblíbenosti. Příklad 1 – nejvíce oblíbená činnost;
11 – nejméně oblíbená činnost.

studium; příprava do školy restaurace, kavárna, diskotéka příroda; turistika
 přátelé, parta kultura; koncert; kino; divadlo; výstava četba literatury
 nicnedělání, odpočinek sledování televize PC, internet
 sport zájmy; záliby (např. výtvarná činnost, hudební činnost, kutilství....)

7. Uveďte jaké činnosti se aktivně a pravidelně věnujete (např. sportovní činnost, výuka jazyků, hra na hudební nástroj):

Druh činnosti	Volnočasová organizace	Počet hodin za týden	Od kolika let se činnosti věnujete

8. PC, internet využíváte zejména pro:

pobavení se s přáteli zábavu, hry vzdělávání jiná další činnost, uveďte jaká.....
.....

9. Jste ochotni věnovat svůj volný čas pomoci starším lidem?

ano ne v současné době pomáhám (uveďte komu).....
.....

10. Myslíte si, že volnočasové aktivity pomáhají rozvíjet a formovat Vaší osobnost:

pozitivním směrem. Uveďte, v čem spatřujete hlavní přínos.....
.....

ničím Vás neobohacují. Uveďte proč.....
.....

získáváte pouze negativní zkušenosti. Uveďte jaké.....
.....

.....
.....
11. Pokuste se stručně popsat, jak ovlivňuje volný čas Vaše chování, jednání, myšlení, názory, charakterové vlastnosti.....
.....

12. Tato otázka se týká vztahu aktivit vykonávaných ve Vašem volném čase a volby Vašeho budoucího povolání. Zvolte, prosím, variantu, která nejlépe odpovídá Vašemu názoru. Moje volnočasové aktivity ovlivňují volbu mého budoucího povolání:

- velmi významně. Popište vztah mezi volnočasovou aktivitou a profesí, které se budete věnovat:.....
- jen do určité míry
- na volbu budoucího povolání nemají žádný vliv

13. Která ze tří uvedených charakteristik je Vaší osobě nejbližší?

- Jsem životním optimistou, cítím se šťastně a spokojeně. Plním si svá životní předsevzetí. Hravě překonávám životní překážky.
- Mám jistý životní nadhled. Někdy se mi daří jindy nikoliv. Z neúspěchu se nezhroutím, ponaučím se a jdu dál.
- Se svým životem nejsem spokojený/á, nemám dostatečné sebevědomí, což mi brání v naplňování životních snů. Ke zvládnutí životních problémů potřebuji pomoc druhých.

14. Které hodnoty ve svém životě považujete za nejdůležitější. Očíslujte podle významnosti od 1 do 7.

☐ vzdělání	☐ zajímavé povolání
☐ přátelství	☐ peníze, majetek
☐ zájmy a záliby	☐ láska
☐ mezilidské vztahy, pomoc	☐ duchovní život, víra
☐ šťastná rodina	☐ politická angažovanost
☐ zdraví	☐ svoboda
☐ vnitřní harmonie	☐ ochrana životního prostředí
	☐ demokracie

15. Žijete:

- s otcem a matkou
- pouze s matkou
- pouze s otcem
- s prarodiči
- s vlastním a nevlastním rodičem
- jiný typ

16. Rodina, ve které žijete je:

- aktivní, čínorodá, plánuje akce a výlety
- volný čas tráví pasivním způsobem
- rodiče jsou příliš zaměstnaní, netuší co je relaxace a odpočinek

17. Dostáváte od svých rodičů dostatek finančních prostředků na realizaci svých zájmů a zálib?

- ano
- ne, peněz mám nedostatek

18. Snažíte se ve svém volném čase zlepšit svou finanční situaci a přivydělat si na své koníčky?

- ano, chodím na brigády
- ne, na brigády nechodím
- práce se nebojím, ale pracovních příležitostí je málo

19. Co Vám volný čas přináší. Očíslujte podle významnosti od 1 do 7.

☐ získávám nové vědomosti, zkušenosti	☐ možnost kontaktu s vrstevníky	☐ navazuji nové vztahy
☐ pocit spokojenosti	☐ užívání alkoholu	☐ získávám fyzickou zdatnost
☐ možnost seberealizace	☐ lépe se orientuji ve společnosti	☐ peníze
☐ nikotinová závislost	☐ pocit nudy	☐ experiment s drogou
☐ členství v partě a s tím spojené porušování společenských norem (např. výtržnictví, vandalismus....)		

20. S využíváním svého volného času jste spokojený/á?

- ano
- ne, uveďte důvody (např. lokální nedostupnost, finanční náročnost, vlastní nezáměr.....)

21. Představte si, že můžete strávit jeden celý den podle svých vlastních představ, k dispozici máte dostatek finančních prostředků. Jak tento den prožijete a čemu se budete věnovat?

.....
.....
.....
.....

22. Upřednostňujete spíše:

zdravý životní styl (např. nekouřím, neužívám drogy ani alkohol; mám dostatek pohybu, spánku; zdravě se stravuji, myslím pozitivně.....)

chovám se a jednám bez ohledu na zdravý životní styl

mám několik zlovyků, které nepříspěívají k zdravému životnímu stylu. Uved'te jaké.....

.....

Příloha B – Volnočasové aktivity I. - 2001

Tab. Volnočasové aktivity I. – 2001 (v %), věková skupina 15 – 30 let						
	Vůbec ne	Méně než 1x měsíčně	Méně než 1x týdně	Alespoň 1x týdně	Každý den	Celkem
Návštěva kina	8,28	61,82	25,84	3,89	0,17	100,00
Návštěva divadla	32,26	57,09	9,12	1,35	0,17	100,00
Návštěva výstavy, muzea, galerie	35,70	50,93	11,68	1,18	0,51	100,00
Hudební a dramatická činnost	59,80	15,54	6,59	12,67	5,41	100,00
Výtvarná činnost	52,20	23,14	10,81	9,63	4,22	100,00
Četba knih	14,19	21,62	13,34	31,08	19,76	100,00
Četba novin a časopisů	1,35	4,22	11,82	45,95	36,66	100,00
Sledování televize	0,84	0,84	3,89	22,80	71,62	100,00
Poslech rozhlasu	2,03	1,69	6,94	22,00	67,34	100,00
Poslech magnetofonu, gramofonu, CD	2,54	2,54	6,09	30,80	58,04	100,00
Návštěva koncertů vážné hudby	63,34	31,93	4,05	0,51	0,17	100,00
Návštěva koncertů populární hudby	40,54	51,01	6,59	1,69	0,17	100,00
Návštěva diskoték, tanečních zábav	25,72	41,46	19,63	12,52	0,68	100,00
Návštěva kaváren, restaurací	5,91	23,65	29,05	36,66	4,73	100,00
Schůzka s partnerem	27,07	3,38	4,40	26,57	38,58	100,00
Večírky, mejdany	21,28	38,51	26,18	13,18	0,84	100,00
Veřejně prospěšná a politická činnost	84,09	11,51	2,54	1,35	0,51	100,00
Turistika, trampování, výlety do přírody	22,13	44,26	22,97	9,46	1,18	100,00
Mimoškolní vzdělávání	55,33	15,40	9,98	14,55	4,74	100,00
Studium a příprava na školu	55,42	2,20	4,07	16,27	22,03	100,00
Návštěva sportovních utkání	52,54	23,73	13,56	9,49	0,68	100,00
Aktivní sportování	30,51	11,86	14,58	32,88	10,17	100,00
Odpocinek, nicnedělání ležení	6,76	6,59	7,60	51,52	27,53	100,00
Účast na náboženském životě	84,63	4,90	2,87	7,09	0,51	100,00
Individuální duchovní aktivity, meditace	73,60	8,46	4,06	7,61	6,26	100,00
Milenecké aktivity	28,72	5,74	8,95	34,12	22,47	100,00
Sexuální aktivity	22,37	7,12	11,02	49,32	10,17	100,00
Práce s počítačem	27,53	7,09	7,77	25,00	32,60	100,00
Práce na zahradě	43,82	22,84	16,41	15,40	1,52	100,00
Chov zvířat	59,46	6,25	4,22	10,98	19,09	100,00
Sledování videa	31,42	16,89	17,74	30,24	3,72	100,00
Hry (počítačové, automaty)	54,39	13,34	12,33	16,05	3,89	100,00
Kutilství	57,43	16,89	12,84	9,63	3,21	100,00
Sběratelství	82,60	9,63	4,39	2,53	0,84	100,00
Vedlejší výdělečná činnost	58,71	11,51	10,66	14,89	4,23	100,00
Výstavba a údržba domu, bytu, chaty	52,87	16,05	12,50	14,19	4,39	100,00
Domácí práce	7,26	6,42	11,15	41,05	34,12	100,00
Opravy a úprava kola, motocyklu auta	56,95	19,83	11,69	10,17	1,36	100,00
Ruční práce	55,33	15,40	12,35	12,52	4,40	100,00
Povídání si s přáteli, známými	0,51	2,20	6,60	41,62	49,07	100,00
Procházky, toulání se	12,71	16,27	24,07	37,29	9,66	100,00
Psaní dopisu, deníku	58,14	17,97	10,85	9,83	3,22	100,00
Chalupaření	84,33	9,37	4,26	1,87	0,17	100,00

Zdroj: Sak, P., Saková, K. *Mládež na křižovatce*, 2004, s. 61.

Příloha C – Volnočasové aktivity, věkové skupiny - 2001

Tab. Volnočasové aktivity, věkové skupiny – 2001, věková skupina 15 – 30 let, - 1..5 +				
	Věkové skupiny			Celek 15 – 30
	15 – 18	19 – 23	24 – 30	
Sledování televize	4,75	4,63	4,60	4,64
Poslech rozhlasu	4,22	4,53	4,60	4,51
Poslech magnetofonu, gramofonu, CD	4,65	4,50	4,23	4,39
Povídání si s přáteli, známými	4,60	4,49	4,20	4,37
Četba novin a časopisů	3,91	4,09	4,22	4,12
Domácí práce	3,57	3,77	4,07	3,88
Odpočinek, nicnedělání, ležení	4,02	3,91	3,78	3,86
Schůzka s partnerem	2,82	3,73	3,50	3,46
Práce s počítačem	3,56	3,48	3,04	3,28
Četba knih	3,32	3,13	3,22	3,21
Sexuální aktivity	2,03	3,27	3,52	3,18
Milenecké aktivity	2,23	3,39	3,33	3,16
Procházký, toulání se	3,01	3,10	3,23	3,15
Návštřva kaváren, restaurací	2,83	3,41	2,99	3,11
Aktivní sportování	3,17	2,90	2,60	2,80
Sledování videa	2,81	2,66	2,44	2,58
Studium a příprava na školu	4,44	2,76	1,55	2,47
Večírky, mejdany	2,24	2,50	2,26	2,34
Návštřva kina	2,29	2,31	2,21	2,26
Chov zvířat	2,56	2,32	2,07	2,24
Turistika, trampování, výlety do přírody	2,21	2,20	2,26	2,23
Návštřva diskoték, tanečních zábav	2,44	2,38	2,00	2,21
Práce na zahradě	1,99	1,90	2,24	2,08
Hry (počítačové, automaty)	2,58	2,09	1,76	2,02
Výstavba a údržba domu, bytu, chaty	1,56	1,78	2,34	2,01
Mimoškolní vzdělávání	2,06	2,06	1,89	1,98
Ruční práce	1,91	1,89	2,01	1,95
Vedlejší výdělečná činnost	1,89	2,09	1,86	1,94
Výtvarná činnost	2,06	1,94	1,83	1,91
Hudební a dramatická činnost	2,13	1,97	1,74	1,88
Kutílství	1,75	1,87	1,86	1,84
Psaní dopisu, deníku	2,25	1,84	1,65	1,82
Návštřva sportovních utkání	2,00	1,84	1,74	1,82
Návštřva divadla	1,91	1,80	1,76	1,80
Návštřva výstavy, muzea galerie	1,84	1,87	1,73	1,80
Opravy a úprava kola, motocyklu auta	1,74	1,79	1,81	1,79
Návštřva koncertů populární hudby	1,84	1,75	1,61	1,70
Individuální duchovní aktivity, meditace	1,46	1,68	1,68	1,64
Návštřva koncertů vážné hudby	1,29	1,45	1,45	1,42
Účast na náboženském životě	1,27	1,32	1,38	1,34
Sběratelství	1,49	1,22	1,28	1,29
Chalupaření	1,20	1,23	1,27	1,24
Veřejně prospěšná a politická činnost	1,12	1,24	1,26	1,23

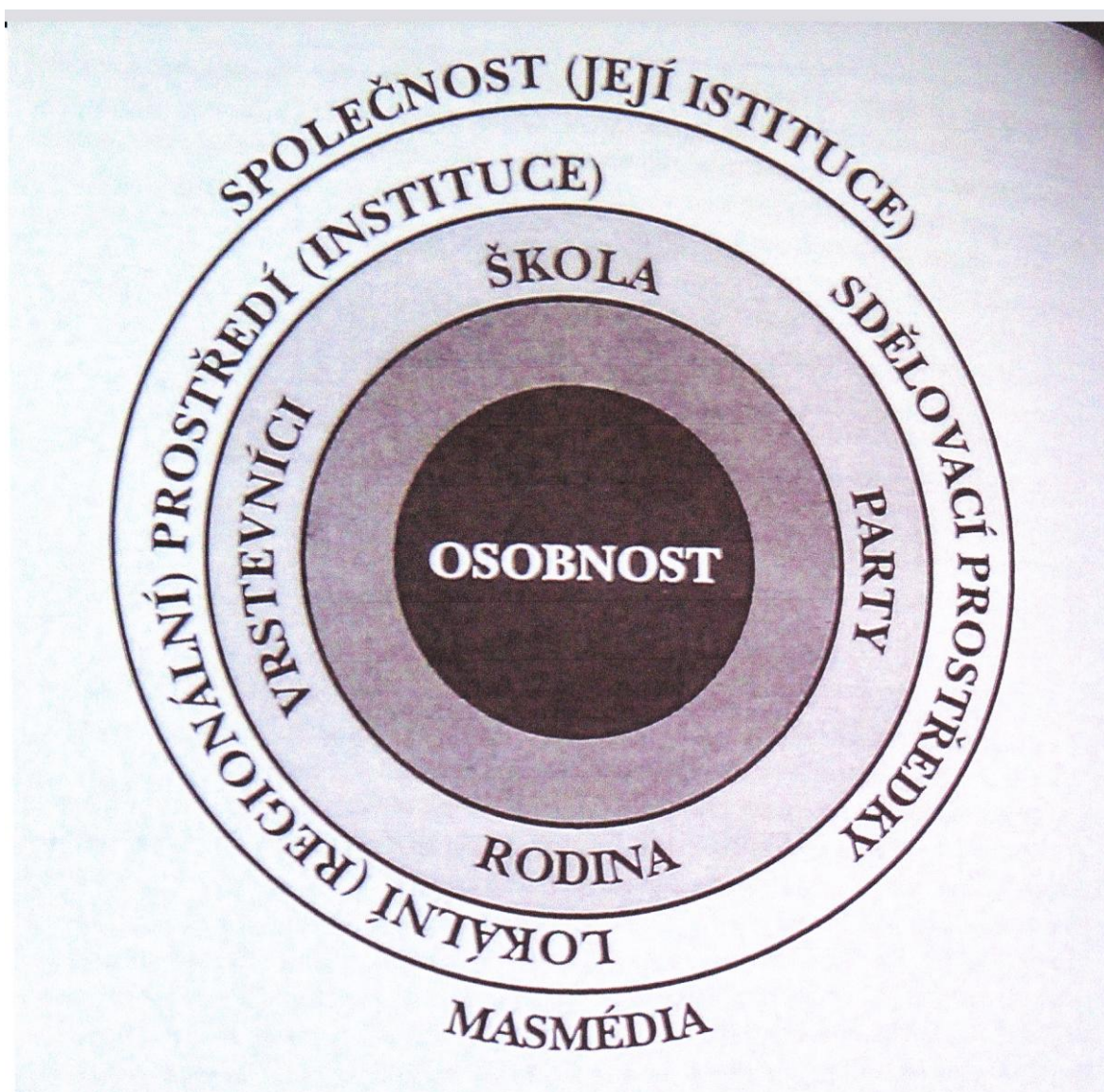
Zdroj: Sak, P., Saková, K. *Mládež na křižovatce*, 2004, s. 63.

Příloha D – Žebříček hodnot

Tab. Indexy hodnot ve věkových skupinách – 2002				
	Věkové skupiny			
	15 – 18	19 – 23	24 – 30	Celkem
Zdraví	4,76	4,87	4,88	4,85
Láska	4,64	4,68	4,66	4,66
Mír, život bez válek	4,55	4,64	4,65	4,63
Životní partner	4,39	4,65	4,61	4,59
Svoboda	4,58	4,56	4,50	4,53
Přátelství	4,55	4,58	4,45	4,51
Rodina a děti	4,16	4,48	4,54	4,45
Zdravé životní prostředí	4,24	4,43	4,44	4,40
Demokracie	4,42	4,37	4,27	4,32
Pravda, poznání	3,97	4,20	4,19	4,15
Zajímavá práce	4,01	4,06	4,00	4,02
Rozvoj vlastní osobnosti	3,99	3,98	4,05	4,02
Plat, další příjmy	3,93	3,98	3,86	3,91
Úspěšnost v zaměstnání	3,90	3,88	3,88	3,88
Vzdělání	3,97	3,77	3,90	3,87
Uspokojování svých zájmů, koníčků	3,84	3,86	3,71	3,78
Být užitečný druhým lidem	3,51	3,79	3,78	3,74
Majetek	3,55	3,58	3,33	3,44
Soukromé podnikání	3,10	2,55	2,80	2,77
Společenská prestiž	2,76	2,70	2,72	2,72
Veřejně prospěšná činnost	2,39	2,41	2,54	2,47
Bůh	1,96	2,39	2,35	2,30
Politická angažovanost	1,60	1,54	1,60	1,58

Zdroj: Sak, P., Saková, K. *Mládež na křižovatce*, 2004, s. 11.

Příloha E – Vztah člověka a prostředí ve všech jeho rovinách

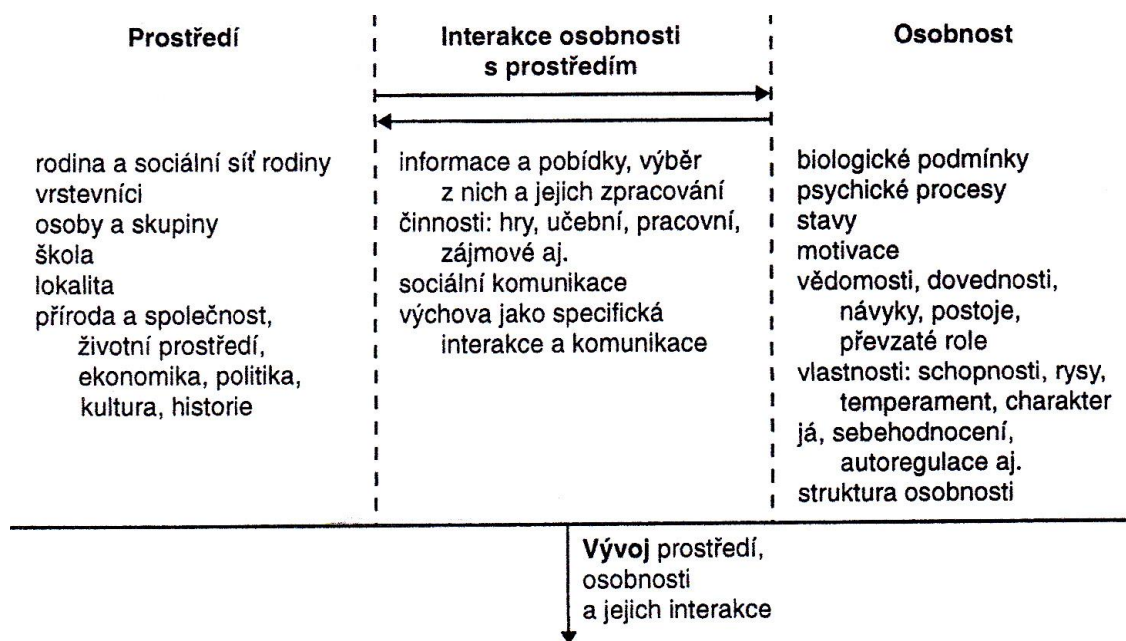
Zdroj: Kraus, B., Poláčková, V., Lorenzová, J., Spousta, V., Stašová, L., Žumárová, M.,
Člověk - prostředí - výchova, 2001, s. 106.

Příloha F – Přehled faktorů osobnosti podle R. B. Cattella

Kladný pól	Záporný pól
A+ společenský, se živým projevem citů	A– uzavřený, se zdrženlivým projevem citů
B+ inteligentní	B– s méně rozvinutým intelektem
C+ stabilní, citově vyrovnaný	C– labilní, snadno vyveden z citové rovnováhy
D+ vznětlivý temperament	D– klidný, flegmatický temperament
E+ dominantní	E– submisivní
F+ bezstarostně nadšený	F– střízlivě vážný, s obavami
G+ svědomitý, odpovědný, vytrvalý	G– nesvědomitý, nespolehlivý, málo vytrvalý
H+ smělý, aktivní, dobrodružný	H– zranitelný, hned tuší nebezpečí
I+ citlivý k lidem nebo i ke kultuře a přírodě	I– věcný, tvrdě realistický
J+ uzavřený do svých vnitřních problémů	J– podnikavě družný
O+ nejistý, s pocity viny	O– sebejistý, plný síly
Q2+ soběstačný, má své cíle	Q2– závislý na druhých, na názorech autority, na konvenci
Q3+ sebeovládání dobré	Q3– sebeovládání slabé
Q4+ napjatý, dráždivý, s obavami	Q4– klidný, uvolněný

Zdroj: Čáp, J., Mareš, J., *Psychologie pro učitele*, 2001, str. 159.

Příloha G – Schéma interakcí ve vývoji osobnosti

Zdroj: Čáp, J., Mareš, J., *Psychologie pro učitele*, 2001, str. 184.

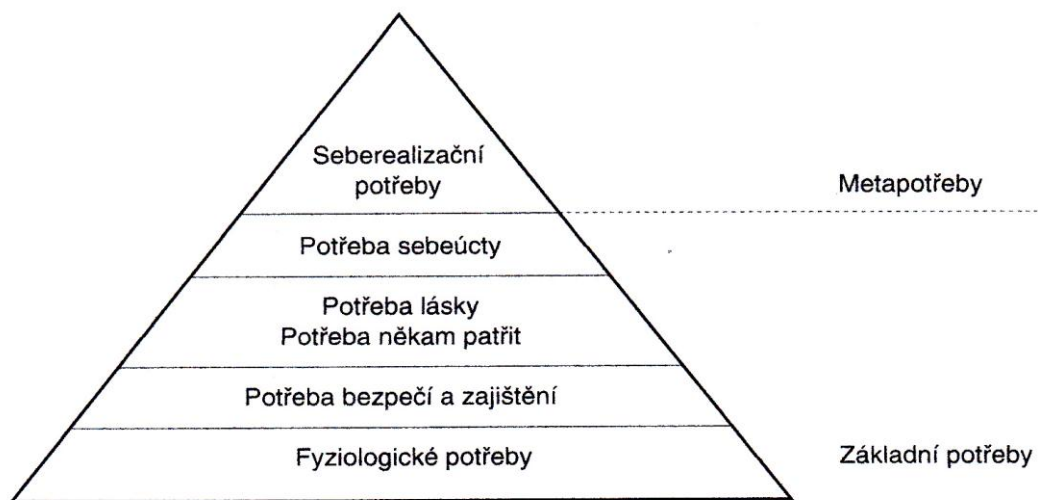
Příloha H – Přehled funkcí masmédií

FUNKCE MASMÉDIÍ		
	Druh funkce	Dominantní rys funkce
A)	Informativní	poskytování informací, dat a zpráv adresátům
1.	Hodnotová	reprezentace duchovních hodnot
2.	Hodnotící	hodnocení formou a způsobem prezentace
3.	Kognitivní	zprostředkovávání poznání
4.	Vzdělávací	rozšiřování obzoru a kultivace osobnosti
5.	Petrifikační	uchovávání obrazu světa a doby
FUNKCE MASMÉDIÍ		
	Druh funkce	Dominantní rys funkce
B)	Komunikativní	spojení a přenos sdělení, dorozumívání
6.	Socializační	zprostředkovávání zkušeností, názorů a pocitů
7.	Stimulační	podněcování senzibility, fantazie a imaginace
8.	Kulturní	poznávání a přejímání hodnot a ideálů
9.	Kompenzační	uspokojování potřeb osobnostního vyrovnání
C)	Formativní	utváření názorů a postojů adresátů
10.	Humanizační	zlidšťování a upevňování altruismu
11.	Výchovná	utváření, kultivace, vedení a výchova jedince
12.	Akulturační	usnadnění adaptace imigrantů
13.	Estetická	kultivace vnímání krásy a vztahu ke krásě
14.	Magická	překračování do transcendentna
15.	Defrustrační	odstraňování deprese a pocitů bezvýchodnosti
16.	Manipulativní	propagandistické a reklamní ovlivňování
D)	Rekreativní	prostředek regenerace, odpočinku a zábavy
17.	Relaxační	navozování duševní rovnováhy
18.	Solitární	vyvolání pocitu sociálního osvobození a samoty
19.	Desolitární	zprostředkování kontaktu se světem
20.	Hedonistická	provokace a prezentace požitků a rozkoše
21.	Zábavná	zprostředkovávání odpočinku a zábavy

Zdroj: Kraus, B., Poláčková, V., Lorenzová, J., Spousta, V., Stašová, L., Žumárová, M., *Člověk - prostředí - výchova*, 2001, s. 64.

Příloha CH – Maslowova hierarchie potřeb

Obr. 1.5 Maslowova hierarchie potřeb

Zdroj: Řičan, P. *Cesta životem*, str. 52.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Linková Dagmar

Obor: 7506T042 – Speciální pedagogika-učitelství (Mgr. SPPGU)

Forma studia: kombinované studium

Název práce: Volný čas a formování osobnosti mladé generace

Rok: 2015

Počet stran textu bez příloh: 91

Celkový počet stran příloh: 11

Počet titulů českých použitých zdrojů: 29

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 4

Počet ostatních zdrojů: 0

Vedoucí práce: PhDr. Vladimír Dubský, CSc.